

ארון הספרים היהודי

זהות וערכים
בסוגיות נבחרות
מארון הספרים היהודי

החוברת של:

לפני ארון הספרים / חיים נחמן ביאליק

את-פקדת שלומי שאו, עתיקי גוילים,
 ורצו את-נשיקת פי, ושני אבק.
 משוט אל-איי נכר נפשי שבה,
 וכיונת נדוד, עיפת גף וחרדה,
 תטפח שוב על-פתיח קן-נעוריה.
 התכירוני עוד! אנכי פלוגי!
 [...]

ועתה, אחרי חליפות עתים,
 ואני קמוט מצח קבר וקמוט הנפש,
 והנה גלגל חיי החזירני
 ונציבני שוב לפניכם, גנוזי ארון,
 וציאי לבוב, סלויטא, אמשטודם ופרנקפורט,
 ושוב הופקת ידי בגויליכם
 ועיני תגשש, לה, בין השטין
 ומחפשה דם בין תגי האותיות,
 השתדל תפש משם את-עקבות נפשי
 ומצא נתיב ראשוני פרפוריה
 במקום מולדתה ובית חיה,
 וראו, מאשרי נעורי, לבי שותק,
 אין דמעה רועדה על-ריס העין.
 אביטה, אראה – ולא אכירכם, זקנים,
 מתוך אותיותיכם לא תבטנה
 לתהומות נפשי עוד עינים פקוחות,
 עינים נוגות של שיש קדם,
 ולא-אשמע עוד משם את-לחש שפתותיהם,
 הדובבות בקבר נשכח מני רגל.
 פחרוזי פנינים שחרות, נתק חוטם,
 טוריקם לי; נתאלמנו דפיקם
 וכל-אות ואות לנפשה היא תומה –
 העיני כהתה אם-אזני כבדה?
 או-אתם רקב אתם, מתי עולם,
 ושריד אין לכם עוד בארץ חיים,
 [...]

ואתם כוכבי-אל, נאמני רוחי
 ומפרשי לבי,
 מדוע תחשו אתם, למה תחשו?
 האמנם אין לעפעף זהבכם דבר
 ורמו קל להגיד לי וללכבי?
 או אולי יש ויש – ואני שכחתי לשונכם
 ולא-אשמע עוד את-שפתכם, שפת הרזים? –
 ענוני, כוכבי-אל, כי-עצב אני.

תמוז, תר"ע

תוכן עניינים

עמוד 4	יהודה ראשונה – ארון הספרים היהודי
עמוד 19	יהודה שנייה – לפני הכל – אלוהים / "איה מקום כבודו?"
עמוד 37	יהודה שלישית – ספר הספרים / התנ"ך – לא מה שחשבתם...
עמוד 46	יהודה רביעית – הכתות בימי בית המקדש השני
עמוד 60	יהודה חמישית – ארון הספרים היהודי פוגש בארון הספרים היווני
עמוד 77	יהודה שישית – תקופת הזוגות
עמוד 79	יהודה שביעית – המשנה – מסורת וחדוש
עמוד 97	יהודה שמינית – התלמוד – מצווה הבאה בעבירה או עבירה לשמה?
עמוד 112	יהודה תשיעית – הלכה למעשה – התפילין
עמוד 128	יהודה עשירית – ספרות השו"ת – מההלכה אל החיים ובחזרה
עמוד 140	יהודה אחת-עשרה – מהתנ"ך ועד ימינו, מסכת גרות
עמוד 162	יהודה שתים-עשרה – עבודת אישית, ועבודה לדוגמא – צומות החורבן

ארון הספרים היהודי

ארון הספרים היהודי

הביטוי ארון הספרים היהודי פירושו אוסף הספרים החשובים ביותר בתרבות היהודית, אשר ראוי שיהיו מונחים בארון הספרים בכל בית יהודי. אך הגדרה זו הינה מעורפל ולא ברורה, שכן השאלה המתבקשת היא : מה נכלל בארון הספרים היהודי? ומהם הקריטריונים שלפיהם קובעים האם ספר כלשהו שייך לארון הספרים או שהוא אינו שייך.

האם כל דבר שכתב יהודי אי פעם, ויהיה זה ספר בדיחות או כתבה בעיתון ספורט- ובלבד שכתב זאת יהודי? או שאולי לארון הספרים היהודי נכנסים רק "ספרי קודש"- ספרים המפרשים ומבארים את התנ"ך בכלל ואת התורה בפרט- שהם הבסיס לחיים היהודיים? או שהדבר תלוי בשפה בה נכתב הספר- וכל ספר שנכתב בעברית יכול להיכלל בארון הספרים היהודי? או שמא אין חשיבות לתוכן הספר, אלא למידת הפרסום שלו?

לפניכם קריטריונים שונים לפיהם ניתן יהיה לקבוע מי מהספרים זכאי ל"כרטיס הכניסה" למועדון. בחרו באחד מהם, או הציעו קריטריון נוסף והסבירו מדוע לדעתכם קריטריון זה מהווה את "כרטיס הכניסה"?

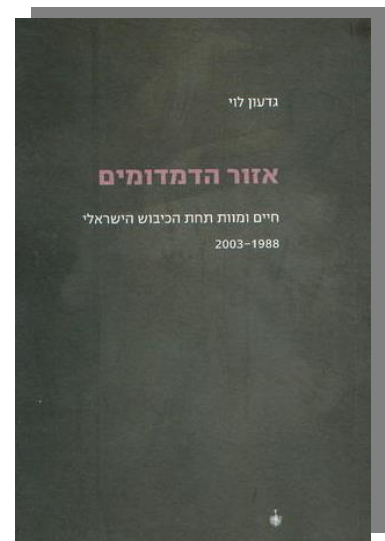
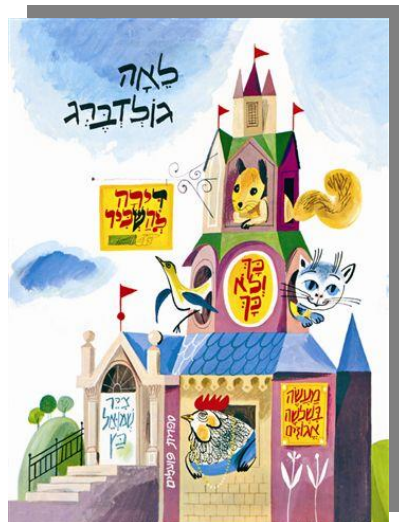
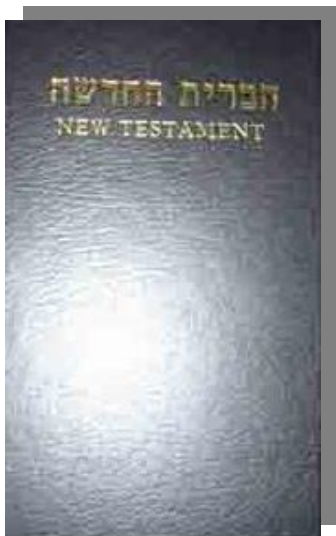
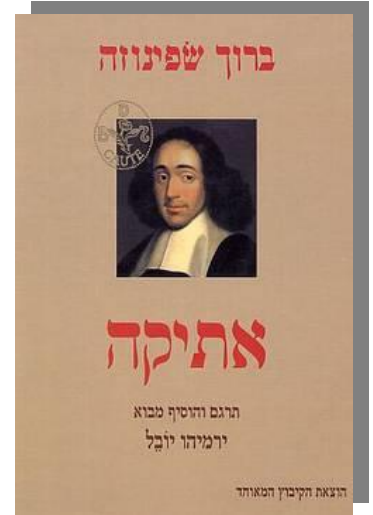
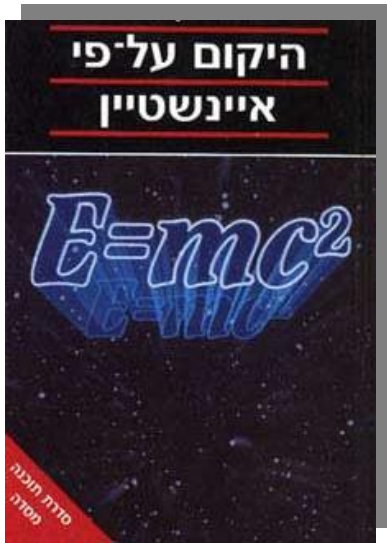
גם הפרופסור יוסף ליוזנר, שחי במאה הקודמת, ניסה להגדיר אילו ספרים נכנסו אל ארון הספרים היהודי. קראו את דבריו ובדקו האם אתם מסכימים עם הגדרתו.

"מפני מה התנגדה היהדות לשפינוזה?...ואולם כל זה היה אפשר לה, ליהדות, לסבול אילו היה שפינוזה הולך בדרכי חכמינו שבכל הדורות. "שערי הפירוש לא ננעלו", אמר הרמב"ם, וסימן בזה את כל אפיה של היהדות בהתפתחותה. הכל אפשר להכניס לתוך היהדות על-ידי פירוש חדש של כתוב מקראי או מאמר תלמודי, צריך רק לשמור את הקנקן הישן, ואז אפשר למזוג לתוכו יין חדש שבחדשים. כך עשה הרמב"ם, כך עשה רלב"ג החופשי ממנו, ואולם שפינוזה לא עשה כן. כשלמה אבן גבירול, שאף ספרו "מקור חיים" לא נתקבל ביהדות מפני שאין בו פסוקים ומאמרי חז"ל, בא שפינוזה בשיטה חדשה וחופשית בלא שסיגל אותה על היהדות המסורה והמקובלת. ולפיכך לא יכלה היהדות לקבלו".

(יוסף קלוזנר, 'פילוסופיה והוגי דעות - מסות ומחקרים', עמ' 216)

בכדי לבדוק האם הקריטריון שבחרתם עומד במבחן המציאות, בחנו האם הספרים שלפניכם ראויים לדעתכם להיכנס לארון הספרים היהודי או שמא עליהם להישאר מחוצה לו.

לפניכם שני קטעים שכתבו יהודים, במאה השנים האחרונות, ובדבריהם הם נוגעים במשמעות החיים היהודיים- כפי שהם תופסים אותם, ולכן לכאורה הם שייכים לארון הספרים היהודי.

א. קראו את שני הקטעים- ובחנו האם מבחינתכם נכון להכניס את הקטעים הללו לארון הספרים היהודי?

ב. מי לדעתכם קובע מה יכנס לארון הספרים היהודי? האם יש הגדרה משותפת או הסכמה קיבוצית לשאלה מה נכלל בארון הספרים היהודי?

והיא תהילתך¹ / יהודה עמיחי

"ועכשיו בדורנו זה אין צריכין לחפש ולבקש
במטמונים את העוון שהביא עלינו את הצרה
הזאת, כי הוא גלוי ומפורש בדברי חז"ל, שהגידו
לנו זאת בפירוש שלמדו מקראי שעל ידי
העברה על השבועות שלא לעלות בחומה ושלא
ידחקו את הקץ ח"ו (חס ושלום) אני מתיר את
בשרכם כצבאות וכאיילות השדה. ובעוון הרע
כן היה, המינים והאפיקורסים (אנשי הציונות)
עשו כל מיני השתדלות לעבור על השבועות
הללו לעלות בחומה ולקח מעצמם ממשלה
וחירות קודם הזמן, שזהו דחיקת הקץ, והמשיכו
לבנות רוב בני ישראל לרעיון הטמא הזה".

(רבי יואל טייטלבוים, האדמור מסטמאר,
"יואל משה", הקדמה)

בשתיקתי הגדולה ובצעקתי הקטנה אני חורש
כלאים. הייתי במים והייתי באש.
הייתי בירושלים וברומא, אולי אהיה במכה.
אך הפעם אלוהים מתחבא ואדם צועק אייכה.
והיא תהילתך.

אלוהים שוכב על גבו מתחת לתבל,
תמיד עסוק בתיקון, תמיד משהו מתקלקל.
רציתי לראותו כולו, אך אני רואה
רק את סוליות נעליו ואני בוכה.
והיא תהילתו.

אפילו העצים הלכו לבחור להם מלך.
אלף פעמים התחלתי את חיי מכאן ואילך.
בקצה הרחוב עומד אחד ומונה:
את זה ואת זה ואת זה ואת זה.
והיא תהילתך.

אולי כמו פסל עתיק שאין בו זרועות
גם חיינו יפים יותר, בלי מעשים וגבורות.
פרקי ממני את שריון גופתי המצהיבה,
נלחמתי בכל האבירים, עד החשמל כבה.
והיא תהילתי.

תנוח דעתך, דעתך רצה עימי בכל הדרך,
אני רואה אותך מוציאה דבר מן המקרר,
מוארת מתוכו באור שמעולם אחר.
והיא תהילתי
והיא תהילתו
והיא תהילתך.

¹ הכותרת היא ציטוט מתוך פיוט לימים הנוראים הנקרא "אשר אימתך באראלי אומך". פיוט זה מושר על ידי חלק מקהילות אשכנז בתפילת מוסף של יום הכיפורים. הפיוט משווה את יחסי הקדוש ברוך הוא עם המלאכים ועם בני האדם, ומשבח את העובדה כי חרף אימתו ויראתו על המלאכים, מתאוה הקדוש ברוך הוא דווקא לתהילה שבני האדם נושאים בפניו.

המגוון שבארון הספרים היהודי

ארון הספרים היהודי הוא מלא וגדוש והספרים המונחים בו הם כה רבים עד שהם ככוכבים אשר בשמיים ממעל וכעפר הארץ לרוב. לו ננסה כעת למנות ולספור את הספרים הכלולים בארון הספרים היהודי, נמצא את עצמנו יושבים שעות על גבי שעות בניסיון להקיף את מגוון הספרים שנכתבו לאורך הדורות. אין דור שלא נכתבים בו עשרות ומאות ספרים, יצירות, כתבים מסוגים שונים המהווים נדבך נוסף לתרבות היהודית הרחבה והמגוונת.

ראש וראשון לכל הספרים שבארון הספרים היהודי, הוא התנ"ך, הספר שבזכותו זכה עמנו לכינוי: "עם הספר". הבחירה במקרא כספר הספרים נובעת מתוך ההנחה כי התרבות שלנו, השפה העברית בה אנו קוראים, כותבים, מדברים, חושבים, פועלים, מתחילה ומתעצבת מהמקרא ועד ימינו ולכן היא הבסיס להגותנו, היא הבסיס לדרך חשיבתנו.

עמידתנו כיום, ישראלים דוברי שפה עברית מודרנית מול התנ"ך הכתוב בעברית, ושרובו נוצר על אדמת ארץ ישראל, דומה היא לנכד היושב על ברכי סבו המספר לו בערגה והתרפקות על העבר וקורות משפחתו בעבר הרחוק והקרוב גם יחד. ובתוך כך חושף הסב בפני נכדו את עולמו הפנימי והרוחני- את אמונותיו, ספקותיו, ידיעותיו, מחשבותיו, רגשותיו תקוותיו ותפילותיו.

ואכן, התנ"ך, כמו גם ספרים רבים מארון הספרים היהודי עברו אלינו במסורת במשך דורות רבים. כאשר בכל אותם דורות בהם הילדים, בנים וגם בנות שמעו את מוסר אבותיהם ואת תורת אמותיהם. האזינו והקשיבו לסיפורי התנ"ך, לקורות עם ישראל, למחלוקת שבמשנה, לאגדות שבתלמוד, להלכות שקבעו חכמים לאורך הדורות, לשאלות ותשובות, למחשבות ודעות, לסיפורים ולשירים. כמו שמתאר משה הס, ממבשרי הציונות, את זיכרון הילדות שלו מבית סבו:

"זקני היה אחד מאותם מופלגים בתורה ויראת שמים שלא עשה תורתו קרדום לחפור בו ולמרות סמיכתו לרבנות לא רצה להשתמש בתגה זו. ככלות עמל יומו היה קובע עתים לתורה משעת ערב ועד חצות הלילה כל ימות השנה. ורק בבוא 'תשעת הימים' הפסיק ממשנתו. אז היה קורא עם נכדיו, שהיה מושיבם ערים עד חצות הלילה, את אגדות החורבן והגלות".

(רומי וירושלים, מכתב רביעי, עמ' 41)

לאחר ששומעים הילדים הצעירים את סיפוריהם של סבא וסבתא, של התנ"ך, אט אט מצטרפים גם את קולותיהם של יתר בני המשפחה, אבא ואמא, דודים ודודות- קרובים וגם רחוקים, אשר כולם יחד מרכיבים את ארון הספרים היהודי: ממדרשי חז"ל ועד להוגי-הציונות, משירת ימי הביניים, הפיוטים ועד שירת רחל המשוררת וחיים נחמן ביאליק, מספרי המחשבה של הרמב"ם ורס"ג דרך שפינוזה, ועד לספרים שנכתבים בימים אלה.

רעיון זה מעניק מקום חשוב לעמידתו של הקורא מול ארון הספרים היהודי. הוא דורש מאתנו, כאותו נכד, לשבת בשקט וברוב קשב, ולהקשיב לעולם של אותן מילים שאנו קוראים. אנו נקראים

רגע לפני שאנו ממשיכים ומספרים את הסיפור שלנו, להקשיב לכל אותם דורות שהוסיפו אף משלהם לאותה שפה, לאותה תרבות. ארון הספרים היהודי ניצב מולנו בכל הדרו, בכל עומקו ויופיו, ושערים רבים הוא פותח בפנינו.

כל ספר הוא שער לעולם ומלואו. ולכל אחד ואחת מתאים ספר אחר מבין הספרים של ארון הספרים היהודי. היופי במגוון הספרים שבארון הספרים הוא שכל אחד יכול למצוא את עצמו, את בבואתו בין דפיו של ספר מסוג אחר. ולכן המטרה שלנו השנה בלימוד היא להיחשף ולהיפגש עם כמה שיותר ספרים, סיפורים, אירועים מתקופות שונות של עם ישראל, בכדי שבסופו של דבר כל אחד יוכל למצוא את הספר שעבורו, שוב הוא אינו עוד ספר לימוד או קריאה, אלא ספר המספר את הסיפור שלו עצמו, ספר שכביכול מדבר מתוך גרונו או שעמו הוא יכול לנהל דיאלוג עמוק ומשמעותי.

"בסטיאן התחלחל כשתפס את אשר קרא זה עתה. הרי זה הוא בעצמו! התיאור היה נכון ומדויק על כל פרטיו. הספר החל לרעוד בידיו. זה כבר יותר מדי! איך ייתכן שבספר ייכתב דבר-מה, הנכון לגבי הרגע המסוים הזה בלבד, ואך ורק לגביו? הרי כל מי שיקרא בספר הזה יקרא בו אותו דבר עצמו. לא ייתכן שיש כאן משהו מעבר לצירוף מקרים מטורף. אבל איזו מקריות יצאת דופן ומוזרה!"

(הסיפור שאינו נגמר, מיכאל אנדה, עמוד 85)

רק לאחר חשיפתנו למגוון העשיר שבמסורת שהורישו לנו אבותינו, ולאחר שמצאנו את המקום בו ליבנו חפץ, אנו יכולים להצמיח, לחדש ולבנות מאבני הבניין של המסורת אותה ירשנו מבנה חדש ומקורי כראות עיננו, מבנה שלא נראה כמותו קודם לכן.

שכן מקומו של כל אחד מאתנו ביצירת המסורת העוברת מדור לדור לא נפקד. וכל אחד ואחת יכול להוסיף משלו, לעצב בדרכו הייחודית, לשמר, לעבוד ולעבד את המסורת בדרכו שלו, וברבות הימים גם להעביר אותה לבניו ובנותיו ולדורות הבאים אחריהם, אשר אף הם יעברו את אותו התהליך- של קבלה ולימוד, התאמה ובנייה מחודשת.

אנו מקווים שבשנה זו נצליח יחד לפתוח ספרים רבים ומגוונים, לשמוע את הקולות השונים הבוקעים מתוכם, לבנות גשר בין עולמנו שלנו לכל אותם עולמות המסתתרים בין שורות הספרים, ולהעניק לכל אחד ואחת מכם את ההזדמנות למצוא ספר אחד שידבר אל לבו מתוך ארון הספרים הגדול, המהודר והעתיק של עמנו.

עושים סדר בארון הספרים היהודי

לכבוד השנה החדשה הוחלט לסדר את הספרים בארון הספרים היהודי מחדש, הפעם על פי הסדר הכרונולוגי (ההיסטורי) של הספרים.

סדרו בארון את הספרים המופיעים לפניכם על פי הסדר הכרונולוגי (על פי ציר הזמן שבעמודים הבאים).

התחילו מצד ימין למעלה, וסיימו מצד שמאל למטה.

ימי עם ישראל

היצירה	משך התקופה	התקופה	השנים
תורה נביאים כתובים	1000 שנה	המקרא זקנים, נביאים, אנשי הכנסת הגדולה	260 - 1312 לפנה"ס לפנה"ס
ספרים חיצוניים - כתות הלכות ומדרשים בעל פה (חלקן נכנסו למשנה)	250 שנה	ימי בית המקדש השני הזוגות ("הסנהדרין")	10 - 260 לפנה"ס
מדרשי אגדה והלכה המשנה, ברייתות (משניות שלא נכנסו למשנה), תוספתא	200 שנה	התנאים	10-220
התלמוד הירושלמי התלמוד הבבלי	300 שנה	האמוראים	220-500
סיום עריכת התלמוד הבבלי	150 שנה	הסבוראים	500-650
שאלות ותשובות סידור תפילה מחשבה ואמונה רב סעדיה גאון - אמונות ודעות	450 שנה	הגאונים	650-1100
מפרשי התנ"ך: רש"י, אבן עזרא, רמב"ן ועוד	450 שנה	ראשונים ימי הרנסאנס	1100-1600

מפרשי התלמוד: רש"י תוספות ועוד			
ספרי הלכה: רמב"ם- היד החזקה			
פיוט ושירה: רבי יהודה הלוי, אבן גבירול			
מחשבה ופילוסופיה: רמב"ם- מורה נבוכים קבלה- ספר הזוהר			
מפרשי התנ"ך: שמואל דוד לוצאטו משה דוד קאסוטו	450 שנה	אחרונים העת החדשה הציונות	1600-2000
מפרשי התלמוד: קצות החושן, אגלי טל			
הלכה: שולחן ערוך, משנה ברורה			
מחשבה ופילוסופיה: קבלה- האר"י הקדוש פילוסופיה כללית- שפינוזה פראנץ רוזנצוייג			

<p>מחשבת ישראל - הבעל שם טוב - חסידות הרב קוק</p>			
<p>ספרות: חיים יוסף ברנר מיכה ברדיצ'בסקי ש"י עגנון שלום עליכם שירה: מיכה יוסף לבנון, חיים נחמן ביאליק, רחל המשוררת יונה וולך</p>			
<p>ציונות: משה הס - רומי וירושלים הרצל - אלטנוילנד אחד העם - על פרשת דרכים</p>			
<p>היסטוריה של עם ישראל: גרץ - דברי ימי ישראל בית המקדש השני - יוסף קלוזנר</p>			

השפות מאחורי הספרים

מאחורי כל ספר בארון הספרים היהודי מסתתרת דמויות ייחודית מרתקת ומעניינת אשר כתבה את אותו הספר, או שהייתה שותפה לרעיונות המגובשים בו.

לפניכם תפזורת ובה שמות של חכמים, רבנים, סופרים ומשוררים העומדים מאחורי הספרים המונחים בארון הספרים היהודי. נסו למצוא כמה שיותר שמות של ספרים המסתתרים בתפזורת. היעזרו בטבלה מהעמודים הקודמים.

(לא כל השמות המופיעים בתפזורת מופיעים בטבלה וחלק מהשמות כתובים בראשי תיבות)

ח	ר	נ	נ	ח	ו	י	י	ב	ר	ע	ס	ר	א	ח
ש	ל	פ	ט	ח	נ	ב	ו	ח	ח	ט	ז	ב	ט	י
ט	צ	ס	ג	ר	נ	ז	י	ו	ל	ק	פ	ס	ו	י
ו	ר	נ	ע	ב	פ	צ	ח	ג	ח	ב	ט	ע	ד	ט
א	ב	ז	ת	ק	ל	י	ש	ר	ט	ר	א	ד	ח	י
ל	י	ס	ר	ו	ק	ב	צ	ד	ש	י	י	י	ק	ו
ד	י	ש	א	ק	פ	ל	ע	י	ו	ר	ו	ח	ח	ס
ו	ח	א	ב	י	ק	ע	י	ב	ר	א	נ	ג	ת	פ
ד	ו	ב	ש	ו	ק	ח	י	י	ר	א	ח	א	ד	ב
ל	ד	נ	ב	נ	ט	ו	ח	ח	ת	ט	ו	ו	א	ר
ו	ח	ע	ת	ט	ו	ב	ח	ח	ד	ב	ו	נ	ג	נ
צ	ח	ז	ר	ב	צ	י	ר	ס	ט	י	ל	ע	ק	ר
א	ל	ר	ח		ל	ט	פ	ד	ד	נ	ב	ט	ט	נ
ט	ו	א	ג	פ	ב	ו	ט	ט	ש	ל	ע	ב	ח	ו
ו	י	ז	ב	ט	ח	ש	א	ח	ג	ל	צ	ז	ש	י

הדמויות מאחורי הספרים - מתעוררות לחיים

"זכורני, שבצעירותי... חבר אחד היה לי והוא, אל תצחקו לי, הרמב"ם. איך התיידדנו? פשוט, נפגשנו! אורח קבוע היה הרמב"ם בביתנו..."

שיעוריו של אבא היו ניתנים בטרקלין של בית סבא, שם עמדה מיטתו. דרכי הייתה לשבת במיטתו ולהאזין לדברי אבא. אבא דיבר תמיד על אודות הרמב"ם...

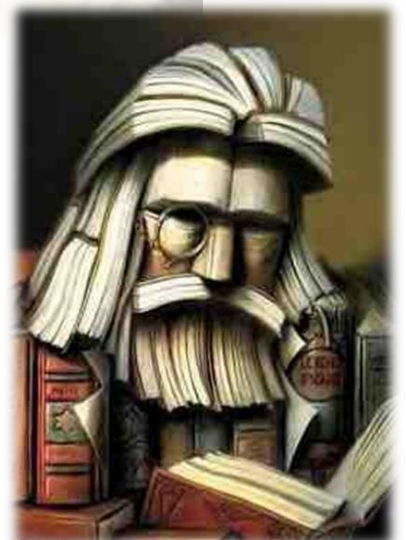
הרגשתי שהרמב"ם בעצמו היה נוכח כאן בטרקלין ושומע את דברי אבא. הרמב"ם היה יושב עמדי במיטתו. מה היה מראהו? לא ידעתי בדיוק. אבל דומה הייתה דמות דיוקנו לפניו של אבא הטובות והיפות מאוד. בשמו של אבא נקרא גם הוא - משה.

אבא היה מדבר, התלמידים, בעיניים נעוצות באבא, היו שומעים בדריכות את דבריו. לאט לאט פגה המתיחות, אבא צעד בעוז ובגבורה. סברות חדשות בקעו ועלו, הלכות נוסחו והוגדרו בדיוקנות נפלאה. אור חדש זרח. הקושיות נתייטבו, הסוגיא נתפרשה, הרמב"ם יצא כמנצח. פני אבא היו מקרינות שמחה וגיל. הוא הגן על "ידידו", על רבינו משה בן מיימון. בת צחוק של נחת נראתה על שפתי הרמב"ם. גם אני השתתפתי בשמחה זו. עליז ושמח הייתי. הייתי קופץ ממיטתי ורץ מהר לחדר אמי ובשורה מרנינת לב בפני: "אמא, אמא, הרמב"ם צודק, הוא ניצח את הראב"ד! אבא עזרו לו. כמה נפלא הוא אבא!"

כאמור, הרמב"ם היה חברי לא רק בשנות הילדות. גם עכשיו אנו חברים. ההבדל בין חוויתי הילדותית וחוויתי העכשווית מתבטא רק בפרט אחד. בילדותי רק הרמב"ם היה חברי. עכשיו החברותא גדלה וכוללת הרבה. כל חכמי המסורה מימות משה עד הנה התיידדו עמי והמה רעי וחברי! וכשאני מיישב דברי הרמב"ם או רבינו תם, הנני רואה את פניהם המאירות, המביעות נחת רוח. הנני מרגיש כאילו הרמב"ם ורבינו תם מעניקים לי נשיקות על מצחי ולוחצים את ידי. כאמור, אין זה דמיון. זוהי חוויה עמוקה מאוד. זוהי חווית מסורת תורה שבעל פה."

(הרב סולוביצ'יק, 'איש ההלכה' פרק "ובקשתם משם")

- מה גרם לרב סולוביצ'יק להרגיש תחושת חיבור לרמב"ם?
- האם גם אתם חשים כך כאשר אתם פותחים את אחד הספרים מארון הספרים היהודי?
- מה יעזור לכם להרגיש כמו הרב סולוביצ'יק?
- לו הייתם יכולים לבחור, איזו דמות, מהעבר של עם ישראל, הייתם רוצים לפגוש?

אנדרה מרטינס דה ברוס

משימה מתקשבת

בחרו בשתי דמויות מן הדמויות שמצאתם בתפוזרת, וחפשו עליהן מידע באתרי האינטרנט.

לאחר שמצאתם, מלאו אודות שתי הדמויות הכינו לו כרטיס תעודת זהות. אם יש תמונה של אותו אדם, או ציור של פניו הדביקו בתעודת הזהות את התמונה שלו.

תמונה		תעודת זהות				שם פרטי:	
שנת הלידה:		שנת הפטירה:		המקום:			
תחום דעת:		ספרים חשובים:					

תמונה		תעודת זהות				שם פרטי:	
שנת הלידה:		שנת הפטירה:		המקום:			
תחום דעת:		ספרים חשובים:					

ארון הספרים המשפחתי

לכל משפחה יש את ארון הספרים הייחודי לה. יש פעמים שבארון הספרים מסתתרים ספרים עתיקים העוברים במשפחה מזה דורות, ויש משפחות בהן אין ספרים העוברים במשפחה לדור ודור, אך יש בה ספרים חשובים המהווים חלק מרכזי בזהותה. גם לכם בוודאי יש במשפחה, ספרים עתיקים שעוברים מדור לדור, או ספרים שחשוב להורכם להעביר לכם (גם אם הם לא עתיקים) – ושהם רואים בהם אבן פינה בזהות היהודית-ישראלית שלהם ושלכם.

צלמו את כריכת הספר או את השער של הספר -
והדביקו כאן.

בקשו מהורכם לכתוב לכם כאן הקדשה לספר אותו הם רוצים להעניק לכם (מלבד התנ"ך), שבה יופיע גם הסבר מדוע בעיניהם ספר זה מהווה חלק חשוב ביותר בארון הספרים היהודי:

ארון הספרים האישי

“חיים על פי דרישת הזמן ובלי מסורת
זהו עץ בלי שורשים שכל רוח עוקרת אותו:
חיים על פי מסורת ובלי הסתגלות לדרישות הזמן-
זהו עץ עם שורשים אבל בלי פרחים ופירות.”
(מנחם אושיסקין, מראשי הציונות)

ארון הספרים של עמנו הוא כמו תל עתיק הבנוי שכבות שכבות. מצד אחד כל ספר בנוי ומבוסס על הספרים שקדמו לו, ומצד שני הוא מהווה קרקע פוריה לאלו שיבואו אחריו. הסיפורים, המנהגים, הערכים והמוסר העוברים מדור לדור באמצעות הספרים הם כמו האדמה והשורשים שמחברים את השתיל הקטן אל האדמה לבל יעוף ברוח. והפרחים הפורחים מדי שנה, הם הרעיונות המתחדשים בעת הלימוד- שכל אחד מאתנו יוצא בלימוד שלו.

כאשר אנחנו מתבגרים וצומחים אנו כמו השתיל שהולך ופורח, וכל לימוד שלנו, של מקור כזה או אחר, היא כמו צמיחתו ופריחתו של אותו שתיל צעיר.

סיפור מהתנ"ך שאני
אוהב במיוחד:

הספר החשוב ביותר
בעיני בארון הספרים
היהודי:

הצעה לספר חדש שיכנס
לארון הספרים היהודי:

ספר שהייתי רוצה ללמוד
ממנו, ועדיין לא למדתי:

תקופה מתולדות עם
ישראל- שהייתי רוצה
לחיות בה:

חוויה טובה שאני זוכר/ת
מלימוד בספר כלשהו
מ"ארון הספרים היהודי":

תקופה מתולדות עם
ישראל- שהייתי רוצה
לחיות בה:

”איה מקום כבודו?”

”מרגרית:

...תאמין באלוהים?

פאוסט:

הוי חמדת נפשי, מי יוכל ויאמר:

אאמין באלוהים?

שאלתי כהנים או חכמים עולם,

הן אך כלעג תראה תשובתם לשואל.

מרגרית:

הנה כן, אינך מאמין?

פאוסט:

אל תשגי בדברי, יצור עדין!

למי רשות אותו לכנות?

למי להודות;

אני מאמין?

מי ירגיש בלבבו,

ויהי (יעז) לבוא

ולאמר: אין אני מאמין?”

(מתוך המחזה, "פאוסט", יוהאן וולפגנג פון גתה)

האם וכיצד אפשר להוכיח את קיומו של אלוהים?

במהלך הדורות היו חכמים רבים בעם ישראל, כמו גם חכמים נוספים, שניסו בדרכים שונות להוכיח את קיומו של אלוהים. היו שעשו זאת בכדי להוכיח את צדקת דרכה של היהדות. היו שעשו זאת בכדי לחזק את תלמידיהם באמונה, והיו שעשו זאת כחלק מהחיפוש האישי שלהם אחר האלוהים.

לפני שאנו יוצאים אל הדרך, ובוחנו את ההוכחות שנשמעו במהלך הדורות, נסו להוכיח או להסביר את קיומו של אלוהים. מדוע אתם מאמינים בו? כיצד אתם יודעים כי אכן הוא קיים? מהם תפקידיו של אלוהים? ומה יחסו אל העולם והאדם?

לפניכם מכתב אמיתי שכתב אדם בעילום שם, והוא פרסם אותו באתרי האינטרנט מתוך תקווה לקבל תשובה ראויה, כנה ומשמעותית. כתבו לאותו אדם מכתב תגובה, בצורה ברורה ומסודרת.

אתמו' היה אי וויכוח עס אבר טוב, דתי מאידה,
על כל העניין של הדת שלנו.

**פעם גם אני הייתי מאמין אבק, אבל כה מאור ירד, ער כדאי כק שאני כבר
לא שומר שבת, לא שומר גזים וגם לא מניח תפילין.**

**אין אי תשובות, וכך נמאס, אמרו אי תשא את הרב, תתכנן- וכו' אתה תראה
את הדרך הנכונה. אבל שם דבר לא עוצר אי. אני רוצה תשובה אמת ולתמיד-
יש אלוהים?!**

**אני מבקש מכל מי שיכול, בבקשה תוכיחו אי שיש אלוהים. אני רוצה להאמין,
אבל אני לא רואה שיש הוכחות לכה שהוא קיים!**

ההוכחה של ההתגלות:

אחד הספרים היהודיים המפורסמים ביותר בארון הספרים היהודי, הוא ספר הכוזרי, שכתב רבי יהודה הלוי. סיפור המסגרת של ספר הכוזרי הוא על אודות מלך כוזר שחיפש - מהי הדת האמיתית והדרך הנכונה לדבוק בה, והוא הזמין לביתו את הפילוסוף, החכם הנוצרי, החכם המוסלמי, ולבסוף החכם היהודי. עיקרו של הספר עוסק כמובן בשיחתו של מלך כוזר עם החכם היהודי - עד שזה משתכנע כי אכן נכונה היא דרכה של האמונה היהודית.

אמר הכוזרי (מלך כוזר):

רואה אני כי אכן אין לי לשאול כי אם את היהודים, שהם שארית בני ישראל - רואה אני כי הם הם ההוכחה לדבר, כי אכן יש לאלוה תורה בארץ.

אז שלח לקרוא לאחד החכמים היהודיים וישאלו לאומנתו.

אמר לו החבר:

אני מאמין באלהי אברהם, יצחק ויעקב אשר הוציא את בני ישראל באותות ובמופתים ממצרים וכלכלם במדבר והנחילם את ארץ כנען, אחרי אשר העבירם את הים ואת הירדן במופתים רבים, ואשר שלח אליהם את משה בתורתו, ואחריו - אלפי נביאים, שכולם קראו אל תורתו ביעד שכל טוב לכל שומרה ועונש לכל עובר עליה. אנחנו מאמינים בכל הכתוב בתורה הזאת - והדברים ארוכים.

אמר הכוזרי:

לא לחינם החלטתי בראשונה לאל לשאול את היהודים, מדעתי כי... דעתם נתמעטה, כי דלותם לא הניחה להם מידה טובה.

וכי לא היה לך לאמר, אתה היהודי, מאמין אתה בכורא העולם ומסדרו ומנהיגו, הוא אשר בראך והוא המטריף לך חוקך, וכדומה מן התארים האלוהיים, בהם יאמין כל בעל דעת ובגללם שואף הוא אל האמת ואל הצדק, ברצותו להזמין לכורא בחכמתו ובצדקו?

1. מה אתם הייתם עונים לשאלתו של מלך כוזר - "מהי אמונתכם?"

3. הסבירו במילים שלכם מהי הביקורת שמשמיע הכוזרי לחבר היהודי בעקבות הצגת האמונה שלו: האם אתם מסכימים איתו?

2. החבר (ריה"ל) משיב שהאמונה שלו היא האמונה באלוהים שהוציא את עם ישראל ממצרים והתגלה לפניהם במעמד הר סיני. מדוע לדעתכם בוחר ריה"ל להדגיש דווקא את החלק הזה באמונתו?

4. איזה אלוהים משמעותי יותר עבורכם - אלוהים שברא את העולם, או אלוהים שהוציא את עם ישראל ממצרים? מדוע?

7. ריה"ל טוען בדבריו – שהאמונה היהודית מבוססת שאלוהים התגלה לעם ישראל כולו, ולא רק ליחידים כמו בדתות אחרות, ולכן היא בוודאי אמיתית, כי לא סביר שעם שלם ישקר וימציא סיפור מעין זה.
מה לדעתכם יענה לו על-כך מלך כוזר:

8. האם אתם מסכימים עם ההוכחה של ריה"ל? אם כן- הסבירו אותה והוסיפו לה חיזוק משלכם. אם לא- הסבירו מדוע אינם מסכימים:

אמר החבר:

מה שאתה אומר נכון הוא בנוגע לדת המיוסדת על ההגיון ומכוונת להנהגת מדינה, דת הנובעת אמנם מן העיון, אך נופלים בה ספקות רבים. ואם עליה תשאל את הפילוסופים לא תמצאם מסכימים על מעשה אחד ולא לדעה אחת, כי דת כזאת בנויה על טענות אשר רק חלק מהן, יכולים הפילוסופים להוכיח במופת, ואילו על אחרות ניתן להביא ראיות מספיקות בלבד, ויתרן אין להביא עליהם אפילו ראיה מספקת...

אולם פתח דברי הוא הוא המופת, גדולה מזאת! – הוא ההוכחה שאחריה אין צורך לא בראיה ולא במופת. [...]

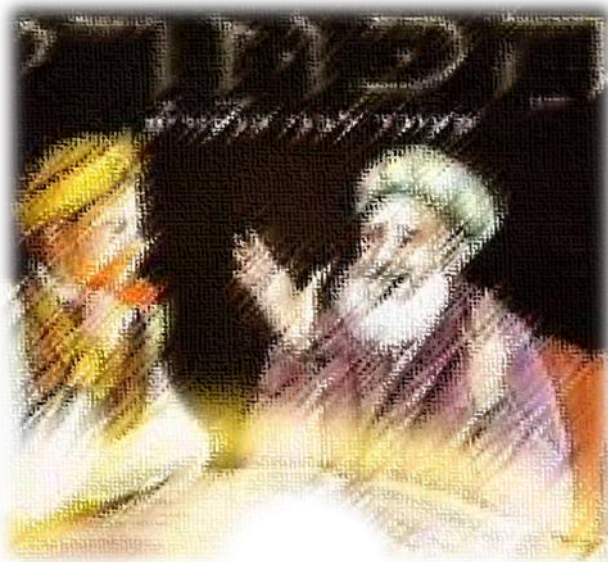
לשמוע בדבר האלוה אל כולם פנים בפנים... והנה שמע העם דיבור אלוהי מפורשת בעשרת הדברות...את עשרת הדברות האלה קבלו המוני העם, לא מיחידים ולא מנביא יחיד, כי אם מפי האלוה...

(כלומר, אלוהים התגלה לעם כולו, ולכן לא ניתן לטעון שמשנה "שיקר" בכך שאמר שאלוהים התגלה אליו. ואין זה סביר לטעון שעם שלם "ישקר" ו"ימציא" ומבלי שאיש יערער על כך (אפילו בני דתות אחרות).

(ספר הכוזרי, מאמר ראשון)

5. מה החיסרון של האמונה המיוסדת על ההגיון- על פי דבריו של החבר (ריה"ל):

6. מה היסוד של האמונה על פי דבריו של ריה"ל? כיצד הוא "מוכיח" אותה?

ההוכחה "הטבעית":

הבעיה בהוכחה של ריה"ל היא שהוא חי בתקופה בה כל האנשים שחיו בסביבתו האמינו במעמד הר סיני - בהתגלות, וממילא באלוהים. ריה"ל חי בספרד, בתחילת המאה ה-11 לספירה, בתור הזהב, והיהודים, הנוצרים והמוסלמים שחיו במדינתו - האמינו כולם בהתגלות של אלוהים לעם ישראל במעמד הר סיני.

לכן רבים מן ההוגים היהודים לאורך הדורות, השתמשו בהוכחה שהראשון שניסח אותה היה אחד מגדולי המדענים של יוון העתיקה, לפיה הסדר שבטבע, והיקום עצמו - הינם הוכחה למציאותו של אלוהים.

"האם את באמת חושבת, שבלי כוח עליון היה יכול להתפתח עולם כל כך יפה ומסודר ומאורגן ומתוחכם, שעוד לא הצלחנו להבין אפילו חלק קטן ממנו? (מה אנחנו מבינים, למשל, במסתרי המוח האנושי? או בנבכי התורשה והגנים?)..."

איינשטיין, גדול המדענים בהיסטוריה האנושית אמר פעם, "אלוהים לא משחק בקוביות". הוא התכוון ששום תחום בעולם אינו נתון בחוסר סדר או בכלאגן. הכל עובד בצורה מדויקת על פי חוקים קבועים, שיש להם תכלית ברורה, ושניתן לנסח אותם בנוסחה מתמטית.

את בטח תצחקי עלי אבל זאת האמת. אני זוכר את עצמי פותר בעיות בפזיקה ובכימיה ואומר לעצמי: "מה רבו מעשיך ה'". הרי הנחת היסוד של כל פתרון היא שקיימים חוקי טבע, שניתן לנסחם בנוסחאות מתמטיות ושהעולם עובד לפי החוקים האלה בצורה מדויקת. ולכן, כל אבן, למשל, נופלת על פי אותם חוקי גרביטציה.

ואנחנו צריכים רק להציב את הנתונים המיוחדים לכל מצב (מסה, גובה, תנוע, וכו') ולקבל תוצאה, שנכונה לכל המקרים שבהם יופיעו אותם נתונים.

לא מדהים? מה זה מקרי? זה הסתדר מאליו? זה קרה מעצמו? תסלחי לי על הביטוי הבוטה: צריך להיות טמבל כדי לחשוב כך. לא, אני לא חושב שכל מי שלא מאמין באלוהים הוא כזה, אבל יש משהו שנראה לי ממש "דפוק" בחשבה "שהכל במקרה". מי שהחליף את המילה "אלוהים" במילה "הטבע" (בגימטריה זה אותו דבר: 86) ומתכוון שהכ למקרי והכל שרירותי ושאינו כוח עליון שברא ומכוון את כל המערכת הנפלאה הזאת הוא פשוט... (לא נעים לי לחזור על עצמי).

(מכתבים לטליה, דב אידינג ז"ל)

1. טליה, שאליה כותב דוב אידינג את המכתב, שאלה אותו מה דעתו על אבולוציה (מדע ההתפתחות של העולם) אל מול האמונה היהודית. מה אתם הייתם משיבים לשאלה זו של טליה?

2. הסבירו במילים שלכם את הטענה של דוב אידינג - בה הוא רוצה להוכיח שאלוהים קיים:

3. האם אתם מסכימים עם ההוכחה של דוב אידינג? אם כן - הסבירו אותה והוסיפו לה חיזוק משלכם. אם לא - הסבירו מדוע אינם מסכימים:

4. כיצד אתם הייתם מתארים את היחס שבין אלוהים לבין הטבע? (אם בכלל קיים יחס מעין זה):

ההוכחה הרציונאלית:

הבעיה בהוכחה זו היא שהיא מדמה יתר על המידה בין האדם לבין אלוהים והעולם. היא מניחה שכשם שהאדם פועל, כך צריך כל העולם לפעול, וכך פועל גם אלוהים. אך הנחת יסוד זו אינה מחייבת ואינה מוכחת.

לכן חיפש רנה דקארט, אחד מגדולי הפילוסופים, שבעיני רבים מהווה את הפילוסוף הראשון בעת החדשה, דרך אחרת להוכיח את מציאותו של אלוהים. במאמר חשוב מאין כמותו, בו הוא מנסה להוכיח את קיומו של אלוהים ושל נפש האדם, מערער דקארט על הנחות היסוד שכולנו חיים על פיהם. דקארט מטיל ספק בכל הנחות המוצא שלנו על החיים, ובהם גם על האמונה שלנו באלוהים. אך הוא אינו מותיר אותנו בשאלות ובספקות, אלא הוא עושה את כל זאת בכדי לבנות שיטה חדשה – שהוא מאמין שהיא מוכחת ואמיתית, ושלא ניתן יהיה לערער עליה.

3. דקארט מוכיח את קיומו של אלוהים. אך שימו לב- האם זה האלוהים שאתם מאמינים בו? האם זה האלוהים "המתואר בתורה" או ש"חכמים מדברים" עליו?

4. האם אתם מסכימים עם ההוכחה של דקארט? אם כן- הסבירו אותה והוסיפו לה חיזוק משלכם. אם לא- הסבירו מדוע אינם מסכימים:

"וכך נשאר רק המושג האחד של אלוהים שצריך להתבונן בו אם אינו מכיל דבר שאי אפשר היה לו לבוא ממני עצמי, בשם אלוהים אני מבין עצם אין סופי. נצחי, בלתי מתחלף, בלתי תלוי בזולתו, יודע את הכל, כל יכול, שעל ידיו נבראו ונוצרו אני ועצמי וכל שאר הדברים שבמציאות (אם אמת היא שיש דברים שהם נמצאים).

והנה, המעלות הללו הן גדולות וחשובות כל כך שבמידה שאני מתבונן בהן ביתר תשומת לב בה במידה אני מתרחק מן הרעיון שהמושג שיש לי מהן יכול היה להיות שאוב ממני לבדי.

ולפיכך מן ההכרח הוא להסיק מכל מה שאמרתי עד עתה שהאלהים נמצא, כי אף על פי שהמושג של העצם נמצא בי מתוך זה בלבד שאני עצם, אף אל פי כן הייתי אני, שהנני יש סופי, חסר את המושג של עצם אין סופי, אלמלא והושם בי על ידי העצם שהוא אין סופי באמת. [...]

שהרי רואה אני... באופן ברור שיש מדה יותר גדולה של ממשות בעצם האין- סופי מאשר בעצם הסופי, ושהמושג האין סופי קודם בי, אם כן , באיזה אופן למושג שיש לי מעצמי. כי איך אפשר היה לי לדעת שאני מטיל ספק ומתאווה, זאת אומרת, שאני חסר דבר מה ושאינ אני שלם כל צרכי, אלמלא היה בי איזה מושג של יש שהוא שלם, יותר מישותי שלי, שמתוך השוואה אליו הייתי מכיר את חסרונותיו של טבעי שלי?"

(רנה דקארט, הגיונות)

1. ההוכחה של דקארט היא "לוגית" – ולכן חשוב להבין כיצד הוא בונה את הטענה הלוגית שלו. הסבירו את דבריו במילים שלכם:

2. האם אדם יכול לשלול את קיומו של אלוהים על פי דבריו של דקארט? מדוע?

ההוכחה המתמטית:

הבעיה בהוכחה של דקראט היא שהוא אינו לוקח בחשבון, שהמושג אלוהים יכול היה לנבוע לא מעצמו ולא מאלוהים עצמו – אלא מהחברה בה הוא חי וגדל. בכדי להתנתק לכאורה מהנחות היסוד של החברה ומהאמונות שבאות אלינו מן החוץ, עלינו להוכיח את אלוהים שלא על פי מושגי היסוד הקיימים אצלנו, אלא באופן מתמטי – קר ומחושב.

האדם שעשה זאת היה לא אחר מברוך שפינוזה שבספרו האתיקה מוכיח את קיומו של אלוהים. שפינוזה, הגדיר את המושג אלוהים – כשלמות המוחלטת, וככזה הוכיח בצורה מתמטית את קיומו. אמנם, אלוהים זה אינו עולה בקנה אחד עם האלוהים שבדרך כלל מייחסים לאמונה הדתית, אך אין בכך בכדי לטעון כי אכן שפינוזה כפר במושג אלוהים בכללותו.

משפט 11:

אלוהים או העצם בן אינסוף התארים, שכל אחד מהם מבטא מהות נצחית ואינסופית, קיים בהכרח.

הוכחה חלופית:

"לכל דבר צריך שיהיה אפשר לייחס סיבה או נימוק מדוע הוא קיים או מדוע אינו קיים. למשל, אם קיים משולש, צריך שיהיה נימוק או שתהיה סיבה, מדוע הוא קיים; ואם אינו קיים גם אז צריך שיהיו נימוק או סיבה המונעים בעכדו להתקיים או מבטלים את קימו.

והנה נימוק זה או סיבה זו צריך שיהיו כלולים או בטבעו של הדבר או מחוצה לו.

מעגל מרובע, למשל, עצם טבעו מציין את הנימוק שבגללו אינו קיים, שהרי הוא כולל סתירה. [...]

אך לעצם בעל טבע שונה לא היה שום דבר משותף עם אלוהים (על פי המשפט השני שהוכיח שפינוזה) ולכן לא היה יכול להניח את קיום אלוהים או לבטל את קיומו. כיוון שהנימוק או הסיבה המבטלים את הקיום האלוהי אינם יכולים להימצא אפוא מחוץ לטבעו האלוהי, הרי כדי שאלוהים לא יתקיים מן ההכרח שיימצאו בטבע שלו – ואם כן שטבעו יכלול בתוכו סתירה. אבל אבסורד לומר דבר זה על יש אינסופי באופן מוחלט ובעל שלמות עליונה.

יוצא שאין באלוהים ולא מחוץ לאלוהים שום סיבה או נימוק המבטלים את קיומו, ואם כן אלוהים קיים בהכרח.

(ברוך שפינוזה, אתיקה)

1. הסבירו במילים שלכם – כיצד מוכיח שפינוזה את קיומו של אלוהים?

2. האם אדם יכול לשלול את קיומו של אלוהים על פי דבריו של דקארט? מדוע?

3. שפינוזה מוכיח את אלוהים באמצעות שיטה מתמטית-מדויקת ומעקבית. האם אתם מסכימים עם גישה זו?

4. האם אתם מסכימים עם ההוכחה של שפינוזה? אם כן- הסבירו אותה והוסיפו לה חיזוק משלכם. אם לא- הסבירו מדוע אינם מסכימים:

החוויה האישית:

בניגוד לכל ההוכחות שראינו עד כאן, הסוברות כי את אלוהים צריך וניתן להוכיח באופן רציונאלי, בכלים שכליים, או דרך התבוננות בעולם, ישנה עמדה אחרת הגורסת כי לא ניתן להוכיח את אלוהים באופן לוגי, ועלינו לחפש את החוויה האישית, הרגעית – בה אנו חשים את קיומו של אלוהים. ועל סמך אותם רגעים בהם אנו חשים את קיומו של אלוהים – להאמין שאכן הוא קיים גם בזמן שאנו לא חשים בקיומו.

1. האם על פי רבי נחמן מברסלב ניתן להוכיח את האמונה באלוהים?

2. האם רבי נחמן בטוח בקיומו של אלוהים? האם הוא יודע כל העת בוודאות גמורה שאלוהים קיים? על מה אם כן הוא "נשען" באמונתו?

”כִּי אֲנִי יִדְעֹתִי כִּי גָדוֹל ה' וְאֲדוֹנֵינוּ מִכָּל אֱלֹהִים”

דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, אָמַר ”כִּי אֲנִי יִדְעֹתִי” –
אֲנִי יִדְעֹתִי דִּיקָא.

כִּי גְדֹלֶת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר לַחֲבָרוֹ
וְאֶפְלוֹ לְעַצְמוֹ אִי אֶפְשָׁר לְסַפֵּר מִיּוֹם לְיוֹם לְפִי
מַה שְּׂמֹרִיחַ לוֹ וּמִתְנוֹצֵץ לוֹ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אֵינוֹ
יְכוֹל לְסַפֵּר לְעַצְמוֹ לְיוֹם שְׁנֵי הַזְרִיחָה
וְהַתְנוֹצְצוֹת שֶׁל גְּדֹלְתוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁהִיָּה לוֹ אֶתְמוֹל.

וְעַל כֵּן אָמַר: ”כִּי אֲנִי יִדְעֹתִי”, אֲנִי יִדְעֹתִי דִּיקָא
כִּי אִי אֶפְשָׁר לְסַפֵּר כָּלֵל.

וְאָמַר: שְׂמַח שְׂכֵתוֹב אַחֲרָיו: ”כָּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה'
עֲשֶׂה בְּשָׂמַיִם וּבָאָרֶץ” וְכו'
הוא עֲנִין אַחַר לְגַמְרֵי וְרַחֲזוֹק לְגַמְרֵי מִשְׁבַּח ”כִּי
אֲנִי יִדְעֹתִי”.

כִּי כּוֹנֵנֵנוּ בְּאֵלוֹ הַדְּבָרִים ”כִּי אֲנִי יִדְעֹתִי” אִי
אֶפְשָׁר לְסַפֵּר כָּלֵל.

וְהוּא גְבוּהָ מְאֹד מְאֹד, גְבוּהָ מְעַל גְבוּהָ מַה שְּׂאִי
אֶפְשָׁר לְפָה לְסַפֵּר, כִּי אֲנִי יִדְעֹתִי דִּיקָא כְּנִיִּל
וְכִמוֹ שְׂכֵתוֹב בְּזוּהָר: ”וְנֹדַע בְּשַׁעְרֵים בְּעֵלְהָ” כָּל
חַד לְפִי מַה דְּמִשְׁעַר בְּלִבָּהּ (כָּל אֶחָד לְפִי מַה
שֶׁהוּא מִשְׁעַר וּמֵאִמִּין בְּלִבּוֹ) כְּמִבְּאֵר בְּמִקּוֹם
אַחֵר.”

(שיחות רבי נחמן מברסלב, שיחה ב')

3. רבי נחמן מברסלב טוען שהאמונה נובעת רק מתוך תחושה והרגשה – שהאדם מרגיש בה את קיומו של אלוהים. האם אי פעם הרגשתם תחושה מעין זו? למה מתכוון רבי נחמן בדבריו?

4. האם אתם מסכימים עם ההוכחה של ר' נחמן מברסלב? אם כן – הסבירו אותה והוסיפו לה חיזוק משלכם. אם לא – הסבירו מדוע אינם מסכימים:

בליז פסקל היה מתמטיקאי ופיזיקאי, בפיזיקה עסק בבעיות הריק, ובמתמטיקה בהסתברות, יחד עם פרמה. הוא המציא את מכונת החישוב הראשונה, ושפת המחשב פסקל, קרויה על שמו. כמו כן, מבחינה מדעית ופילוסופית סבר פסקל כי אין שום אפשרות להוכיח את קיומו של אלוהים.

3. האם החוויה שחוה פסקל יכול להוות הוכחה לקיומו של אלוהים? (היעזרו בדבריו של רבי נחמן)

4. מה ההבדל בין החוויה של פסקל לבין החוויה של ההתגלות של מעמד הר סיני? (היעזרו בדבריו של ריה"ל בכזרי)

ביום שני, 23 בנובמבר 1654 חזה פסקל מחזה. הוא רשם את המחזה על פתק, ולא סיפר אותו לאיש. את הפתק תפר בתוך מעילו, ובמשך שמונה השנים עד למותו העביר את הפתק ממעיל למעיל, ולא סיפר על כך לאיש. לאחר מותו מצאה המשרתת את הפתק במעיל, הוציאה אותו, וכך נודע לעולם מה היה המאורע המרכזי בחייו של מתמטיקאי-פיזיקאי זה.

וכך היה כתוב בפתק:

"כשנת הישע 4561,

ביום שני, 23 בנובמבר,

ביומו של קלמנט הקדוש,

בערך משעה עשר וחצי בערב,

עד בערך חצי שעה אחרי חצות.

אש.

אלהי אברהם, אלוהי יצחק, אלהי יעקב.

לא של הפילוסופים והמלומדים.

ודאות, ודאות, רגש. שמחה. שלום...."

1. פסקל – טוען שלא ניתן להוכיח את קיומו של אלוהים. האם אתם מסכימים עם טענה זו?

2. מה אנו יכולים ללמוד מכך שפסקל לא סיפר על ההתגלות שחוה לאף אחד. כיצד סיפור זה מתחבר לדברים שכתב ר' נחמן מברסלב?

ההוכחות השונות למציאות אלוהים – סיכום

כתבו בקצרה את חמשת השיטות המוצגות בדפים הקודמים בנוגע להוכחת מציאותו של אלוהים:

א. _____

ב. _____

ג. _____

ד. _____

ה. _____

איזו מההוכחות שלמדתם שכניעה אתכם ביותר (אם בכלל) הסבירו מדוע:

"כי לא יראני האדם וחי"

מעשה באדם אחד שאמר לרבן גמליאל:
"באיזה מקום הוא (אלוהים) נתון (נמצא)?"

אמר לו: "איני יודע",

אמר לו: "וזהו תפילתכם וחכמתכם
שאתם מתפללין לפניו בכל יום, ואין אתם
יודעין אי זהו מקומו?"

אמר לו: "שאלת דבר שהוא רחוק ממני
מהלך אלפי שנים. הריני שואל ממך דבר
אחד שהוא נתון אצלך ביום ובלילה -
ואמור לי באיזה מקום הוא נתון."

אמר לו: "מי הוא זה?"

אמר לו: "זה הנפש, שנתונה אצלך. אמור לי
באיזה מקום היא נתונה?"

אמר לו: "איני יודע".

אמר לו: "תיפח רוחו של אותו אדם, מה
זאת שנתונה אצלך אין אתה יודע מקומה,
ואתה אומר לי דבר שהוא רחוק ממני
מהלך אלפי שנים!"

אמרו לו: "יפה אנו עושים שאנו משתחוים
למעשה ידיו, שאנו רואים אותו בכל
שעה".

אמר לו: "מעשה ידיכם אתם רואים והם
אינם רואים אתכם, אבל הקדוש ברוך הוא
רואה מעשה ידיו, ומעשה ידיו אינם רואים
אותו, שנאמר: "כי לא יראני האדם וחי".

(ילקוט שמעוני, תהילים מזמור קג)

1. מה אתם הייתם עונים לשאלתו של
אותו האדם- "באיזה מקום אלוהים
נתון?"

2. הסבירו במילים שלכם את המשל
והנמשל של רבן גמליאל:

3. היכן לדעתכם "אלוהים" נמצא?

4. המשמעות הפשוטה של הפסוק: "כי
לא יראני האדם וחי" היא שהאדם
שיביט באלוהים- ימות.
אבל אפשר להבין זאת גם בדרך
אחרת- שהאדם אינו יכול אפילו להבין
"מה זה אלוהים". האם אתם מסכימים
עם פרשנות זו?

5. יש הרואים בקטע זה הוכחה לכך,
שאף חלק מחכמים, כבר לפני אלפיים
שנה ידעו כי לא ניתן להוכיח את
אלוהים. האם אתם מסכימים שמסר זה
עולה מתוך המדרש? אם כן- הסבירו
כיצד. אם לא- הסבירו מהו המסר
שעולה לדעתכם מן המדרש:

”תכלית הידיעה שלא נדע...”

”תנו רבנן, ארבעה נכנסו לפרדס

(כך מכנים חז”ל את המקום העמוק ביותר במחשבה של האדם)

ואלו הן: בן עזאי, ובן זומא, אחר ורבי עקיבא.

אמר להם רבי עקיבא:

כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו: ”מים, מים”.

משום שנאמר: ”דבר שקרים לא יכון לנגד עיני”.

בן עזאי הציץ – ומת...

בן זומא הציץ – ונפגע...

אחר – קיצץ בנטיעות.

רבי עקיבא יצא בשלום”.

(חגיגה, דף י”ד, ע”ב)

1. רבי עקיבא מזהיר את חבריו, שכאשר הם רואים דבר מה הדומה למים- אבני שיש טהור- לא ימהרו לומר- שאכן הם מצאו מים. נסו להסביר למה מתכוון רבי עקיבא במשל זה:

2. העיון בשאלות הגדולות של החיים- כמו מהי משמעות החיים, האם אלוהים קיים יכול להיות קשה ואף מסוכן. נסו להסביר מדוע:

3. רבי עקיבא הוא היחיד מבין החכמים שמצליח לא רק להיכנס בשלום אל הפרדס אלא גם לצאת ממנו. מה לדעתכם עזר לרבי עקיבא לצאת בשלום "מבין קודשי הקודשים"- מהעיון השאלות הקשות והגדולות ביותר של החיים:

3. האם לדעתכם הספק הוא רק חלק מהתהליך בדרך לוודאות (כשהמטרה בסוף היא כמובן הידיעה הוודאית) או שהספק הוא סופו של התהליך. הסבירו:

4. האם את מרגישים שיש לכם באופן אישי וודאות בדבר קיומו של אלוהים, או שאתם בספק לגבי עובדה זו:

המעלה הגדולה ביותר של האדם היא היכולת לעמוד "במקום הספק". מקום הספק הוא הקרקע שעליה דורך האדם כאשר הוא איננו משוכנע, המקום שבו האדם מתלבט ומשהה את הכרעתו בשאלות הגדולות עד שיגלה הוכחה מופתית. רוב בני האדם מתקשים לעמוד במקום הספק, אבל רבי עקיבא, שהעז לעמוד במקום הספק, הגיע לפסגת שאיפותיו של האדם. הוא הצליח להתאפק ולא לזנק באופן אינסטינקטיבי אל עבר הוודאות; הוא הצליח להמתין ולהתבונן באפשרויות העיוניות השונות מבלי לפשוט אותן או להכריע ביניהם מוקדם מדי. [...] השלמות של רבי עקיבא לא התגלתה בזכות הוודאות אליה הגיע, אלא דווקא בשל חוסר הוודאות. לא הידיעות הדתיות שלו הן אלה שהקנו לו את שלמותו, אלא רק ידיעה אחת היא שסימנה את "גדולתו" הידיעה שהוא איננו יודע.

על פי התלמוד, רבי עקיבא חזר מן "הפרדס" עם המלצה חשובה וחידתית: "כשאתם מגיעים אל מקום אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים". על פי הרמב"ם הוא נמנע מזינוק בלתי מוצדקת אל הוודאות וחזר עם המלצה הולמת: כאשר המציאות איננה בהירה, היזהרו מליפול אל הוודאות המזויפת.

(מיכה גודמן, סודותיו של המורה נבוכים, עמוד 284)

1. מהי המעלה הגדולה ביותר של האדם על פי מיכה גודמן? האם אתם מסכימים עם דבריו?

2. כיצד מסביר מיכה גודמן את הסיפור אודות החכמים שנכנסו לפרדס? מה הקנה לרבי עקיבא את גדולתו שבזכותה "יצא בשלום מהפרדס"?

"מאיגרא רמא לבירא עמקתא"

1. על פי פסקה זו – האם ר' נחמן תומך בשאלת שאלות כגון: "איה מקום כבודו" – "האם אלוהים קיים", או שהוא סבור כי על האדם להאמין באמונה תמימה (כמו בסיפור מעשה מחכם ותם):

2. מהי התשובה לשאלה "איה מקום כבודו" – (היכן אלוהים? יש אלוהים?) על פי דבריו של רבי נחמן?

" ועל-כן כשאדם נופל, חס ושלום, לבחינת מקומות אלו.. ונופל לספקות והרהורים ובלבולים גדולים, ואזי מתחיל להסתכל על עצמו, ורואה שרחוק הוא מכבודו יתברך, ושואל ומבקש "איה מקום כבודו"?

מאחר שרואה בעצמו שרחוק מכבודו יתברך, מאחר שנפל למקומות כאלו, רחמנא לעלן, וזה עיקר תיקונו ועליתו, בבחינת ירידה תכלית העליה, המובא בספרים.

כי "איה" מקום כבודו- זה בחינת הכבוד העליון של המאמר העליון, דהינו המאמר שתום בראשית כנ"ל, שמשם נמשך חיות למקומות האלו.

נמצא כשמבקש ומחפש "איה" מקום כבודו, בזה עצמו הוא חוזר ועולה אל הכבוד העליון, שהוא בחינת "איה", שמגודל הסתרתו והעלמו הוא מחייה מקומות הללו,

ועכשיו על-ידי שהוא נפל לשם, ואזי מבקש "איה" מקום כבודו, ובזה חוזר ומדבק עצמו לשם, ומחיה נפילתו, ועולה בתכלית העליה".

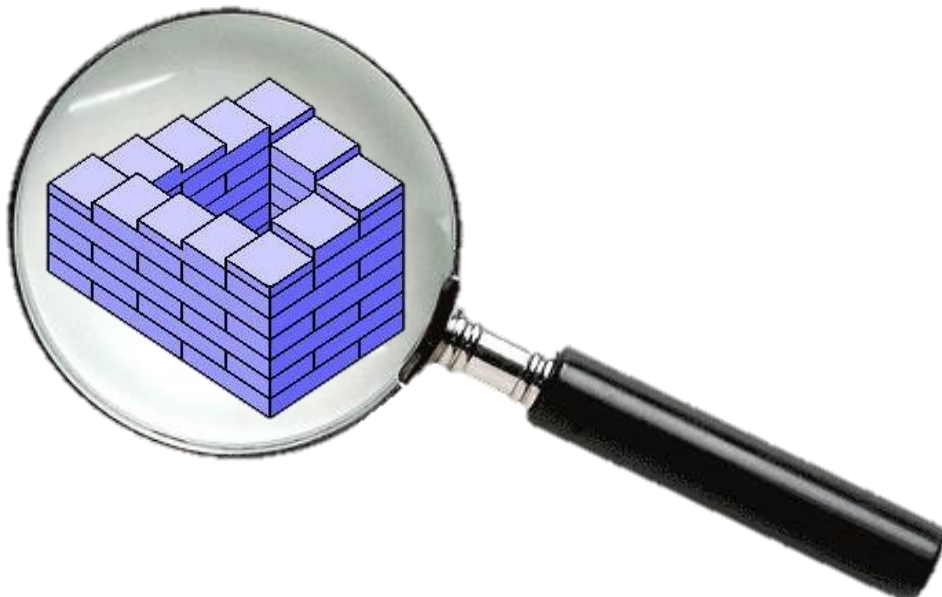
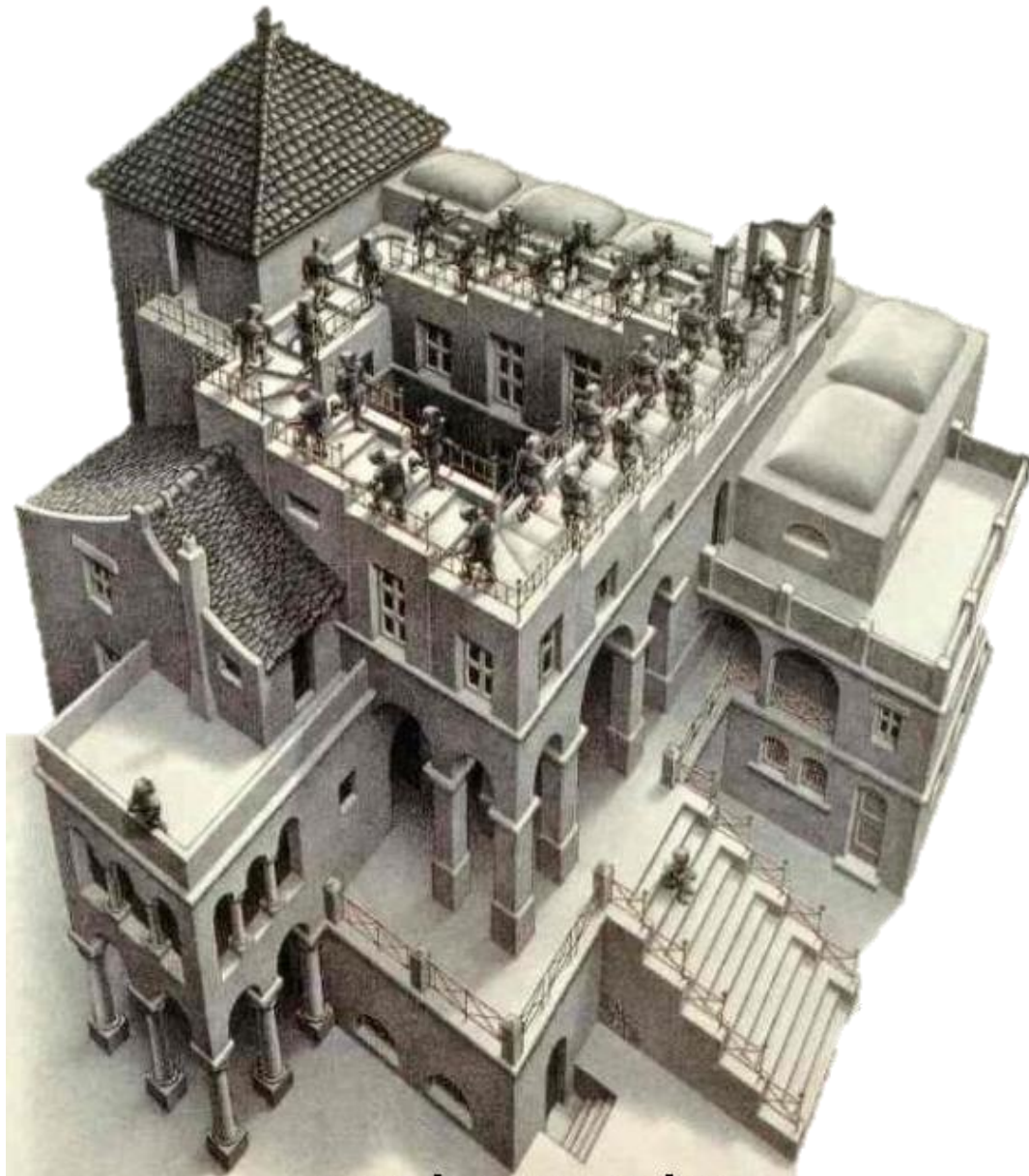
(ליקוטי מוהר"ן תנינא, תורה י"ב)

5. חפשו במילון את הפירוש של הביטוי הכתוב בראש העמוד והסבירו כיצד הוא קשור לדבריו של רבי נחמן:

3. מה התכלית על פי דבריו של רבי נחמן- הידיעה המוחלטת בדבר מציאות אלוהים, או הספק והשאלה בדבר קיומו?

4. הסתכלו בציור שבעמוד הבא, וחשבו מה המשמעות שלו בהקשר של החיפוש הרוחני, ודבריהם של ר' נחמן ומיכה גודמן:

מדרגות שאין להם סוף

רגע אומנותי

סדנת "לא תעשה לך פסל וכל תמונה"

אנו יודעים שכפי שלא לומר "אין גוף ואין לו דמות הגוף". ואסור לנו לעשות פסל או לצייר תמונה של אלוהים, כפי שנאמר בעשרת הדיברות "לא תעשה לך פסל וכל תמונה". אך יחד עם זאת הציור הוא כלי מופשט יותר ממלים, המאפשר לנו לתאר את אלוהים, מבלי להגדיר אותו. אמנם, עלינו ליזכור שהציור הוא רק כלי המחשה עבורנו, אך הוא יכול לבטא את הרגשות, המשבות והאמונות שלנו ביחס לאלוהים.

בחרו באחד מהציטוטים שלפניכם, הדביקו אותו על הבריסטול, ובעזרת צבעי המים נסו להמחיש את "האלוהים" המופיע בו:

"כא ה'יש ישנו באלוהים, ובלעדי אלוהים שום דבר אינו יכול לא להיות ולא להיות מושג"

(ברוך
שפינוזה)

"כולם אומרים: גראה אי את אלוהים, ואז אני אאמין. אבל זה לא עובד כך. קודם מאמינים באלוהים ואז רואים אותו..."

(הרבי מאובז'יץ, רבי מנחם מנחם שניאורסון)

"כא הגדרה של אלוהים מביאה לידי כפירה. ההגדרה של אלוהים היא מעין פסל רוחני. כא התכונות שאננו מייחסים לאלוהים הן נכונות, רק כאשר אננו זוכרים, שאלו הם רק ניצוצות שמגלים מתוך האור העליון שאינו יכול להתגלות."

(הרב קוק, אורות)

"עם כי אלק בגיא ב-מ-א לא אירא רע כי אתה עמדי."

(תהילים, כ"ג)

"אם מצאת אהבים שלך משמעות, אתה יכול לקרוא זה אלוהים".

(אודיוויד ויטגנשטיין)

"שאלתי את אמא אם אלוהים הוא שגור או אבן. אמרה עמוקה "אוי ילד...
אלוהים לא שגור. הוא לא אבן. הוא רוג." "זהו אהב יותר אנשים
שגורים או אבנים?" "הוא אהב את כל האנשים, הוא רוג." "מה זה
רוג?" "רוג זה רוג." "איזה צבע יש לרוג של אלוהים?" "אין או צבע,"
אמרה. "אלוהים הוא בצבע המים. אהים אין צבע".

(ג'יימס מקבריידי, "צבע המים")

"מלא כל הארץ כבודו..."

(ישעיה, ו')

"אלוהים הוא האמת והאור הוא ציון".

(אפלטון)

"היכן נמצא אלוהים? היכן שנאמנים או אהיבנס".

(רבי מנחם מנצ'ה מקוצק)

אמר:

תבוטל לתת בדרך
ותוס אתה היות עזר
על סו ער אבדו גנים מארצות את עננים
שמעת יהוה
לשפטיתו סודו
מזה ארץ
למנעם לדור
ביתה חסיתי אין
הרעם עפור
קשת כונני חצץ עלותך
לשחולב
צדוק מה פעל
יהוה כשמים בסאו
גפע פו ובחננו בני אדם
דשעו את חכמים
מטר על דשעים פחוס
רוח זול עפות מנת פוסס
גדקות אהב

ספר הספרים

ואמר יהוה אשות פושע
אמרות יהוה אמרות טהורות כסף צדוק
בעלול לארץ
אמה יהוה שמרם
תצנעו מדוד יהוה
בנסולות לבני אדם
לדור
אתפניו כמנע
עראשו שות עינות
בנפשו וזון בלביו חמס
אובי עליו
האורה עננו פואו שן חמות פוה אמר
אובי וכלתו
ואני פחסה קדבטחתי וכל לבו בישושתך
אשרה ליהוה
למנעם לדור
אמר נבל לבו או אלהים
על ליה או עשה טוב
השקוף על בני אדם
הכל סר נחורו נאלחו
אין עשה טוב
הלא אנה ע כל פעלי או אכלו עמו אכלו לחם
יהוה לאקראו
בדור צדוק
בשבו יהוה שבת עמו
אמר יהוה אלהים
עצת ענ תבושו
בשבו יהוה שבת עמו
בשבו יהוה שבת עמו
אמר יהוה אלהים
עצת ענ תבושו
בשבו יהוה שבת עמו

לפני אלפי שנים חי פילוסוף שכתב את הדברים הבאים:

”אמרתני אני בלבי:
על דברת בני האדם - לבכם האלהים
(שאלוהים בחר בהם),
ולראות שהם בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם,
כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה -
ומקרה אחד להם!
כמות זה - כן מות זה, ורוח אחד לכל.
ומותר האדם מן הבהמה - איו,
כי הכל הבל!
הכל הולך אל מקום אחד,
הכל היה מן העפר - והכל שב אל העפר.
מי יודע רוח בני האדם העלה היא
למעלה,
ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ?”

2. הפילוסוף מטיל ספק בכך שרוח בני האדם – עולה מעלה, ואילו רוח הבהמה – יורדת מטה. כתבו מהי עמדת היהדות בנושא זה לדעתכם?

1. הפילוסוף שכתב קטע זה טוען שאין כל הבדל בין האדם והבהמה. האם אתם מסכימים אתו? מה הייתם עונים לו?

3. מה לדעתכם תהיה תגובתה של היהדות לדבריו של פילוסוף זה? האם היא מסכימה לכך שאין כל הבדל בין אדם ובין בהמה?

4. האם לדעתכם קטע מעין זה, שמערער על האמונה הדתית יכול להיכנס לארון הספרים היהודי?

התנ"ך – לא מה שהשבתם...

הספר הראשון שראוי להוציא מארון הספרים היהודי וללמוד בו הוא "ספר הספרים" התנ"ך. אך כיוון שללימודי התנ"ך מקדישים שעות רבות בבית הספר: מכיתה א' ועד כיתה י"ב, כאן הבאנו בפניכם טעימה של התנ"ך - כפי שלא הכרתם אותו מעולם...

בחרנו להביא בפניכם קטע הלקוח מתוך מגילת קהלת, אשר על פי המסורת נכתב בידי שלמה המלך. ספר קהלת, הוא אחד מחמש המגילות שבתנ"ך, המובאות בחלקו האחרון - בכתובים. המאפיין את הכתובים, בשונה מן התורה והנביאים הוא שהמסורת אינה מייחסת אותם לאלוהים, אלא לבני אדם שונים, אשר כתבו את הדברים שעל ליבם. כך בשירי תהילים המיוחסים על פי המסורת לדוד המלך, כך במגילת איכה – המיוחסת לנביא ירמיה הבוכה על חורבנה של ירושלים, וכך גם מגילת קהלת.

מגילת קהלת על-אף שרבים החלקים בה שאינם מובנים די הצורך, היא מהטקסטים המעניינים והמרתקים ביותר שיש במקרא. הקורא את המגילה, אף אם הוא קורא אותה למפרע, בהפסקות, ובלי להבין את הרצף ההגיוני שלה או את המשמעות של הביטויים המצויים בה, יכול לחוש את הרוח המפעמת מבין המילים הקפואות של המגילה. הקורא יכול לשמוע את הרחשים העולים ממנה, לטעום מן המרירות של הכותב ומהמתיקות שבה הוא מנסה להעביר מעט מן הטעם הרע. לו ינח את הספר, אך את חוט המחשבה לא ינתק, יוכל הקורא אף להתחיל דמיון את דמותו של אותו סופר, של אותו מלך יהודי היושב בארמונו בירושלים.

בקווים וצבעים, קולות ורחשים, ריחות וטעמים יהא בכוח דמיונו של הקורא להחיות את מגילת קהלת, להחיות את הדמות הנוכחת במגילה הזו לבדה, המדברת בינה לבין עצמה, או בינה לבין הקורא. הדמות תשוחח אל הקורא, במילים ומשפטים, אך לא רק, כי אם גם בתנועות ידיים, בתווי-פנים ובמעשים שונים. המילים המוטבעות על היריעה, יתחילו להתנועע, להתחבר יחדיו לסרט המצויר מאותיות וטעמים. וכל האותיות יחד עם הטעמים והניקוד, יציירו באופן לא מדויק, אך מלא חיים ותוכן, כאחד מן התמונות המופשטות. הדמות לא תהיה דמות מוכרת, עליה ניתן להצביע ולומר - כך נראה דיוקן של האדם, אלא היא תראה כדמות עליה ניתן לומר - זו הרוח המפעמת בלבו של אותו אדם.

וכך היא גם הגותו של קהלת. הספר מעלה שאלות שונות בצורה לא מסודרת, כהגות היוצאת מן הלב, שאלות המציפות את רוחו מבלי שהוא יוכל להם. וכך גם המענה של קהלת לאותם שאלות. לכל אורך הספר הוא מציע דרך אחרת לחיות, אשר מגיעה לשיאה שני הפרקים האחרונים, אך אין הוא מציב את תשובותיו אל מול שאלותיו אחת לאחת, כי אם מצייר ציור חדש, נעים יותר ורגוע יותר. מגילת קהלת מורכבת אפוא משני ציורים המתהלכים להם זה לצד זה, ופעמים נדמה כי הם מתקוטטים ביניהם - הציור הגועש והרועש הצבוע כולו בצבעים חמים: אדום, כתום, צהוב וכד' אשר אינו מוכן לשבת לרגע בשקט, ולחיות את החיים כמות שהם. ומאידך ציור שלוו ורגוע בצבעים קרים: כחול, סגול, ירוק וכד', המצייר את האנטיתזה לציור הראשון.

הקטע שבחרנו להביא בפניכם הוא מהצבעים העזים והחמים שיש במגילה, ובו בחמת זעם מטיל קהלת ספק בהבדל שבין האדם והבמה. ובכך הוא מערער לא רק על האמונה הדתית, בה בוודאי שיש הבדל בין האדם ובין חית השדה, אלא הוא גם מערער על הנחת היסוד של כל אדם ואדם.

קטע זה אינו פשוט כלל ועיקר, והוא מצטרף לקטעים נוספים בהם מעלה קהלת ספקות ושאלות ביחס לאמונותיהם של בני האדם.

בשל כך, אף חכמים עסקו בשאלה האם נכון להכניס ספר מעין זה אל ספר הספרים של העם היהודי, אל התנ"ך, כפי שנאמר בגמרא:

”רבי מאיר אומר: קהלת אינו מטמא את הידיים ומחלוקת בשיר השירים.

רבי יוסי אומר: שיר השירים מטמא את הידיים ומחלוקת בקהלת.

רבי שמעון אומר: קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל (שבית שמאי אומרים שאינו מטמא את הידיים, ובית הלל אומרים שמטמא).

רבי שמעון בן מנסיא אומר: קהלת אינו מטמא את הידיים, מפני שחכמתו של שלמה היא.”

(מסכת מגילה, ז, ע”א)

בכדי להבין את הגמרא המובאת בעמוד זה, עלינו לדעת שחכמים גזרו שכתבי הקודש מטמאים את הידיים. בקריאה ראשונה, הדבר מפתיע- מה פתאום שדווקא כתבי הקודש יטמאו את הידיים. אבל הסיבה הייתה שחכמים רצו לשמור על קדושתם של כתבי הקודש. כיוון שבאותם ימים אנשים הקפידו על טומאה וטהרה גם במאכלים שאכלו. ובכדי לשמור את המאכלים במקום טהור, הם היו עוטפים אותם בספרי הקודש- כיוון שאף הם היו טהורים. אך בכך הם גרמו נזק לספרי הקודש- כיוון שמכרסמים למיניהם שבאו לאכול מן הפירות והירקות, אכלו גם מן המגילות.

כלומר, על פי הגמרא אנו למדים שלשיטת רבי מאיר וגם לשיטת רבי שמעון בן מנסיא- קהלת אינו נכלל בין כתבי הקודש (ולכן הוא אומר שקהלת אינו מטמא את הידיים). לשיטת רבי יוסי- יש מחלוקת בדבר. ורבי שמעון מבאר את המחלוקת ואומר שהמחלוקת היא בין בית הלל סבורים שקהלת נכלל בספר הספרים, ואילו בית שמאי אינם סבורים כך.

מכאן אנו רואים, שבימיהם של חכמים, קהלת על פי רוב הדעות לא נכלל בין ספרי התנ”ך. אך בסופו של דבר, כמו במקרים רבים אחרים ההלכה נפסקה כדעת בית הלל- וזכינו שגם ספר קהלת יהיה בין ספרי התנ”ך, על אף ואולי בזכות כל הספקות והשאלות שהוא מעורר.

ספר קהלת, והקטע הספציפי עמו נפגשתם, הם רק דוגמא אחת מיני רבות לרעיונות, סיפורים קטעים ושירים – שבדרך כלל לא מצפים לפגוש בלימודי התנ”ך. ספר הספרים של העם היהודי, מורכב מעולמות רבים ומגוונים, שונים האחד מן השני, ועל-אף שהם כולם מכונסים יחד בספר אחד- הרי הם מהווים שערים לעולמות שונים, שכל אחד יכול למצוא בו את השער שלו.

ספר הספרים - מגוון של דעות, סיפורים, חוקים ושירים

לפניכם קטעים שונים מן התנ"ך, המשקפים את המגוון הגדול שיש בתנ"ך. התאימו ביניהם לבין כותרות הנושאים המופיעות במרכז העמוד:

"ואשב, ואשא עיני ואראה, והנה ארבע מרכבות יצאות, מבין שני ההרים; וההרים, הרי נחשת. במרכבה הראשונה, סוסים אדמים; ובמרכבה השנית, סוסים שחורים. ובמרכבה השלישית, סוסים לבנים; ובמרכבה הרביעית, סוסים ברזים, אמצים". (זכריה)

"ויהי קריצת-כנף לנגן עשרים, ואני הייתי קולן הקריצה. וידא חנוני אחר מאחי, הוא ואנשים מ'חזקה; ואשאלם על-ה'חזקים הפליטה, אשר-נשאר מן-השלי ושל-יחזאלם, ויאמרו, לי: 'הנשאים אשר-נשאר מן-השלי למ קמ'נה. קדמה כצאה וקדמה; וחומת ירושלים מפרצת, וסעריה נפתו קאש". ויהי כאשר את-הקריצת האלה, ילקח, ואקבה, ואתאקדה, י'א'ס; ואחי צם ומתפלא לפני אלהי השמים". (נחמיה)

סיפור אהבה

ביקורת זוברתית

דביון

יובן אישי

משלים

"ותהי עליו שם, יד-ה'. וארא והנה רוח סערה באה מן-הצפון, ענן גדול ואש מתלקחת, ונגה לו סביב; ומתוכה בעין החשמל מתוד האש. ומתוכה דמות ארבע חיות, וזה מראהן--דמות אדם, להנה... ודמות החיות מראהם כגחלי-אש, בערות כמראה הלפדים היא, מתהלכת בין החיות; ונגה לאש, ומן-האש יוצא ברק. והחיות רצוא ושוב, כמראה, הברק". (יחזקאל)

"על-משכבי, בלילות, בקשתי את שאהבה נפשי; בקשתי, ולא מצאתיו. אקומה נא ואסובבה בעיר, בשוקים וברחבות--אבקשה, את שאהבה נפשי; בקשתי, ולא מצאתיו. מצאוני, השמרים, הסבבים, בעיר: את שאהבה נפשי, ראיתם. כמעט, שעברתי מהם, עד שמצאתי, את שאהבה נפשי". (שיר השירים)

"למה-לי רב זבחיכם לאמר ה'... כי תבאו, לראות פני- מיבקש זאת מידכם? רמס חצרי... ובפרשכם כפיכם, אעלים עיני מכם, גם כי תרבו תפלה- אינני שמע; ידכם- דמים מלאו. רחצו, הזכו, הסירו רע מעלליכם מנגד עיני; חדלו הרע. למדו היטב דרשו משפט... שפטו ותום, ריבו אלמנה". (ישעיה)

קרבות ומלזומות

מיסטיקה

"ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן-אבינעם- הר-תבור. ויצעק סיסרא את-כל-רכבו, תשע מאות רכב ברזל, ואת-כל העם, אשר אתו מחרשת הגוים אל-נחל קישון. ותאמר דברה אל ברק: קום כי זה היום אשר נתן ה' את סיסרא בידך הלא ה', יצא לפניך". וירד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו. ויהם ה' את סיסרא ואת כל הרכב ואת כל המתנה, לפי חרב לפני ברק; וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו". (שופטים)

התנ"ך ואני

סמנו את מידת ההסכמה שלכם עם ההיגדים הבאים ביחס לתנ"ך:

1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	אני גושבאת שאני מכיר/ה את התנ"ך באופן די טוב	❖
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	אני נהנה ללמוד תנ"ך	❖
	הייתי רוצה להכיר יותר קטעים מיוחדים מהתנ"ך	❖
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	שלא ללמוד בבית הספר.	
	אפשר ללמוד כיצד להתמודד עם אירועים אקטואליים	❖
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	מהניסיון שנצבר בתנ"ך.	
	אשוב אי לזכר עמדה משלי לזכו	❖
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	לשאלות שונות המופיעים בתנ"ך.	
	אני גושב שיש הרבה דרכים אפרט ווקים או אירועים	❖
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	המופיעים בתנ"ך, וכל אגז יכול לזכר את העמדה שלו.	❖
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	בעתיד, כחיי הכותבים, אני אקדים זמן ללמוד תנ"ך.	❖
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	אני גושבאת שהתנ"ך הוא הספר הגושב ביותר של עם ישראל.	❖

האיש והתנ"ך

עמוס חכם (1921-2012)

לפני פחות משנה, הלך לעולמו אחד מאוהבי התנ"ך הגדולים. עד אמצע שנות השלושים לחייו חי עמוס חכם חיים פשוטים ודלים, רחוקים מעין הציבור. אלא שאז, בשנת 1958, חל המפנה בחייו. באותה שנה, שנת העשור למדינת ישראל התקיים חידון התנ"ך העולמי הראשון-ועמוס חכם זכה במקום הראשון. בעקבות ניצחונו הוא נעשה לדמות מפורסמת, אשר רבים רצו לשמוע מחוכמתה ומידענותה. ברבות השנים היה עמוס חכם, לסמל לאהבת התנ"ך ולידיעתו.

רבע אומנותי –

מעצבים פנים חדשות לספר הספרים

מצבו של ספר הספרים בימינו אינו מרקייע שחקים. אמנם לומדים אותו כפי שאמרנו בכל שנות בית הספר, אך בוגרי מערכת החינוך, לא די שאינם מצליחים במידה מספקת בבחינות הבגרות, אלא שגם בחייהם הבוגרים כמעט ואינם פותחים מיוזמתם את התנ"ך וקוראים בו.

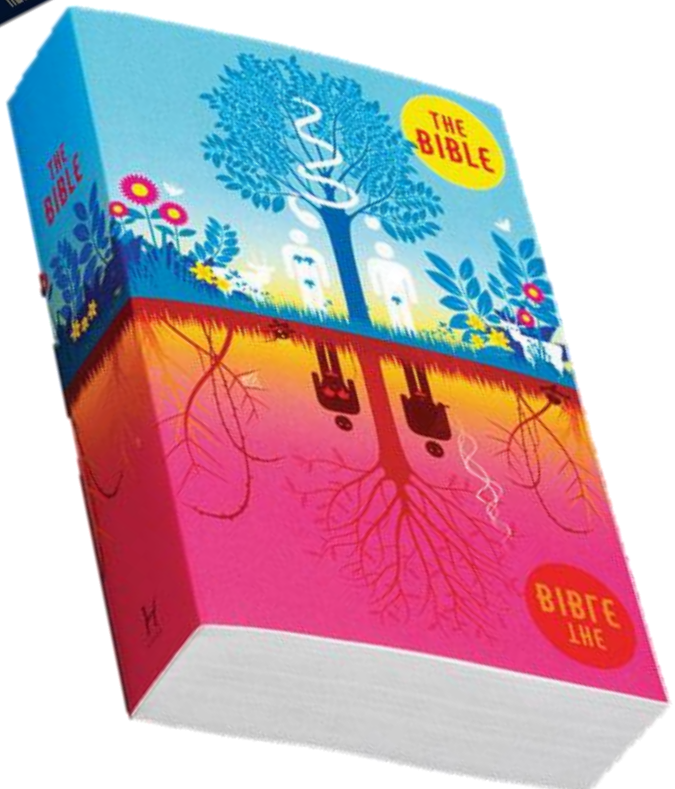
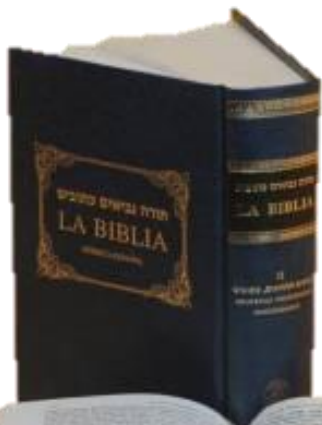
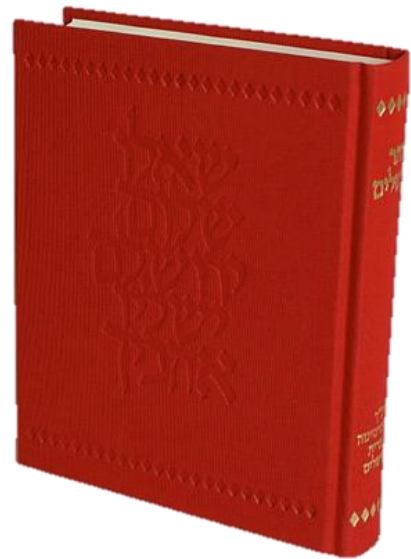
אפשר לדון בשאלה מדוע וכיצד הדרדר התנ"ך למצב זה בימינו, מי האחראיים לדבר ומהן הסיבות שגורמות לרבים מבוגרי מערכת החינוך, שוב לא לפתוח את התנ"ך. אך נראה, שאחת הסיבות היא שלא מכירים את הצדדים השונים של התנ"ך. בדרך כלל כאשר חושבים על התנ"ך חושבים על "מצוות", "חוקים" או "סיפורו ההיסטורי של עם ישראל". אך כפי שראיתם, בהצצה אל ספר קהלת, לתנ"ך יש עוד רבדים רבים, שונים ומגוונים, והוא איננו חד-גוני כפי שמתארים אותו.

ספר התנ"ך מורכב מסיפורו של עם ישראל לצד סיפורי אהבה, ממלחמות ומאבקים לצד דברי מוסר ולקה, ממשלים, שירים, פתגמים, ואפילו מחזות. ספר התנ"ך עשיר ברעיונות, בחוקים, בדעות-שלפעמים, כפי שראינו בספר קהלת, אפילו מערערים על האמונות הדתיות או הבסיסיות ביותר של האדם. בתנ"ך אפשר למצוא את ערכי הרעות והחברות הטובים שבין חברים, כמו בקינת דוד על שאול ובעיקר על יהונתן. בתנ"ך אפשר למצוא סיפורי אהבה, כמו במגילת שיר השירים – בה רודפים זה אחר זה הנערה הפשוטה, רועת הצאן מעין גדי, והנסיך מהארמון שבירושלים. בתנ"ך אפשר למצוא ויכוח מר ונוקב בין אדם ואלוהים, בו האדם מאשים את אלוהים בצרות שבאו עליו. בתנ"ך אפשר למצוא התלבטויות לצד הכרעות, שאלות לצד תשובות, אמונות לצד ספקות, אהבות לצד בגידות, אמת לצד שלום ולאומיות לצד אנושיות.

הדבר שאולי גורם יותר מכל לכך שהתנ"ך אינו נתפס במעניין, מאתגר וכמלא בכל טוב- כפי שהוא בעמית- הוא העיצוב החיצוני של הספר. הכריכה של ספר התנ"ך נראית בדרך כלל אותו הדבר, פחות או יותר. מראה רציני, בצבעים- חום, כחול, שחור או אדום. כיתוב באותיות מוזהבות. ועיטורים קלאסיים מסביב. בניגוד לכך, הספרים שיוצאים כיום אל החנויות מעוצבים באופן מעניין ומסקרן- בכדי למשוך את ליבו של הקורא.

לפני מספר שנים מועטות, סטודיו בשם CRUSH בארצות הברית החליטו ליצור מראה חדש ומרענן לספר התנ"ך, במטרה להפוך אותו ל"קריאת החובה של הקיץ" כלשונם. המטרה המרכזית שלהם הייתה לעצב את הכריכה החיצונית של התנ"ך כך שמצד אחד תהיה כמובן קשורה אל התוכן המופיע בו, לכל הפחות לחלק ממנו, ומצד שני שהכריכה תהיה מודרנית וחדשנית, שונה לגמרי מהכריכות המסורתיות של התנ"ך. השאיפה של המעצבים הייתה, שבכך התנ"ך יחדור אל ליבם של אנשים שונים, שמעולם לא התעניינו בתנ"ך.

הסתכלו בעמוד הבא ובחנו את השוני הגדול שבין הכריכות הקלאסיות של התנ"ך, לבין הכריכה החדשה שעיצבו בסטודיו CRUSH:

הכריכה, כאמור, שעיצבו בסטודיו CRUSH נועדה למשוך קוראים נוספים אל התנ"ך. בנוסף לכך ניתן לומר שכריכה צבעונית ומיוחדת מעין זו לא רק מושכת קהל חדש אל ספר התנ"ך, אלא גם משדרת לקהל שמכיר זה מכבר את התנ"ך, שהתנ"ך הוא לא בהכרח מה שחושבים עליו.

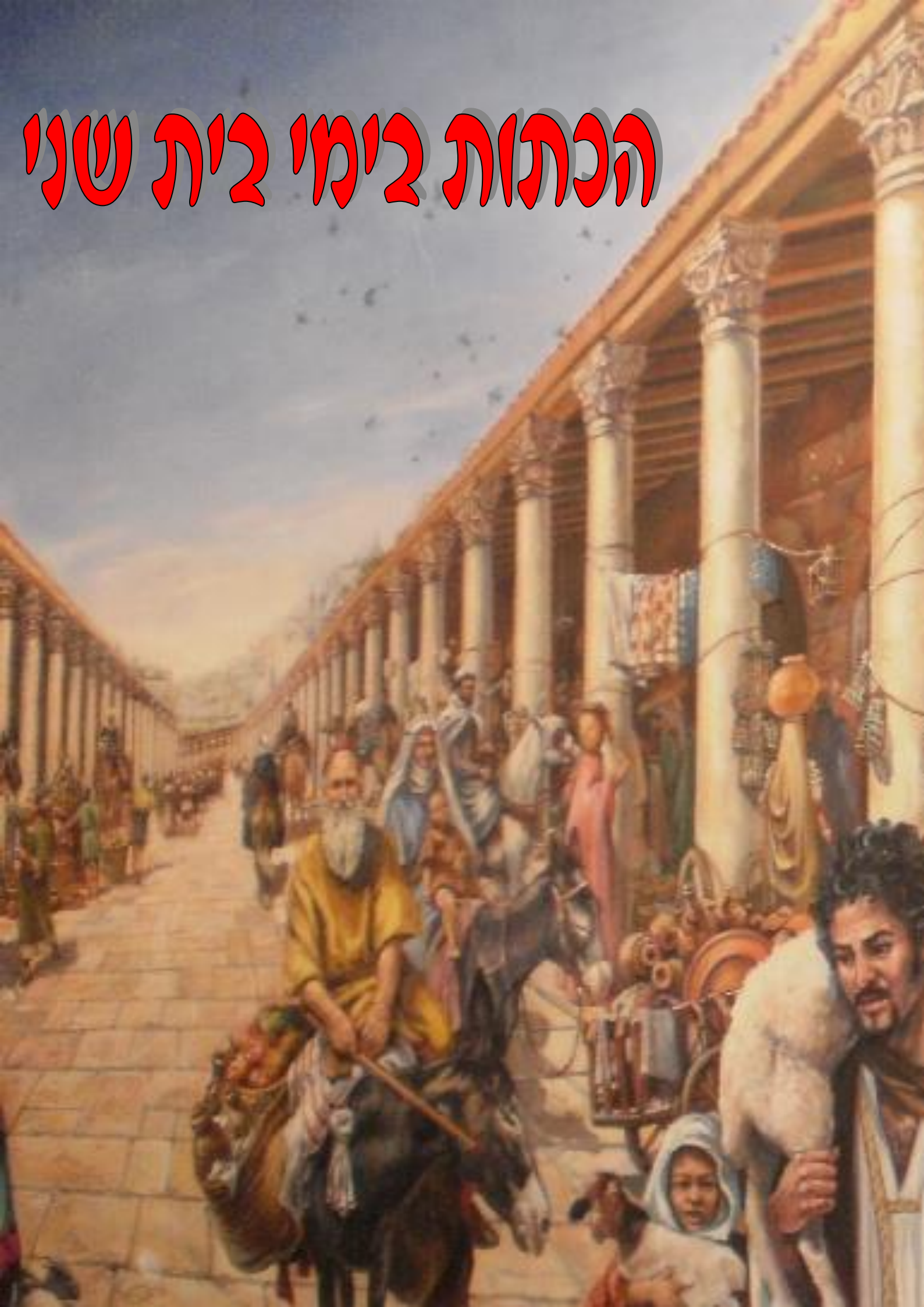
נסו לעצב כריכה מחודשת ל"ספר הספרים" של עם ישראל: כריכה שמצד אחד תהיה חדשה, מסקרנת צבעונית ומעניינת ומצד שני כריכה מכובדת שמשקפת תכנים, רעיונות, וסיפורים מרכזיים המופיעים בספר התנ"ך.

--	--	--

הכריכה המלאה של סטודיו CRUSH

הכתות בימי בית שני

הכתות בימי בית המקדש השני

השנה היא שנת 1947, רועה צאן בדואי עולה עם עדר העיזים שלו במעלה הצוקים המשקיפים על פני ים המלח. לפתע אחת מהעיזים חומקת מן העדר, ונכנסת בפתחה של מערה קטנה ונעלמה. הוא מביט מחשש אל המערה החשוכה העומדת בפניו, ומנסה לקרוא לעז הסוררת- לשוב אל חיקו. כעבור דקות ספורות, בעוד העז נותרת על מקומה בלב המערה, משליח אותו רועה צאן בדואי אבן

אל עבר המערה- בניסיון להניס את אותה עז אל מחוץ למערה. אך עם זריקת האבן מתרחש פלא, האבן פוגעת בכד חרס- ומשמיע צליל עמום. הדבר מעורר את חדשו של רועה הצאן, ולאחר שניות קצרות גומל בלבו- להיכנס אליה למרות החששות. הוא אוחז בידו נר קטן שמאיר את קירותיה השפופים של המערה, ולפתע מתגלה בפניו אוצר מופלא. בלב המערה, מונחים, כדי חרס עתיקים- ובתוכם אוצר. מגילות גולות, מסודרות, השמורות בכדי חרס עתיקים.

רועה הצאן אוסף את המגילות אל חיקו, ושב אל ביתו. בלילה, בכדי לחמם ולהאיר את מקום מושבו הוא שורף חלקים אחדים מתוך המגילות, כי אין הוא יודע מה רב הוא ערכם. למחרת היום, הוא פונה אל אחד מחברי הכפר, סוחר ממולח ומציע לו את המגילות. לאחר עיון קצר במגילות, מסרב הסוחר לקנות את המגילות בטענה- שהן נגנבו מאחד מבתי הכנסת של היהודים.

רועה הצאן אינו מתייאש, והוא פונה אל סוחר אחר. הסוחר השני לא די שקונה את הסחורה, אלא מבקש מרועה הצאן שיוביל אותו אל אותה המערה בא הוא מצא את האוצר. הם נכנסים אל המערה, והנה נגלית לעיניהם מגילה נוספת. הסוחר הבדואי קונה את המגילות כולן מידו של רועה הצאן, וכעבור מספר ימים הוא מוכר אותם לכומר נוצרי.

מעט לעת, השמועה פושטת ברחבי הארץ, על מציאת המגילות הגנוזות... עד שהן נופלות על אוזנו של פרופסור ליפא סוקניק מהאוניברסיטה העברית. פרופסור סוקניק עושה כל מאמץ למצוא את הידיים אליהם התגלגלו המגילות. וכשהוא מוצא את אותו כומר נוצרי- הוא רוכש ממנו את המגילות הגנוזות.

כעת, כשהן בידיים נאמנות, ובידיו של אחד מגדולי הארכיאולוגים באותם ימים, אפשר להתחיל לחקור אותן ואת פשרן. והנה מתגלה כי מגילות אלו הסתתרו במערות אשר בסלע, בסתר המדרגה כאלפיים שנה. מאז ימי סוף בית המקדש השני ועד אותה השנה, 1947!

פרק מרתק ונעלם מחייו של עם ישראל קם לתחייה. ההתרגשות אוחזת בכל הנוגעים בדבר.

באותו הזמן, בני הכפר של רועה הצאן הבדואי ובני הכפרים השכנים, השומעים על ההצלחה המסחררת שבמכירת המגילות, מתחילים לחפש באותו האזור מערות אוצר נוספות. ואכן, הם מוצאים מערות אוצר מעין

אלו, ולא סתם אוצר. באחת מהמערות הם מוצאים לא פחות מ-15,000 קטעי מגילות גנוזים:

מגילות ובהן קטעים מן התנ"ך הכתובים בכתב יד עתיק, מגילות המספרות על הלכות מקדש וקודשיו, מגילות המספרות על מעשיהם של חברי הכתות, שככל הנראה פרשו מירושלים והלכו להתבודד בהרים ובמצוקים, מגילות גנוזות המספרות על חייהם של יהודים, חברי כתות, שחיו באזור לפני כאלפיים שנה!

מלבד המגילות, שנמצאו באותן מערות, התגלו פרטים נוספים במערות קומראן, ובמקומות נוספים סמוך לים המלח. חלקם מתקופת בית המקדש השני, וחלקם מתקופה מאוחרת מעט יותר, מימי מרד בר כוכבא: בתי מגורים, מקוואות, בית קברות, מטבעות כסף רבים, כלים מכלים שונים, אגרות שונות מימי מרד בר-כוכבא, בהן מוזכר גם שמו, ועוד.

התגליות החדשות שפכו אור חדש על חייהם של היהודים באותם ימים, ושינו לבלתי היכר את ארון הספרים היהודי. במשך כל השנים שקדמו למציאת המגילות, נותר "חלל פנוי" בין תחילת בניית בית המקדש השני המסופר בתנ"ך, לבין חורבן בית המקדש השני המסופר במקורות מתקופת חז"ל, כמו המשנה, המדרש והתלמוד. אך ימי בית המקדש השני נותרו עלומים-שכן כמעט ולא היו ספרים שתיעדו ותיארו את סיפורה של התקופה. המגילות, הגנוזות שנמצאו בקומראן אמנם לא חפשו את כל סודותיה של התקופה, אך הם חשפו בפנינו טפח מתוך חייהם של היהודים, באותם ימים.

בכך, באיחור של כמעט אלפיים שנה, נוספו לארון הספרים היהודי מקבץ של מגילות המעידות לא רק על חייהם של בני הכתות שישבו במדבר יהודה אל מול פני ים המלח, אלא גם על חייהם של היהודים בכלל באותה התקופה: האמונות השונות שרווחו בקרב העם, המחלוקות והוויכוחים שבעקבותיהם התפצלו היהודים באותם ימים ונעשו כתות כתות, ואף החיים עצמם נחשפים לעניינינו מתוך המילים השותקות שנשתמרו בשתיקתן כאלפיים שנה.

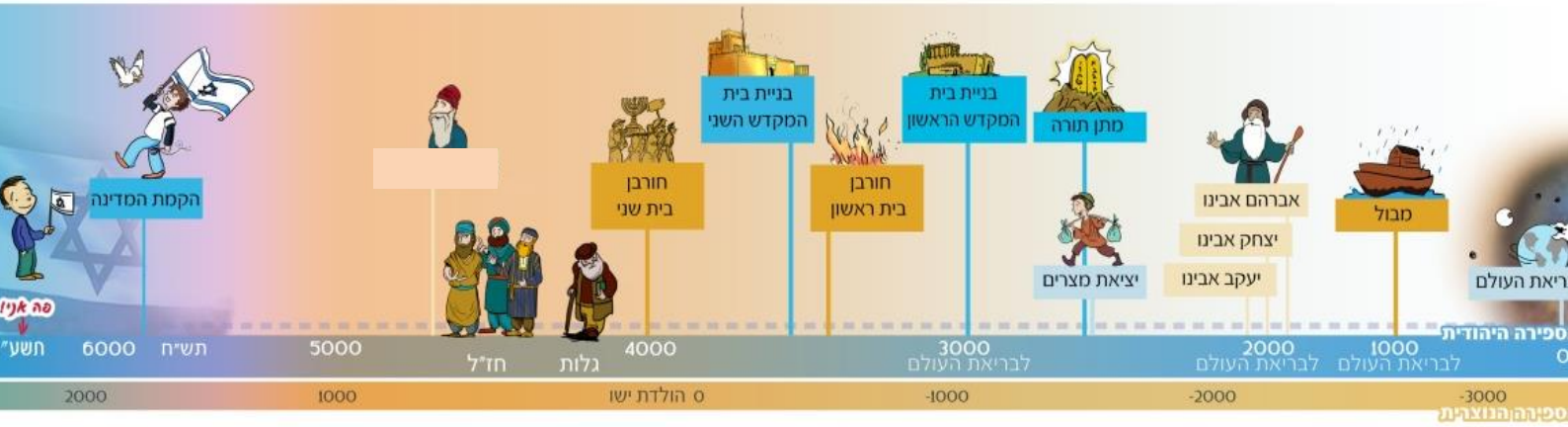

המגילות כולן כתובות בכתב יד, בקולמוס ודיו, על גבי קלף. כולן, חוץ מאחת. מגילה אחת, שנמצאה כחמש שנים לאחר שהתגלתה המערה הראשונה בידי רועה הצאן, היא מגילה הרקועה

ברדיד נחושת. מגילה זו היא יחידה במינה, ולצערנו היא אינה נמצאת בידיה של ישראל, אלא בידיה של ממלכת ירדן השכנה. במגילה זו, שנכתבה על גבי רדיד הנחושת, מתוארים כלי המקדש ואוצרות נוספים מתקופת סוף בית המקדש השני, והמקומות השונים בהם הוחבאו הכלים והאוצרות.

ארון הספרים היהודי על ציר הזמן

הסתכלו בציר הזמן שבצד העמוד, ומתחו קו בין הספרים המופיעים מטה לבין המיקום שלהם על ציר הזמן:

חיייהם של בני הכתות

לפני כאלפיים שנה, בזמן שבית המקדש השני עוד עמד על תילו, קמו וצמחו בעם ישראל קבוצות רבות של יהודים שחיפשו בדרכים שונות להגיע לקרבת אלוהים, להגיע אל האמת הנשגבה, ולדבוק בה, כדבריו של משורר תהילים:

"אחת שאלתי מאת ה'

אותה אבקש:

שבתי בבית ה'

כל ימי חיי,

לחזות בנועם ה'

ולבקר בהיכלו".

(תהילים כ"ז, ד)

באותם ימים, עם ישראל התפלג לכתות רבות שכל אחת מהן, בדרכה שלה, האמינה כי היא זו ש"האור" בידיה, וכל היתר שרויים "בחשיכה". חברי הכתות למיניהם, האמינו שהדרך בה הם הולכים, היא הדרך שמובילה אל האושר הנצחי, אל הטוב ואל האלוהים. ואילו כל יתר בני האדם, ובעיקר אחיהם מן העם היהודי.

כתות שונות סברו כי עליהם לרחוק מיתר בני עמם, שכן אלו "טמאים" ו"חוטאים" - ולכן יש להתרחק מהם שמא ישפיעו על חברי הכת לרעה. בכך נוצרו במרחבי הארץ, בהרי הגליל, במדבר יהודה ואף בירושלים כתות של יהודי שהאמינו שהם נישאים מעם, וכי בידיהם "המפתח" לשערי השמיים.

בין הכתות המפורסמות ביותר שהיו ידועות לנו עוד קודם למציאת המגילות הגנוזות אפשר למנות את הצדוקים - שהיו רובם ככולם כהנים, שהאמינו שבעבודת המקדש מצויה עיקרה של עבודת האלוהים, עיקרה של היהדות. ולכן בעוד שהם זכו להקביל פני שכינה, וללכת בדרך האמת והטוב, יתר העם הוא נפסד ובזוי, ואינו ראוי לעבוד את עבודת האלוהים האמיתית - המתרחשת במקדש כמובן.

כנגד הצדוקים קמו הפרושים. הפרושים, הוא כינוי שדבק בחכמים שהתנגדו לצדוקים, ולימים היו לחז"ל - המוכרים לנו מן המשנה והתלמוד. הפרושים האמינו שהמקדש, כמו יתר המצוות ניתנו לכל עם ישראל - וכולם צריכים ויכולים להיות שותפים בהם, ואין לצדוקים, או לכל כת אחרת את הזכות לפגוע במקומם של הכתות האחרות בעבודת האלוהים. אך גם לפרושים היו כללים נוקשים שהם הקפידו עליהם, בעיקר בכל הקשור לשמירה על טומאה וטהרה, וכן תרומות ומעשרות, שהובילו אותם לריחוק מסוים מהמון העם.

אך יחד עם זאת, הפרושים, אותם חכמים שלימים יקראו חז"ל, לא דחו מכל וכל את יתר עם ישראל, ובשונה מיתר הכתות לא טענו כי אך ורק מי שדבק בחבורתם, ומקפיד על כלליה, הוא מהווה את עם ישראל. (אמירה זו היא משמעותית ביותר, כי יכול להיות שזו הסיבה שבסופו של דבר, עם ישראל המשיך וצמח מעולמם של הפרושים, ולא מאף כת אחרת מימי בית שני).

המגילות שנמצאו בקומראן חשפו בפנינו את עולמם של כתות נוספות, אחת מהן היא הכת המכונה "בני האור" על שם המגילה "מלחמת בני האור בבני החושך".

וכך כתב בנו של פרופסור ליפא סוקניק, יגאל ידן, שהיה אף הוא ארכיאולוג חשוב בתולדות עם ישראל, על הכת של "בני האור":

" כת המגילות האמינה בחלוקת היצורים לבני אור ובני חושך. הם עצמם, אנשי הכת, נמנו, כמובן, עם בני-אור, ואויביהם עלי-אדמות ובשמים - עם בני-חושך. כת זו שעסקה בין היתר בכתיבת תקנונים וקביעת הלכות בכל הנוגע להתנהגות אנשיה בתקופת ימי-בליעל וכוננותה לתקופת אחרית-הימים, חייבת היתה, כמובן, לעסוק בבעית נצחון בני-אור על בני חושך לעתיד לבוא. אימתי, כיצד יתרחש הדבר, ואיך יש להתארגן לקראתו? בעל המגילה האמין שתקופה זו קרובה ביותר, שכן העת היא 'עת צרה עזה לעם פדות אל ובכל צרותמה ולוא נהיתה כמוה'".

(מחניים, גיליון מ"א, תש"ד)

ואכן בכתבים השונים של חברי הכת, מלבד מגילת "מלחמת בני האור ובני החושך" מוצגת התפיסה לפיה הם, חברי הכת בלבד, שייכים לבני האור, ואילו יתר בני האדם, ובהם גם אחיהם היהודים- הם מבני החושך. כפי שאפשר ללמוד מאחד מן המקורות של חברי הכת:

"במעין אור תולדות האמת

וממקור חושך תולדות העוול.

ביד שר אורים ממשלת כל בני צדק בדרכי האור יתהלכו,

וביד מלאך חושך כל ממשלת בני עוול בדרכי חושך יתהלכו

ובמלאך חושך תעות כל בני צדק וכל חטאתם ועוונם...

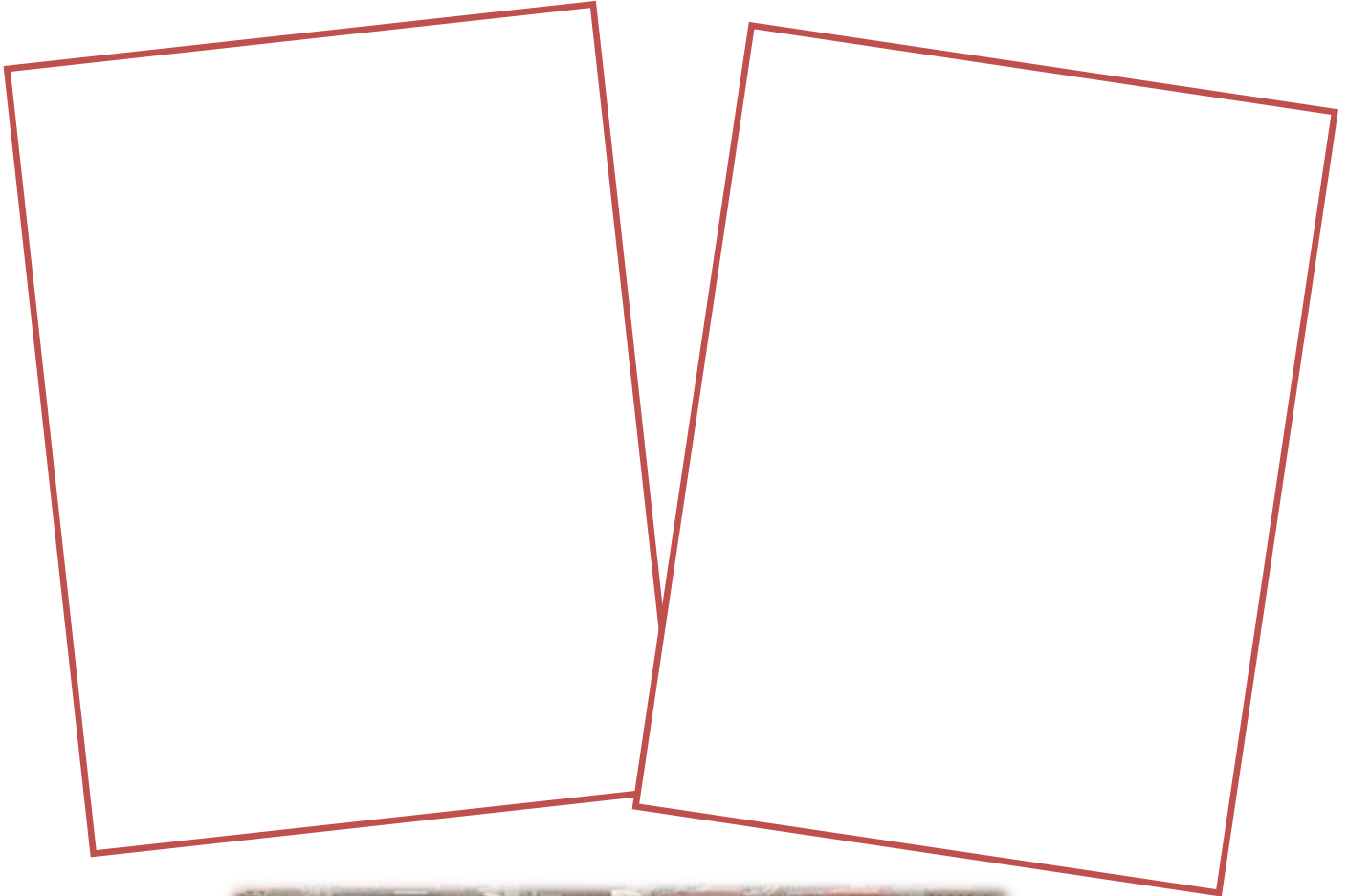
ואל ישראל (הכוונה היא רק לחברי הכת) ומלאך אמתו עזר לכל בני אור".

(סרד היחד, מגילת הסרכים, מהדורת יעקב ליכט, ירושלים תשכ"ה, עמ' 92-93).

מצע הכתות - הכתות כחפשות חברים חדשים

לו היו הכתות של ימי בית המקדש השני קיימות בימינו, הן בוודאי היו מנסות באמצעות כלים שונים לגייס כמה שיותר חברים שיתמכו בעמדותיהם. לשם כך, הם היו פונים אל משרדי פרסום שונים ומבקשים מהם שיכינו עבורם "פליירים" אותם יוכלו להפיץ לכל עבר, ובכך להעלות את קרנה של הכת שלהם.

על בסיס הקטע שקראתם בעמודים הקודמים, עצבו שני "פליירים", המזמנים את הקהל הרחב לבוא ולהצטרף אל חברי הכת, ולבחור בדרך החיים אותה מציגה הכת. כתבו בצורה ברורה ובולטת באיזו כת מדובר, ולאחר מכן עצבו את "הפליירים" השונים תוך שאתם חושבים בכל אחד מהם אל מי פונה ההזמנה (האם היא פתוחה לכולם, האם רק אנשים מסוימים יכולים להצטרף אל הכת וכדומה); מה הדרישות ומה הציפיות מאותו אדם שיבחר להצטרף אל הכת המדוברת; היכן נמצא מרכז הרוחני של הכת, מי החברים בה, וכדומה.

מערת האמת

בדרך כלל חברי-כתות מחפשים להם מקומות נידחים להתיישב בהם: מערות בצוקים, כמו במקרה של בני האור ובני החושך, או הרים מבודדים, מדבריות ויתר מקומות נידחים במקרים אחרים.

המערה עבור חברי הכת, כמו גם יתר המקומות המבודדים שהזכרנו, משמשת מקום בו יכולים חברי הכת להתנתק מהעולם, או במובן אחר- לברוח ממנו, ולבנות את עולמם הרוחני.

שם, במערה, בסתר, כשהם מנותקים מהוויית החיים הרועשת והגועשת שבעיר או בכפר, הם יכולים למצוא מזור לנפשם. שם הם יכולים להתחיל במסעם הרוחני אל עבר הנסתר. שם הם מאמינים כי יוכלו להגיע אל האמת.

חברי הכתות למיניהם מאמינים כי את מעיין החיים של הווייתם הם יוכלו למצוא רק כמקום הנסתר מעין אדם, בנקיק נסתר בצוקים, כפי שתיארה זאת במילים פשוטות ועמוקות המשוררת יונה וולך:

"בְּנִיקֵי נִסְתֵּר בְּצוּקִים,

אֵילָה שׁוֹתֶה מַיִם,

מֶה לִּי וְלָהּ?

אֵלָא צוֹקֵי לְבִי,

אֵלָא מַעְיָן חַיִּי,

אֵלָא נִסְתֵּר..."

המערות בהן נמצאו מגילות קומראן מהוות במובן הזה, לא רק מיקום גאוגרפי המציין את מיקומם של חברי הכת, אלא מהווה עבורנו רמז חשוב ביותר בדבר המשמעות העמוקה ואורח החיים של חברי הכת והוא חושף בפנינו מעט מתפיסת עולמם. חברים המאמינים כי ביכולתם להגיע אל הנסתר, אל האמת הנעלמת מעין כל אדם, לגעת כביכול באלוהים, באין-סוף. אך כאמור, באמירה זו הם מכריזים ואומרים: "כל יתר העולם, כל יתר בני האדם, שאינם חברי הכת- רחוקים הם מן האמת כרחוק מזרח ממערב".

לפניכם שני סיפורים- האחד מארון הספרים היהודי, והשני מארון הספרי הכללי- הפעם מספרות יוון. שניהם הסיפורים גם יחד עוסקים בחיפוש האמת, ובשניהם חוזר מוטיב המערה כחלק מחיפוש האמת.

הסיפור הראשון מספר על בריחתו של רבי שמעון בר יוחאי, מגדולי התנאים (חכמי המשנה) שחיו בארץ ישראל בתקופה שלאחר חורבן בית המקדש השני, אל מערת מסתור מפניהם של הרומאים, ששלטו באותם ימים בארץ. והסיפור השני הוא משל, שכתב אחד מגדולי הפילוסופים, אפלטון, מחכמי יוון העתיקה.

קראו בחברותא את שני המקורות, דונו במשמעותם וענו על השאלות.

משל המערה

היה היו פעם קבוצה של אסירים, אשר נכלאו במערה מינקות כאשר הם צמודים לקיר המערה כבולים ואינם יכולים לזוז, ואפילו המבט שלהם מקובע לכיוון מסויים.

אותם אסירים קיבלו מצג של צלילות על ידי מדורה גדולה שלעולם אינה כבה מאחרי קיר גדול. ואנשים מציגים להם צלילות של צורות, אנשים וכו' העשויים מחומרים שונים, ומראים להם את המציאות כפי שרוצים, והאסירים בטוחים שזו כל המציאות הקיימת.

באחד הימים מצליח להשתחרר מהכבלים אחד האסירים, והוא מתחיל לסייר במערה, ומגלה את האש, אבל אינו מצליח לראות דבר, היות והעיניים שלו התרגלו לחושך.

הוא ממשיך לטייל ומוצא את היציאה החוצה מהמערה, והוא לא מצליח להסתכל על הסביבה היות ועיניו עדיין רגילות רק לחושך של המערה. לאחר זמן מה, העיניים שלו מתרגלות לסביבה והוא מתחיל פעם ראשונה לראות את העולם, את הצבעים, פרחים עצים וכו' הוא גם מצליח להביט אל אור השמש ולהבין את המשמעות של האור בעולם. כך שהוא מצליח לראות כי העולם שונה לגמרי ממה שהוא ראה במערה.

לאחר זמן מה, הוא נזכר במערה ובאסירים אשר נמצאים שם, והוא רוצה לשחרר את שאר האסירים שגם הם יראו את העולם כפי שהוא ראה אותו. אך כאשר אותו אדם חוזר למערה, הוא בהתחלה מתקשה להתסגל לחושך, ולוקח לו זמן לכך.

לאחר זמן מה, כאשר הוא מתרגל לחושך הוא מצליח למצוא את שאר האסירים והוא מנסה להסביר להם את אשר ראה, אך אלו צוחקים ומלגלגים עליו ואומרים לו כי אינו יודע או מבין על מה הוא מדבר והעולם והמציאות הם כפי שהם מכירים אותם, ואין שום דבר אחר. כאשר האסיר לשעבר ממשיך בתיאורים שלו, מתחילים לאיים עליו שאר האסירים כי הם יהרגו אותו אם ימשיך לספר להם שקרים ומעשיות על "עולם ומציאות שונים".

1. אפלטון מתאר את האסירים שבמערה כאנשים ששוגים וסוברים בשל קוצר ראייתם שהצללים הם "הדבר לכשעצמו" (המציאות האמיתית). הסבירו את הנמשל במילים שלכם. התייחסו למרכיבים הבאים: מערה, אסירים, צללים, אור.

2. אפלטון חשב שהוא ופילוסופים היוונים, הם האנשים שיצאו מחוץ למערה, בעוד רוב העולם- שאינו חושב בצורה פילוסופית הוא אותם אנשים שכלואים במערה ורואים רק את הצללים. האם אתם מסכימים עמו?

- את מי אתם הייתם מגדירים כאנשים שבתוך המערה ואת מי כאנשים שמחוצה לה? הסבירו.

3. לו הייתם נכנסים למערה- מה הייתם אומרים לאותם אסירים?

4. האם יש פעמים בחיים בהן גם אתם מרגישים שהינכם מעין אסירים במערה- שרואים רק צללים? תארו מת.

5. האם לדעתכם היציאה מהמערה היא פשוטה? האם כל אדם יכול לעשות זאת?

רבי שמעון בר יוחאי במערה

תרגום האגדה:

הלך הוא (רשב"י) ובנו, וברחו אל בית המדרש. [מפני הרומאים] כל יום היתה מביאה להם אישתו לחם וכד של מים והיו אוכלים. כשנתחזקה הגזירה, אמר לבנו: נשים דעתו קלה עליהן, שמא יצטערו (יענו) אותה ותגלה להם. הלכו והתחבאו במערה. נתרחש נס ונברא להם חרוב ומעין. והיו פושטים בגדיהם, והיו יושבים עד צואריהם בחול, כל היום היו לומדים, ובשעות התפילה התלבשו והתפללו. ולאחר מכן פושטים בגדיהם כדי שלא יתבלו.

ישבו תריסר שנים במערה. בא אליהו ונעמד בפתח המערה אמר: מי יודיע לבר-יוחאי שמת הקיסר ובטלה גזרתו?

יצאו.

ראו אנשים חודשים וזורעים. אמר: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה! כל מקום שנותנין עיניהן - מיד נשרף. יצאה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חירו למערכתכם!

חזרו והלכו.

ישבו תריסר חודשים. אמרו: משפט רשעים בגיהנום - 12 חודש. יצאה בת קול ואמרה: צאו ממערכתכם!

יצאו.

כל מקום שהיה מכה ר' אלעזר - היה מרפא ר' שמעון. אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה.

לפני החשיכה בערב שבת ראו זקן אחד אוחז שתי חבילות הדסים, ורץ בין השמשות. אמרו לו: אלה למה לך? אמר להם: לכבוד שבת. ולא תספיק לך חבילה אחת? (אמר להם:) אחת כנגד הציווי "זכור", ואחת כנגד הציווי "שמור". [את יום השבת לקדש]

אמר לבנו: ראה כמה חביבות מצוות על ישראל!

נתישבה דעתם.

(תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף לג, עמוד ב)

3. רבי שמעון נקרא לחזור אל המערה למשך שנה נוספת, בכדי שכשהוא יצא ממנה בפעם השנייה הוא יכיל את העולם ולא יכלה אותו. מה לדעתכם התרחש במשך אותה שנה, שגרם לרבי שמעון בר יוחאי להשתנות?

4. את הפעם הראשונה שבה יצא רבי שמעון בר יוחאי מהמערה אפשר לתאר על פי דבריו של אפלטון- שהוא חש והאמין שרק הוא רואה את ה"דבר כשלעצמו" את האמת, ואילו כל היתר רואים רק את הצללים. אם כך, נסו לתאר במילים של אפלטון והמשל של המערה, מה קרה לרבי שמעון בר יוחאי בפעם השנייה כשיצא מהמערה.

1. רבי שמעון בר יוחאי הסתגר במערה שתיים-עשרה שנים עם בנו אלעזר, וכשהוא יצא ממנה הוא כילה את העולם בזעמו. נסו לדמיין מה חשב רבי שמעון בר יוחאי במערה, ומה קרה לו שם- שבעקבות זאת כאשר יצא מן המערה הוא כילה בזעמו כל דבר שנתן בו את עיניו.

2. על פי רבי שמעון בר יוחאי- היכן נמצא "האור" והיכן "הצללים"? האם האור נמצא במערה או מחוצה לה?

- האם המערה בסיפור זה דומה למערה במשל של אפלטון או למערה בה ישבו חברי הכת של מגילת "מלחמת בני האור ובני החושך"? הסבירו.

רגע אומנותי

בכדי לסכם את הלימוד של היחידה האחרונה, אנו רוצים להציע בפניכם שתי סדנאות יצירתיות שיעסקו בנושא מזווית קצת אחרת.

כל אחד או אחת יוכל לבחור רק בסדנה אחת, כך שעליכם לחשוב היטב מהי הסדנה המועדפת עליכם. האפשרות הראשונה היא סדנת כתיבה יוצרת, והסדנה השנייה היא סדנת אומנות.

כתיבה יוצרת

בעקבות הלימוד על חברי הכתות המתבודדים במערות, ובעקבות קריאת הסיפור מן התלמוד והמשל של אפלטון - על המערה, הנכם מוזמנים לסדנת כתיבה יוצרת העוסקת בנושא.

בשלב הראשון חשבו מה המסר שהייתם רוצים שיעלה מתוך הסיפור הקצר שתכתבו.

בשלב השני, כאשר אתם מתחילים לכתוב את הסיפור חשבו על המוטיבים - הדמויות, החפצים או הסמלים שיחזרו לאורך הסיפור, אשר יהוו את חלקו המרכזי של הסיפור. נסו להשתמש באותם המוטיבים המופיעים בסיפור התלמודי ובמשל של אפלטון ביחס לאמת: מערה, חושך, אור, פנים וחוץ, אמת ושקר, וכדומה, באופן בו אתם מבינים אותם.

כעת לאחר שיש בידכם את הדמויות והסמלים המרכיבים את הסיפור, ואת המסר אותו אתם רוצים להעביר באמצעות הסיפור - גשו למלאכה העיקרית, והתחילו לכתוב את סיפורכם.

סדנת אומנות

הכפרי מול העירוני,

הטבעי מול האנושי,

הפראי מול המסודר...

הנכם מוזמנים לקחת חלק בסדנת האומנות העוסקת בנושא: היכן נמצא האור, היכן נמצאת האמת.

העשרה

מי צודק: מכונת-המרוץ או הבעל-שם-טוב?

אחד מהסרטים הבודדים מאז שנת 2000 שניכר שעבודה רבה הושקעה בו, הוא הסרט cars. השמועות מספרות כי העבודה על סרט זה, אשר יצא בשנת 2006, נמשכה מספר שנים, השקעה רבה לאין ערוך לעומת הסרטים האחרים אשר יוצאים משנה לשנה. אחד המוטיבים המרכזיים שמופיע לכל אורך הסרט הוא שם הגנאי המודבק (תרתי-משמע) ל-Lightning- שרבים מכנים אותו בלעג Stickers. כלומר בעוד הוא קורא לעצמו בשם: "ברק" (באנגלית זה נשמע יותר מרשים...), אחרים מכנים אותו "מדבקות"- כיוון שבמקום פנסים אמתיים יש לו מדבקות בדמות הפנסים. כלומר בעוד ש Lightning רואה בעצמו דמות עם אור שחוצה את השמיים ויורד אל הארץ במכה אחת, מכונות אחרות יודעות כי אצל Lightning "הכל הבל ורעות רוח", הכל רק חיצוני בדיוק כמו המדבקות של הפנסים שלו שאינן יכולות להאיר כלל... עד כאן תיאורנו דברים פשוטים מתוך הסרט. המסר של דברים אלו יחד עם סופו של הסרט אף הוא פשוט: מכונת המרוץ היא גאוותנית (אולי בשל התחרותיות שבה) ואינה מתחשבת באחרים, ובסופו של דבר היא לומדת את הלקח כי כל העולם התחרותי הוא הבל והדבר החשוב באמת הוא האהבה והחברות. אך לא על כך אנו חפצים לדבר...

במהלך הסרט אומר Lightning כי "מכונת מרוץ לא צריכות פנסים, המסלול תמיד מואר להן...". בדרך כלל אנו רואים במכונת המרוץ- כפי שאמרנו לעיל- סמל לאיש התחרותי, רודף ההשגים, יש שיאמרו הקפטליסט, אשר איננו רואה צורך להתחשב באחרים כדי להשיג את מטרתו שלו- המקום הראשון. אך אם אכן כך הם פני הדברים בסרט שלפנינו, מדוע אולפני דיסני בוחרים להשתמש דווקא בסמלים של הברק- האור ולעומתו החושך. אור איננו מסמל עושר ובוודאי שלא תחרותיות. על-כן אולי יש לחפש הסבר אחר לדברים... מכונות המרות נמצאות כל הזמן על המסלול של התחרותיות- לכן הם אינן צריכים אור משלהם כי המסלול מואר. אך מה קורה ל Lightning כאשר פעם אחת הוא נופל (תרתי משמע) לכביש האמיתי שאיננו מואר? הוא איננו מצליח להסתדר ומוצא עצמו אבוד. המושג אור פעמים רבות מסמל חכמה, אמת, ויש שיאמרו את התורה: "נר מצוה ותורה אור". כך למשל במדרש חז"ל המנורה שבמקדש מסמלת את החכמה:

"הרוצה שיחכים- ידרים, ושיעשיר- יצפין, וסימניך: שולחן בצפון ומנורה בדרום".

נעזוב לרגע את המשמעות של האור (אליה עוד נחזור בהמשך) ונדלג אל דברי הבעל-שם-טוב:

"איש השדה הוא כשדה זרועה אשר למטר השמים תשתה מים ותתן יכולה. והתלמיד חכם הוא כשדה בית השלחין אשר בעליו משקה אותה ולפיו תתן את יכולה.

וכמו המצייר שהוא אמן נפלא בציור הנה כל אומנתו הוא כשמצייר את השדה ותבואתה כאשר הם באמת כפי הדר הטבע שהטביע הקב"ה בה. וכל אומן שציורו מתאים יותר אל הטבע הוא גדול באומנתו.

וכן הוא בהאיש הפשוט ובבן תורה: בן תורה כשדה בית השלחין, ויכול להיות שהיבול ממנה הוא טוב יותר מיבול שדה רגילה, אבל הדר הטבע שהטביע הקב"ה שהוא האמת הוא בשדה אשר למטר השמים תשתה מים יותר מבית השלחין".

הבעל-שם-טוב בדבריו שואל איזה שדה הוא טוב יותר זה שצומח פרא או זה שבעליו מטפח אותו. ושלא כמקובל הוא עונה, מתוך הסתכלות אומנותית כי דווקא לשדה הצומח פרא יש עדיפות על פני השדה המעובד. השדה הפראי הוא הגדוש חיים – ולכן הצייר יעדיף לצייר אותו, מסביר הבעל-שם-טוב. ומסביר הבעל-שם-טוב את הנמשל- כי התלמיד חכם הוא כמו השדה שיש לה בעלים, שמסוגלת אולי להוציא בשנה יבול רב ואף משובח יותר, אך דווקא משום כך השדה הצומחת פרא היא זו שיבקש האומן לצייר- משום שבה יראה חיים, משום שהיא תראה לו אמתית יותר.

נשוב חזרה אל האור ואל Lightning. Lightning אין פנסים, אין כלים להתמודד עם החיים האמתיים שמחוץ למסלול המרוץ, משום שהוא מזלזל בכל מה שמחוץ לד' אמותיו. הוא רואה את מסלול המרוץ, המקום בו יש את האור, כעולם האמיתי, וכל מה שמחוצה לו הוא חסר-משמעות. אך מה קורה לו כאשר הוא "נופל לכביש האמיתי", לעולם האמיתי, הוא אינו מוצא בו יד ורגל. ובמקום לנסות ולתקנו עם האור שלו הוא רק מחריב אותו, את העיירה הזנוחה שבצד כביש מספר 66, ממש כמו רשב"י שיוצר מהמערה ושורף את כל מי שאינו לומד תורה. נשוב עתה אל דבריו של הבעל-שם טוב. לכאורה בתפיסת העולם של הכתות, כמו גם של אנשים רבים- המקום בו נמצאת האמת, המקום בו נוכל לראות את ההופעה של האין-סוף כלשונו של הבעל-שם-טוב הוא המערות, המקומות בהם יושבים החכמים ועוסקים ימים כלילות בהגות בחכמה ובמוסר, ובנסתר. אך הבעל-שם-טוב, וכך גם אולפני דיסני מבקשים להפוך את הקערה על פיה. הם אינם מוכנים לקבל את תפיסת העולם הזו. לשיטתם האמת- נמצאת דווקא בפשטותם של הדברים הכי פשוטים! אלוהים נמצא דווקא בדברים הטבעיים הנדמים לשדה שאין לה בעלים. האור שנמצא על המסלול הוא רק פיקציה, בדיוק כמו ה Stickers שיש ל Lightning במקום הפנסים האמתיים. המקום בו האור נמצא כל הזמן, הוא דווקא המקום בו האור הוא חיצוני, הוא רק מדבקה המכסה טפח ומגלה טפחיים- מגלה כי באמת אין בו כלום מלבד דיבורים, ואילו העולם האמיתי, בו האחריות על גילוי האור מוטלת על פנסיה של כל מכונת ומכונת- זהו העולם שבו האמת אמנם נחבאת, אך כשמוצאים אותה בפשטות של החיים אזי יודעים כי זוהי האמת לאמיתה. "אמת מארץ תצמד

מפגש בין תרבויות

אלכסנדר מוקדון בבית המקדש, ציור משנת 1750

ארון הספרים היהודי פוגש בארון הספרים היווני

במקביל לארון הספרים היהודי ההולך ומתגבש, וההולך ומתרחב בארץ ישראל מתפתח ביוון ארון ספרים מרשים ורב-תוכן בפני עצמו. בתחילה, בכל אחד מארונות הספרים מתפתח בפני עצמו, בממלכתו שלו- ואין ממלכה אחת נוגעת בחברתה. אך בעקבות מסע כיבושים, של אחד המצביאים הגדולים ביותר שהיו בעולם, אלכסנדר מוקדון, נפגשים, פנים אל פנים, ארון הספרים היהודי וארון הספרים היווני.

בשנת 356 לפני הספירה נולד אלכסנדר מוקדון למלך ומלכת מקדוניה. חינוכו של הילד אלכסנדר עומד בראש מעיניהם של אמו ואביו וכך הוא זוכה זוכה בגיל צעיר לאחד המורים הדגולים ביותר שידע העולם- הפילוסוף אריסטו תלמידו של אפלטון.

במשך כשלוש שנים יושב אלכסנדר מוקדון לפני מורה, עד שבגיל 16 הותירו אביו לשמור על כס המלוכה. אביו, מלך מקדוניה יצא למסע כיבושים, והנער אלכסנדר צריך היה להתמודד עם מורדים שונים שרצו לנצל את השעה שהנער הצעיר לימים מחליף את אביו על כס המלוכה. אך אלכסנדר מוקדון עמד בפרץ, והניס את המורדים שקמו עליו. לימים, כשחזר אביו, ושמע על כוחו וגבורתו של בנו, הוא העניק לו צבא משלו- שעמו יוכל אלכסנדר להגן על הממלכה מפני מורדים.

כעבור ארבע שנים נרצח אביו של אלכסנדר מוקדון, ושוב עמד אלכסנדר הצעיר בפני מורדים שבקשו ליטול את השלטון לידיהם. אך אלכסנדר מוקדון שוב הוכיח את כוחו וגבורתו, וכעבור כמעט שנה של קרבות ומאבקים- הצליח אלכסנדר מוקדון לבסס ביד רמה את שלטנו ביוון ובמקדוניה.

מאז ועד יום מותו, כשלוש עשרה שנים בלבד לאחר שעלה על כס המלוכה (והוא בן שלושים ושלוש בלבד), הוביל אלכסנדר מוקדון את חייליו לקרבות מתישים וארוכים, למסעות וכיבושים ברחבי העולם, ונודע לימים כמצביא הגדול ביותר שקם בתולדות ההיסטוריה האנושית. בעיקר נודע

אלכסנדר מוקדון בגדולתו בשל ניצחונו על האימפריה הפרסית, אשר שלטה על מדינות רבות "מהודו ועד כוש", והיה זה אלכסנדר מוקדון וצבאו שהביאו לידי לצמיחתה של אימפריה חדשה, אימפריה יוונית-רומאית ששלטה בעולם במשך מאות בשנים לאורך מכן.

בשנת 332 לפני הספירה, כמאה וחמישים שנה לפני שמתרחש סיפור חנוכה המוכר לכולנו, כבש אלכסנדר מוקדון את ארץ ישראל, כחלק ממסע הכיבושים שלו, ובכך נחשפים יהודי האזור לתרבותה, לאמונותיה, לדרכי חשיבתה ולארון הספרים העולה וצומח של יוון העתיקה. ומתוך כך

נפתח פרק חדש בתולדות חייו של עם ישראל ובארון הספרים היהודי- המושפע בדרכים שונות מהמפגש הפורה עם ארון הספרים היווני.

לצערנו, מתקופת בית המקדש השני יש בידינו רק "שברי ידיעות", מגילות מקוטעות, אמירות קצרות או סיפורים המוזכרים בתלמוד או בספרים אחרים, אך אין בידינו מספיק מידע בכדי להבין כיצד נראו החיים היהודיים באותה תקופה ומה הייתה השקפת עולמם של היהודים באותה תקופה. לכן, גם קשה לנו להבין את משמעותו של המפגש בין התרבות ההלניסטית שהטמיע אלכסנדר מוקדון עם כיבוש ארץ ישראל לבין עולם היהדות כפי שהיה באותם ימים.

אך אנו יכולים לשער, כפי שרואים ממקורות מאוחרים יותר, שאט אט חדרו הערכים, האמונות, הידיעות והיצירות מארון הספרים היווני והשפיעו על ארון הספרים היהודי. כמובן שלהשפעה הזו היו גם השלכות קשות, כפי שקרה בסיפור של חנוכה, אך מבחינות רבות מפגש זה בין שתי תרבויות עתיקות, עשירות ומשמעותיות הוביל להפריה הדדית ולצמיחת חכמים גדולים יותר בקרב שני בני העמים.

מפגש מפרה זה, שבין חכמת יוון ובין חכמת ישראל, לא בא לידי ביטוי רק בחותם שהותיר ההלניזם על תורת ישראל, אלא גם להיפך- בחותם שהותירה היהדות על ההלניזם. כפי שניתן ללמוד מהקטע הבא, המובא בספרו של מורו של אלכסנדר מוקדון, אריסטו:

"אותו איש שהתרועע עם רבים וירד מפנים הארץ אל חוף הים נהיה יווני לא רק בלשונו, אלא גם בנפשו. לעת שהופנו באסיה, עבר האיש באותם המקומות שבהם ביקרנו ופגש בי ובמלומדים אחרים שאת חוכמת הוא ביקש לבחון. אולם כמי שחי במחיצת בעלי השכלה לרוב, העניק הוא לנו יותר מאשר קיבל הוא עצמו מאיתנו".

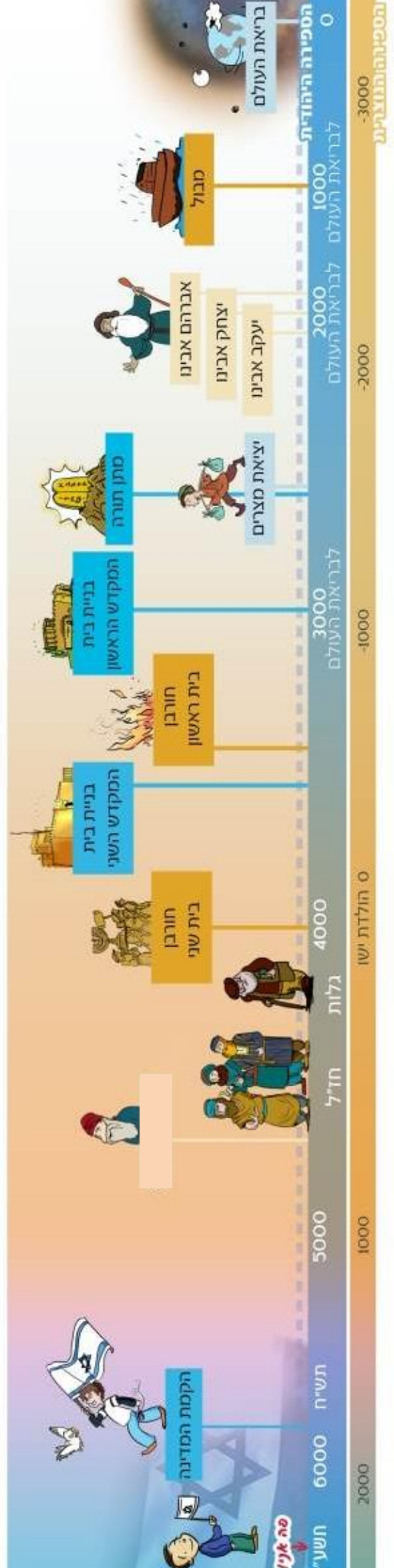
(נגד אפיון, א, 181-180)

אריסטו מעיד על אדם יהודי שהגיע אל אסיה הקטנה, אזור תורכיה של ימינו, והוא טוען כי אותו אדם היה בקיא בתורתה של יוון, והכיר לפני ולפנים את ארון הספרים שלה, אך מעבר לכך אומר אריסטו, אותו יהודי השפיע על סובביו יותר מאשר שהם השפיעו עליו, ובמילותיו שלו: "העניק הוא לנו יותר מאשר קיבל הוא עצמו מאיתנו".

ואכן, במשך מאות השנים, ואולי אף אלפי השנים שיבואו לאחר כיבוש אלכסנדר מוקדון את ארץ ישראל, ילכו ויצמחו שני ארונות הספרים- זה היהודי וזה היווני, יתפתחו, יתחכמו, יתרבו, פעמים ריבו ויחלקו ופעמים ינעמו זה לזה ויעשירו איש את רעהו, ויהוו את הבסיס לתרבות המערבית ולתרבות היהודית.

סמנו על ציר הזמן שלפניכם את הנקודה בה כבש אלכסנדר מוקדון את ארץ ישראל, והשפעת התרבות היוונית החלה לחלחל אל התרבות היהודית.

המפגש בין אלכסנדר מוקדון לחכמי הנגב – על פי התלמוד:

המפגש בין התרבות היהודית לבין התרבות היוונית, מלווה את עם ישראל מאז ימי אלכסנדר מוקדון ועד ימינו. לצערנו, על ראשיתו של המפגש בין התרבויות אין בידינו כמעט מידע, כיוון שהדברים התרחשו בתקופת בית המקדש השני, ממנה כפי שלמדנו ביחידה הקודמת, הגיעו לידינו רק פיסות מידע מקוטעות המלמדות על חייהם, אמונותיהם ומחשבותיהם של היהודים בני אותה תקופה.

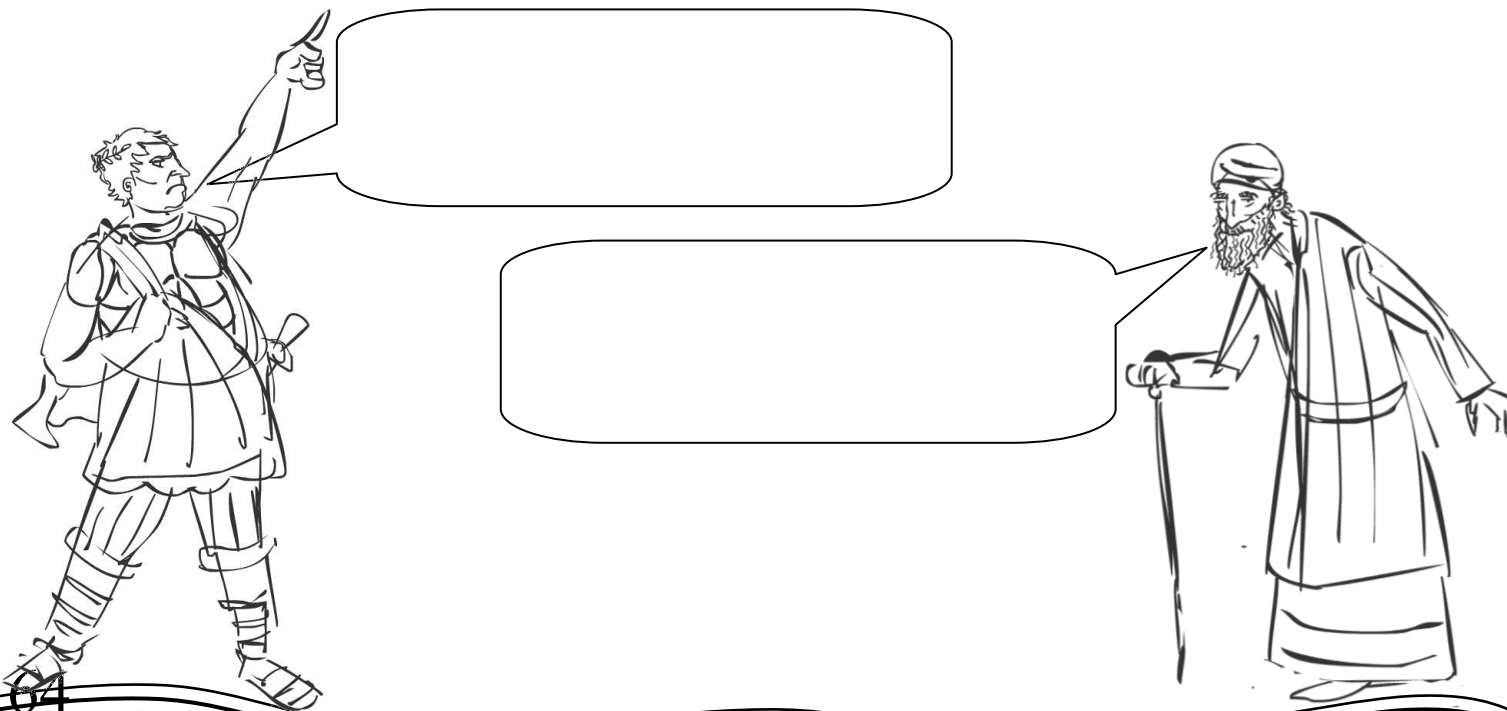
יחד עם זאת בתלמוד ההבלי, במסכת תמיד, מתואר מפגש שבין אלכסנדר מוקדון ובין חכמים מחכמי הנגב, מפגש המהווה את ראשית ההתנגשות או ההתחברות שבין התרבויות השונות. קטע זה, נכתב מאות שנים לאחר המפגש האפשרי (אם בכלל היה מפגש מעין זה) בין אלכסנדר מוקדון לבין חכמי ארץ ישראל, ולכן קשה להאמין שזהו מקור המתעד את האירוע מבחינה היסטורית. אך יחד עם זאת, בהחלט ניתן ללמוד ממקור זה על הפערים שבין תפיסת העולם של התרבות היהודית לבין זו של מקבילתה – התרבות היוונית. חכמי התלמוד, גם אם "המציאו" את סיפור המסגרת שבמפגש בין אלכסנדר מוקדון לחכמים, הרי שהם נותרו נאמנים לרוחות המנשבות-לרוחה של היהדות אל מול רוחה של היוונית, ואנו יכולים ללמוד רבות על הפער שבין שתי תרבויות אלו, לכל הפחות מעיניהם של חכמים.

התלמוד מתחיל ומספר על אודות מפגש זה בזו הלשון:

"עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב. אמר להן..."

ולאחר מכן מפרט התלמוד את שאלותיו של אלכסנדר מוקדון, לצד תשובותיהם של חכמי הנגב.

נסו לדמיין את המפגש בין אלכסנדר מוקדון לחכמי הנגב: מה אמר אלכסנדר מוקדון לחכמים, ומה אמרו החכמים לאלכסנדר מוקדון?

קראו בחברותא את עשר השאלות של אלכסנדר מוקדון ואת עשר התשובות שענו לו חכמי הנגב (היעזרו בפירוש רש"י ושטיינזלץ) וכתבו בטבלה שלפניכם את השאלות אל מול התשובות.

תשובותיהם של חכמי הנגב	שאלותיו של אלכסנדר מוקדון
(1)	(1)
(2)	(2)
(3)	(3)
(4)	(4)
(5)	(5)
(6)	(6)
(7)	(7)
(8)	(8)
(9)	(9)
(10)	(10)

השמש בחל"ק - כמה שנותן לו המקום. ימית את עצמו - יספיל את עצמו. יחיה או עצמו - יבנה את עצמו, ומתוך כך יתנו ט הכריות עין רעה ויקלחו זו וימות. ולימודן כמנים שאדם הרוצה שיהיה יספיל את עצמו ויחמו עליו הכריות ויהיה שנים הרבה. ומגואו ימנע את עצמו, שלא יקלרו ימיו וימות בלא עמו. יסנא מלכו ושלטון - ויתקבלו דבריו ויאהבו אותו. אכל אדם רגיל לדבר עם מלכים ושרים - מקנאים ט בני אדם, ומתוך כך שואפים אותו ואת מעשיו. עצמו. מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו. אמר להן: מה יעביד איניש וימות? יתיה את עצמו.

עירינים

ועתה... ויהיה את עצמו. יש שפירשו בכותב דברים אלה כמתייחסים לעבודת ויתקן מדות הנפש. שהרצת לחיות ימית את גאווה ויהיה בעוה ובשפלות. ומתוך כך יתנו בו הכריות במידה טובה של רחמים ואהבה, ויבא בכך ליד ארכות ימים. ואילו זה הרצת למות ויבא את עצמו באגונו (יחיה). ומתוך כך יבא עליו את קצאתם של הכריות, ויתנו בו עין הרע וימות (המפרש). יש שפירשוהו לענין לימוד התורה, שהרצת לחיות - ימית את עצמו באהלה של תורה, ויפסיל עצמו על דברי תורה, ומעט בתענוגות חיי העולם הזה, ובכך יבא לחיים שלמים בעולם הזה ועולם הבא. ואילו זה הרצת למות - יבקש שרחה על הכריות (ו"י). ויש שפירשו "ימית את עצמו" - מורדת המלאכה, לחיות את עצמו במחנותיו, ולא יאמר את מלאכה זו הגנת לי (רא"ש).

בשנא דאילו למדינת אפריקי סיפור מסע זה של אלכסנדר מוקדון מופיע בכמה מדרשי אגדה (נעיק מסורת הש"ס). כנראה מורחבת ביותר, ובשנייה לא מעטים. בועד שלפנינו אין נזכר שמו של אותו מחוז המאוכלס בנשים, במקורות המאוכלס נזכר שמה - קרטינא (קרטנה). באחת מקורות מצויין גם ששני ארצות מדינת הקרטינא יצאו לקראת אלכסנדר מוקדון, ובפניהן אותו טיעון (המופיע לפניהן) אך בצורה חריפה יותר - יראו לך שם בעולם שהחריבת המושב של הסיפור, כפי שהוא מופיע לפניהן, כאשר אלכסנדר מוקדון מבקש מאתם לחס מדינת נשים... שנצחקו נשים. ובתוספת - ושם אין אתה יכול לעמוד בפני מלכים. והדברים שבאו בעקבות זה מופיע באותם מקורות כמו שמורחש במדינת אחרת, מדינת אפריקי. אלה הלך אלכסנדר מוקדון לאחר ששבו את מדינת קרטינא. בני ארצות מדינת יראו לקראתו בלחם זהב עם רמתו זהב ותחתי זהב. לכשתאלם אלכסנדר מוקדון בתמיכה האם זה האוכל האוכל בארצם. השיבו לו: האם לא היה לך מה לאכל. שלכן שאת לו. ועל כך השיב להם אלכסנדר מוקדון כי לא בא אלא כדי להכיר את דרכי המשפט הנוראים שם.

מסורת הש"ס
ד. אבות פ"ד מ"א. אדר"ג
נ"ב פ"ב מ"ב. א. במ"ד
פ"ב ט. תנומא (בב"ב)
מ"ט ט. תנומא מ"ט ז.
ילק"ש תורה ד. ילק"ש נ"ד
צו. תתקט.
ה. ראה דבומה ב"ד ל"א.
ו. יק"ר פ"ב א. תנומא
(בב"ב) אמר ט. תנומא
אמרו ו. ספ"ד פ"ד פ"ה ט.

מ"ה יעביד איניש וימות
יהיה אפת עצמו בכתיב
חסר משפט זה.
ישגי מלכו ושלטון בכתיב
ועד: ישנא מלכו
ולשטון.
דידי עדינא מדידכו.
לנא בחד כתיב: לנא
כדא.
ושדי מינכא בכתיב: ושדי
מינכא ובש"מ: ושנינא
מינכא.
חא אנו מקטילנו יתכנו
בכתיב: חא אנו קטילנו
לנו.
למלא בדם בכתיב: למלא
מלכותא בדם.
קבוצי בכתיב: קיטרי.

לשון
מינכא
מקור המלה הוא ביוונית
מיוונית
משמטו - עמוד שעונים
על היר או הצואר. התרגום
מיוונית "רביד והבי" -
מינכא דהבא.
אפריקי
נראה שהכוונה היא למקום
ביבשת אפריקה (שכן הייתה
קרויה גם אז אפריקה -
אפריקה. ואולי מדובר כאן
במקומות שמדרום למצרים,
בכיוון קו המשוו, ששם יש
הרים גבוהים ביותר.

לא היו כופתין

יק רביעי

תמיד

לב ע"ב

מסורת הש"ס
א. בדומה עיני חגיגה יב. עיי
ג. מנחת קי.א. מדרש תהלים
קל. א. מדרש משלי פליא טו.
אלהו זוטא פייו. זוה"ח
בראשית לב. זוה"ח - תיקונים
כך ב. ע.א. ילקיש ניד תתפ.

גרסות
אי נהמא בעית בכתיי חסרות
מילים אלו.
לא הוה לך באתרך נהמא
למיכל בכתיימו ועוד: לא הוה לך
נהמא באתרך.
הוה בידיה בכתיי: הוה בחדי.
ריחא בכתיימו ובשיי: רוחא.
האי עינא בכתיי: האי
מניינא.
אידילי כוליה בכתיימו: אידילי
טליא.
גולגלתא חדא אתייה תקלא
בכתיימו: גולגלתא דעינא אתא
תקליה.
דעינא בכתיי חסרה מלה זו.
דבישרא דומא בכתיימו:
דבישרא דומא הוה ובכתיי
ובשיי: דבישרא דומא הוה.
דלא קא שבע בכתיימו: ולא
קשבע.
שקלי קלילי עפרא בכתיימו:
שקלו עפרא.

לשון
גולדני
יש סבורים כי מקור המלה הוא
ביוונית χρυσάλευτος (כלידון), שבין
מובניו גם - מין דג, אחד ממני
הזנים המעופפים. אבל בלשון
הזויל נראה שהוא שם לסוגים
שונים של דגים, גדולים וקטנים.
ומשום כך החוספת "גולדני דבי
גולדני" שהם כפי הנאמר במסכת
ברכות דגים קטנים.

החלק האחרון של
העמוד (המסומן כאן)
באות א', אינו קשור
בהכרח לנושא בו
עסק התלמוד עד כה.
אך הוא מובא כאן כי
זה סופו של הפרק,
ובתלמוד השתדלו
החכמים שערכו את
התלמוד, לסיים כל
פרק או מסכת
בדברים טובים וברוח
נעימה. יחד עם זאת
אפשר למצוא קשר
בין דברים אלו של
חכמים, לביקורת
שהושמע קודם לכן
על מעשיו של
אלכסנדר מוקדון.
חשבו כיצד קשורים
הדברים.

אמר להו (להם) אלכסנדר מוקדון בתמיהה: מי אכלי אינשו נהמא
דרהבא [האם אוכלים אנשים לחם זהב]? אמרו ליה [לו] בני המקום: אלא
אי נהמא בעית [אם לחם רגיל לאכילה הוא מה שרציתם בהליכתך לכאן,
וכי לא הוה [היה] לך באתרך נהמא למיכל [במקומך לחם לאכול].]
ושקלית ואותית להבא [שנסלת
עצמך ובאת לכאן] כי נפיק ואתי
[כאשר יצא ובא ללכת לארצו]. כתב
אלכסנדר מוקדון אבבא מחוזא [על
שער העיר]: אנא [אני] אלכסנדרוס
מוקדון, הוית שטייא [הייתי שוטח]
עד דאתי [שבאתי] למדינת
אפריקי דנשיא [של הנשיא]. ויליפת
[ולתדתי] עצה [תכונה], מן נשיא
[הנשיא].

עוד מסופר: כי שקיל ואתי [כאשר
נשל ובא לדרוך], יתיב אהרוא
מעיינא [ישב על מעין אחד]. קא
אכיל נהמא [היה אוכל לחם]. הוה
בידיה גולדני דמלחא [היו בידיו
דגים מלוחים]. בהדי דמחזורי להו
[בתוך שלבינו]. רחץ אותם במים
על מנת להסיר מהם את מלחם -
נפל בהו ריחא [בהם ריח] טוב
ביותר. אמר אלכסנדר מוקדון
לעצמו: שמע מינה [למד ממנה,
מכאן] כי האי עינא [מעין זה] מגן
עדן אתי [בא]. איבא דאמרי [יש
שואמרים] כי שקל מהנהו מיא [לקח
אחתות מיטן] וטרא באפיה [שטף בהם
את פניו]. איבא דאמרי [יש
שואמרים] כי אלכסנדר מוקדון אידילי
כוליה [נעלה לכל אורך המעין כולו]
עד דמטא לפתחא [שבא לפתח] גן
עדן הנעול. עמד ורמא קלא [הרים
קולו]: פתחו לי בבא [שער]! אמרו
ליה [לו] כלשון הכתוב "זה השער
לח' צדיקים יכואו בו" [תהלים קיח,
כ]. ואין אהא בכלל הצדיקים. אמר
ליהון [להם]: אנא נמי מלכא אנא,
מחשב השיבא [אני גם כן מלך אני,

חשוב אני]. ואם איני נכנס פנימה,
לפתוח הבו [תנון לי מירי] [משנהו]
מגן עדן. יהבו ליה גולגלתא חדא
[נתנו לו גולגלתא אחת]. אתייה
תקליה לכוליה דהבא וכספא
ידייה בהדיה [בא לשקול את כל
הכסף והזהב שלו איתה. כנגדה]. ולא
הוה מתקליה [לא היתה הגולגלתא
נשקלה. לא היה ידוע משקלה
האמיתי]. שהכריעה כל מה שכנגדה.
אמר אלכסנדר להון לרבנן [להם]
לחכמים: מאי האי [מה זאת]. מדוע

אי אפשר למצוא משקל כנגדה? אמרי [אמרו] לו: גולגלתא דעינא
דבישרא דומא [גולגלתא עינו של בשר דם] היא, דלא קא שבע [שלעולם
אין היא שבעה] אמר להו [להם]: ממאי דהכי [ממה. מנין שכן] היא?
אמרו לו החכמים: שקלי קלילי עפרא, וכסייה [קח מעט עפר. וכסהו]
את העין הוה, ועשה כן, ואכן לאלתר תקלא [מיד נשקלה, נמצא משקלה]
דכתיב [שכן] [אמר]: "שאלו ואבדון לא תשבוענה ועיני האדם לא תשבוענה"
[משלי כז, כ]. ומתוך שנזכרו הרי חושך בספרו של אלכסנדר מוקדון,
מביאים עוד. תנא דבי [שנה החכם של בית המדרש] של אליהו: גיהנם מצינו למעלה
מן הרקיע, ויש אומרים כי הגיהנם מצינו לאחורי הרי חשך.

א ומסיימים (את הפרק, ואת חלק התלמוד שבמסכת זו) בדברים שבשבח
לומדי תורה. תנא [שנה] ר' חייא: כל העוסק בתורה בלילה - שכינה
כנגדו, שכן נאמר: "קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה'"
[איכה כ, ט]. אמר ר' אלעזר בן עזריה: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם,
שכן נאמר: "יכול בניך למודי ה' ורב שלום בניך" [ישעיה נד, יג]. הרי
שתלמידי החכמים ("בניך למודי ה'", ונדרשת המלה "בניך" במובן "בניך",
בוני עם ישראל) מרבים שלום ("ורב שלום בניך").

עיונים
מי אכלי אינשו נהמא דרהבא יש שהסבירו כי כל עיקר הכוונה בהבאת לחם זהב
המנוח על שולחן זהב היה לגרום לתהייתו זו של אלכסנדר מוקדון. שרמז לו, שכיון ואין
הוא יזקק לחם, אין זאת אלא שכל תאוותו היא למנוח ולהב. ואולם אף כאשר ישג
זהב לרוב, יהיה הוזהב עבורו כמו לחם (שאינו אלא הבסיס הפשוט לקיום חיי אדם). ועדיין
יחסרו לו דברי המתנות במקדש. שכן זו היא טבעה של התאווה. שאין היא מניחה לו
לאדם לבוא על פסוק. וככל שתמלא תאוותו. הריחו תלך ותגבר (שיחות מוסר).
גולגלתא חדא יש שפירשו שהכוונה לגולגלתא הודאש, ובגולגולת זו מצינו לגלג העין
אשר טבעו הוא שאין הוא שבע ממה שהוא רואה [המפורש]. יש שהסבירו שהכוונה
לגלגל העין בלבד [ראיש].

אמר להו מי אכלי אינשו נהמא דרהבא
לאכול לחם של זהב? אמרו ליה -
נשכל כן שמנו זכר לפניך לאכול. שהרי זה
וכי לא היה לך לחם לאכול במקומך שנתנו
לך? אמר להו: מי אכלי אינשו נהמא דרהבא? אמרו
ליה: אלא אי נהמא בעית, לא הוה לך באתרך
נהמא למיכל, דשקלית ואותית להבא? כי נפיק
ואתי, כתב אבבא דמחוזא: אנא אלכסנדרוס
מוקדון, הוית שטייא עד דאתי למדינת אפריקי
דנשיא, ויליפת עצה מן נשיא.

כי שקיל ואתי, יתיב אהרוא מעיינא, קא אכיל
נהמא. הוה בידיה גולדני דמלחא, בהדי דמחזורי
להו - נפל בהו ריחא. אמר: שמע מינה, האי
עינא מגן עדן אתי. איבא דאמרי: שקל מהנהו
מיא טרא באפיה. איבא דאמרי: אידלי כוליה, עד
דמטא לפתחא דגן עדן. רמא קלא: פתחו לי
בבא! אמרו ליה: "זה השער לח' וגו'. אמר
להון: אנא נמי מלכא אנא, מחשב חשיבנא, הבו
לי מידי! יהבו ליה גולגלתא חדא. אתייה תקליה
לכוליה דהבא וכספא ידייה בהדיה - לא הוה
מתקליה. אמר להון לרבנן: מאי האי? אמרי:
גולגלתא דעינא דבישרא דומא - דלא קא שבע.
אמר להו: ממאי דהכי הוא? שקלי קלילי עפרא
וכסייה - לאלתר תקלא, דכתיב: "שאלו ואבדון
לא תשבוענה" וגו'. תנא דבי אליהו: גיהנם
למעלה מן הרקיע, ויש אומרים: לאחורי הרי
חשך.

א תנא רבי חייא: "כל העוסק בתורה בלילה -
שכינה כנגדו, שנאמר: "קומי רוני בלילה
לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה'"
(וגו').

אמר רבי אלעזר בן עזריה: תלמידי חכמים
מרבבים שלום בעולם, שנאמר: "יכול בניך למודי
ה' ורב שלום בניך".

הדרן עלך לא היו כופתין

לעסוק נמורה. שפכי כמים לבך נכח פני ה' -
כלומר, שמינה שרויה עליו
הדרן עלך לא היו כופתין

לעסוק נמורה. שפכי כמים לבך נכח פני ה' -
כלומר, שמינה שרויה עליו
הדרן עלך לא היו כופתין

ברכות, ניזיר, ייבמות, כיריתות (על"ט). ואף הוסיף כי ארבע מסכתות אלה עוסקות
בגדרים שונים של עשיית שלום: אם שלום, שבין אדם למקום (ברכות), אם שלום
בין בני אדם (ייבמות), אם שלום בין איש לאשתו (ניזיר), ואם שלום בין האדם לתורה
ושמירתו מעבירות שהיא מעגשה עליהם גם בברית (כיריתות).
לרוב הובאה אמרה זו כבטוח שלפנינו (ואולם על שמו של ר' אלעזר בשם ר' חנינא),
ואולם במסכת ברכות הובאו פסוקים נוספים בצמוד לפסוק זה שלפנינו: "שלוש רב
לארובי תורתך ואין למו מכשולי" (תהלים קיט, טסה). למען אחר ורעי אבריה נא
שלום כן. למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך" (שם ח-ט). יה' עו לעמו יתן ה'
יברך את עמו בשלום" (שם בט, יא).

הסיפור אודות
"לחם הזהב" נועד
להעביר ביקורת
על מעשיו של
אלכסנדר מוקדון-
הסבירו מהי
הביקורת.

וכשרוים
בהדיה גולדני
מלוחים. בהדי
ריחא - נעוד
סהיו רוחלים
נמיס כדי
להסיר מלוחם
נפל דגים ריח
טוב,
ומעין מגן
עדן היה. איבא
דאמרי
שקל מהנהו
מיא טרא באפיה -
רמז פניו
ולא עשה יומר. איבא
דאמרי - הלך
נמעין עד
דמטא לן
עדן, שמסם
היה נועב. רמא
קלא -
ואמר: פתחו
לין נבל. אמרו
ליה
[זה] השער
לה' - צדיקים
יבאו ט.
אמר להו
אנא מלכא
אנא -
ושכח אלו,
מנו לי דבר
אחד מגן
עדן,
הואיל ואינכם
רוצים לפתוח
לי שער.
דכו ליה
גולגלתא -
למינייה תקליה
לכוליה
הבא וכספא
ידייה בהדיה
תקליה

גם הסיפור אודות
"הגולגולת חסרת
המשקל" נועד
להעביר ביקורת
על מעשיו של
אלכסנדר מוקדון-
הסבירו מהי
הביקורת.

הדרן עלך לא היו כופתין

הדרן עלך לא היו כופתין

הדרן עלך לא היו כופתין

יהדות ויונות – הילכו שתיהן יהדיו?

אחת הדוגמאות להפריה ולצמיחה שהוביל המפגש בין שתי התרבויות - מסורת ישראל ותרבות יוון היא חייו וספריו של הפילוסוף היהודי פילון האלכסנדרוני. פילון חי במצרים, בעיר אלכסנדריה (ששמה ניתן לה לכבודו של אלכסנדר מוקדון) בסוף ימי בית המקדש השני. פילון האלכסנדרוני, היה יהודי שומר תורה ומצוות מצד אחד, אך מצד שני הוא הושפע עמוקות מהלך המחשבה ומתפיסת העולם של התרבות היוונית.

2. פילון מדבר על היהדות, אך הוא מתאר את מעשיהם של היהודים, ואת השאיפה של היהדות במושגים יוונים, של שלמות המידות (מושג שטבעו אפלטון ואריסטו), חכמת הטבע (ההתפתחות המדעית הגדולה באותם ימים נעשתה על ידי חכמי יוון, כדוגמת פיתגורס), וכדומה. מה אנו יכולים ללמוד מכאן על החיים והתרבות של פילון?

”מאז ועד הזמן הזה עוסקים היהודים בתורת אבותיהם בכל יום שביעי, ומקדישים את העת ההיא למדע ולעיון בענייני הטבע. שהרי בתי התפילה שבערים מה הם אם לא בתי חינוך לתבונה, לגבורה, למתינות, לצדק וגם ליראת שמיים, לחסידות ובכלל לשלמות המידות אשר בכוחה מיטיבים אנחנו לדעת ולקיים את חובותינו לאלוהים ולאדם.”

(פילון האלכסנדרוני, על חיי משה, ב, 216, בתרגום סוזן דניאל-נטף)

1. בקטע מודגשות מילים אחדות, חלקו את המילים המודגשות לשתי קבוצות: מילים המאפיינות את המסורת היהודית, ומילים המאפיינות את התרבות היוונית (את המילים שבעיניכם מתאימות גם לתרבות היוונית וגם למסורת ישראל- כתבו בשתי הקבוצות).

3. אנו רואים שהחיים של פילון מורכבים משתי תרבויות שונות, למי מבין השתיים לדעתכם היה פילון נאמן יותר? הוכיחו את דבריכם מהקטע.

4. כיצד בחיים שלכם ישנו שילוב מעין זה של תרבויות שונות? כתבו לפחות שלוש דוגמאות.

בניגוד לחייו ותפיסת עולמו של פילון האלכסנדרוני, שחי כאמור במצרים,

החכמים בארץ ישראל, חכמי המשנה, נחלקו בדעתם ביחס ללימוד התרבות היוונית:

2. האם אתם מסכימים עם תשובה זו של רבי ישמעאל? הסבירו.

"שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל:
כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו (האם מותר לי) ללמוד חכמת יונית?
קרא עליו (ר' ישמעאל) המקרא הזה:
"לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה"
צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית".

(תלמוד בבלי, מנחות, צ"ט, ע"ב)

1. בן דמה שאל את רבי ישמעאל האם הוא יכול ללמוד חכמה יונית (אחרי שהוא למד שנים רבות תורה). מה תשובתו של רבי ישמעאל? כתבו נימוק בשמו של רבי ישמעאל לתשובתו זו.

4. רבי אבהו בשם רבי יוחנן מסביר שמותר לאדם ללמד את ביתו יונית "מפני שהיא תכשיט לה" - הסבירו במילים שלכם את כוונתו:

"רבי אבהו בשם ר' יוחנן: מותר לאדם ללמד את בתו יונית מפני שהיא תכשיט לה".

(תלמוד ירושלמי, סוטה פרק ט' הלכה ט"ו)

3. מה עמדתו של רבי אבהו בשם רבי יוחנן לגבי לימוד יונית? האם הוא מסכים עם רבי ישמעאל?

5. מתח זה והדעות לכאן ולכאן לוו את העם היהודי לארוך כל שנות ההיסטוריה שלו. היו שראו לנכון להסתגר בד' אמות של הלכה- כדי לשמור על הזהות הייחודית של היהדות, ומאידך היו שבחרו להתערות בתרבות העולם- עד כדי איבוד זהות מוחלט. עם איזו מהדרכים אתם מזדהים יותר? האם יש באפשרותכם להציע דרך נוספת, שלישית?

תורה

זאב מגן מציע במאמרו דרך בה מצד אחד יוכלו התרבויות השונות לחיות בשלום זו עם זו, ולהפרות האחת את חברתה, ומצד שני תשמור כל אחת מהתרבויות על ייחודה ואופייה המיוחד.

1. המשל בו משתמש זאב מגן בכדי לתאר את היחסים שבין התרבויות השונות הוא של פסיפס (ראו את הקטע המודגש). מהו הנמשל לדעתכם?

2. חשבו על משל שיוכל לתאר את העמדה שלכם ביחס לתרבויות השונות. האם הוא דומה למשל של זאב מגן?

3. כיצד תתארו את התרבויות השונות שמרכיבות את הזהות שלכם? האם החיים שלכם גם כן מורכבים מפסיפס של תרבויות?

"נו, נו – בסדר", אתה אומר, מתעצבן מעט. "קלטתי את הפואנטה. אבל זה לא בדיוק חידוש, נכון? אתה בסך הכל מטיף ל"רב תרבותיות". לא עובר יום שבו אינני נתקל במושג אופנתי זה. ולמען האמת אני מאמין בו, פחות או יותר".

"טוב מאוד. גם אני מאמין בו – בכל ליבי.

וכמדומני שתסכימו איתי, שכדי לפתח ולהשריש רב תרבותיות אמיתית וסגנונית המעשירה את האנושות, ברי (ברור) כי אין מנוס משמירה וטיפוח של תרבויות מגוונות רבות ונפרדות. קיימת רק נקודה אחת קטנטנה שהרוב המכריע של הסנגורים הלהוטים והלעיתים-קרובות-יהודים של הגישה הרב-תרבותית מתעלמים ממנה כמעט תמיד: שאחת מאותן תרבויות נפרדות ומגוונות – ובין המובהקות שבהן – היא תרבותם הם.

אלוהים אדירים! איזה היגיון עומד מאחורי תמיכתם של אינטלקטואלים ישראלים-יהודים ב"פסיפס התרבותי הבינלאומי", כאשר בה בעת הם מתעלמים מן הצורך לקיים את חלקם, כלומר, לשבץ ולצבוע את האבנים המיוחדות והייחודיות שלהם במסגרת הפסיפס? [...]

האם אני קורא לעמים ולתרבויות לבודד את עצמם, להתחפר ולהסתגר מאחורי סורג ובריח של "אתה בחרתנו" ו"לא עשני גוי", ולהקים כל מיני מכסי מגן שכליים ורעיוניים במטרה לשמור על הזהות הקבוצתית הנפרדת, על "טוהר התרבותי" שלהם?

בשום פנים ואופן לא.

אדרבה! אני דווקא קורא בחום וברגש ליחידות החברתיות – תרבותיות בעולם לבוא ביחסים וליצור קשר חי האחת עם רעותה, לשאת ולתת, למכור ולקנות, לגרות, לחנך להפתיע, להשפיע, להאיר ולהתחלק זו עם זו.

אבל הלא זה ברור שכדי להתחלק, צריך שיהיה לך במה להתחלק, צריך לטפת, ללמוד לחיות ולחגוג את ירושתך הייחודית המצטברת, לבנות עליה תלי תילים ולהשתמש בה כנקודת זינוק להמראה!

צריך להוקיר ולהזין דווקא את התוכנות והמאפיינים המבחינים שעושים אותך שונה ומעניין, ומציידים אותך במתנות מושכות ומרתקות שתוכל להעניק לאחרים – מתנות שעדיין אין להם!"

(זאב מגן, "דמייין: ג'ון לנון והיהודים")

התרבות שלי

הזהות שלנו והתרבות שלנו מורכבת כיום מחלקים שונים – אשר חלקם מקורם בתרבות היוונית, חלקם בתרבות המערבית של ימינו (המזוהה לרוב עם ארצות הברית), וחלקם הינם מרכיבים ייחודיים השייכים רק לנו אשר מקורם במסורת ישראל לדורותיה.

לפניכם רשימה של פרטים שונים מתוך הזהות המורכבת שלנו, החליטו לגבי כל רכיב האם הוא יהודי-ישראלי, יווני או מערבי – ושבו אותו בכד השייך לו. (במקרה שבו יש פרט שאינכם יודעים להכריע מה מקורו, או שאתם סבורים שהוא מורכב מהמפגש בין התרבויות הכניסו אותו לכד המעורב).

תנ"ך; ציורים ופסלים; היי-טק; סרטי-הוליווד; ספרות עברית; ריקודי עם;
מקדונלד'; שמירת שבת; אמונה באל אחד; מוסיקת ראפ; גמילות חסדים;
אולימפיאדה; צה"ל; NBA; בר/ת מצווה; תיאטרון; אלת האהבה;

- הוסיפו גם אתם רכיבים משלכם לכדים השונים.

- האם היה לכם קל או קשה למצוא ערכים המתאימים רק לכד היהודי-ישראלי?

נקודה למחשבה:

- מי קובע את רכיבי הזהות שלנו?
- האם חשוב בעיניכם שאדם יאמץ רק רכיבים מהתרבות שגדל עליה? או גם מתרבויות אחרות? נמקו.
- האם לכם, כנערים וכנערות בגיל המצווה, חשוב להיות בעלי "זהות יהודית"? מה זה אומר מבחינתכם?

רבע אומנותי

ראינו ביחידה זו שהזהות שלנו מורכבת ממפגש בין תרבויות, כאשר התרבויות המרכזיות בחיינו הן המסורת היהודית ותרבות המערב (יוון העתיקה וארצות הברית של ימינו). אבל בנוסף לכך, לכל אחד יש מרכיבים שונים בזהות שהוא קבל מבית הוריו, שספג מסביבתו וכדומה. סך כל התרבויות, המנהגים, המסורות והאמונות שקבל האדם הם מרכיבים את זהותו האישית, כדבריו של המשורר שאול טשרניחובסקי: "האדם הוא אינו אלא תבנית נוף מולדתו".

בחלק זה עליכם ליצור קולאז' של פניכם תוך שהוא משקף את "תבנית נוף מולדתכם". כלומר, ליצור מגזירות נייר, עיתונים, תמונות וכדומה את הדמות שלכם, תוך שהרכיבים שמרכיבים את

הקולאז' ישקפו כל אחד מהם חלק מתוך הזהות האישית שלכם.

הקולאז' הוא יצירה אומנותית הנעשית באמצעות גזרי נייר, עיתון אריגים או כל דבר אחר המורכבים יחד לכדי יצירת תמונה. התמונה הגדולה שנוצרת מפיסות הנייר היא מרכז היצירה, כמו בציור או בצילום, אך בנוסף לכך באומנות הקולאז' יכולה להיות משמעותית נוספת לכל אחת מהחתיכות שנבחרו להוות חלק מהקולאז'. בנוסף לכך אופן הגזירה או הקריעה של החתיכות השונות בקולאז' יכול אף הוא להוסיף למשמעות של היצירה.

לכן, עליכם לחשוב היטב על כל פרט שאתם מכניסים אל הקולאז' שלכם, כך שיתאר בצורה משמעותית את הזהות האישית שלכם – המורכבת מתרבויות שונות.

העשרה

עיון מחודש בסצנת הפתיחה של הסרט פוקהונטס

סרטם של אולפני דיסני- "פוקהונטס"- מספר את סיפור כיבוש אמריקה בידי האנגלים שזה מרחוק באו. אל מול הכובשים האנגליים, עומדים האינדיאניים המקומיים, ובמאבק שמתחולל בין שתי המקומיים לאלו הפולשים אנו מקבלים הצצה לפער שבין התרבות המערבית לזו האינדיאנית.

בדומה לסיפור כיבוש ארץ ישראל בידי אלכסנדר מוקדון, והמפגש המתואר בתלמוד בינו ובין חכמי הנגב- מפגש המספר בעצם את סיפורה של התרבות היהדות אל מול התרבות היוונית, גם בסרט זה של אולפני דיסני אנו יכולים למצוא מפגש בין כובשים וכבשים- שיש בו יותר ממאבק טריטוריאלי על אדמה ושלטון, אבל מחלוקת של ממש על משמעות החיים וטיבם.

הסצנה הפותחת את סרטם של אולפני-דיסני- "פוקהונטס", היא לכאורה סצנה חסרת חשיבות כמעט לחלוטין, שכל יעודה הוא להראות את מוצאם של רד-קליף, עוזרו הטיפש, ויתר יורדי-הים בדרך לעולם החדש. ומנגד להראות את היבשת החדשה והנעלה עם התושבים האינדיאנים המתגוררים בה, היבשת אמריקה. ואולם, עיון מחודש מראה כי על סצנה זו סובב כל הסרט כולו, מראשית ועד אחרית.

הסרט מתחיל בנמל של לונדון, שם עוגנת ספינתו של המושל רד-קליף, לקראת יציאתה אל עבר העולם החדש. יורד-הים היוצאים עם רד-קליף למסע אל היבשת הבלתי-ידועה נפרדים מנושותיהם וילדיהם לשלום, ופניהם אל המטרה החשובה ביותר: מציאת זהב, הרים של זהב, בעולם החדש. בין המפליגים נוכח כמובן אף גיון סמית, אחת הדמויות הראשיות של הסרט. גיון סמית אשר יצא למסעות רבים בעולם הגדול, מגיע לבדו, בלא בני-משפחות שילוו אותו, ועל-פי תווי פניו ודיברו- אין הדבר מטריד אותו כלל וכלל. כמו כן, המושל רד-קליף, שאמנם מגיע במרכבה מהודרת, תוך שהוא מחשיב עצמו כמלך אנגליה, אף הוא מגיע גלמוד וערירי, בלי בני-משפחה לצדו.

לאחר שהספינה יוצאת אל המסע, והיא מפליגה באוקיינוס הסוער ומטלטלת בין גליו, עוברת הסצנה אל העולם החדש, אל המקבילה של סצנת הפתיחה שהתרחשה בלונדון. בסצנה זו מצויר עולם הפוך לגמרי מן הסצנה הקודמת: הגברים אינם עוזבים את ביתם, אלא הם שבים אליו לאחר שיצאו להגן על הכפר והשבט בפני זרים. הנשים והילדים נופלים על צווארי בעליהם ואבותיהם בשמחה ובאהבה. והדמות הראשית בסרט, הלא היא פוקהונטס, שבה אף היא לביתה

(אמנם באיחור קל) כדי לפגוש את אביה, מלאת געגועים היא חובקת אותו, ואף הוא מלא אושר על שסוף סוף כלו הגעגועים. לכאורה, כפי שאמרנו, תיאור פשוט של הדמויות, רק בשביל להציג אותם לצופה... ולא כך היא! המוטיב הזה, המנגיד בין האנגלים ובין האינדיאנים הוא מוטיב שהולך וחוזר לאורך כל הסרט. הניגוד בין חיי העושר, החיפוש אחר הזהב, ובין החיים של אהבת בעל ואשתו, אהבת אדם ומשפחתו.

הראשון שעמד על ניגוד זה היה שלמה המלך באומרו: "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבזו לו" (שיר השירים, ח', ז').

ה הון והאהבה נמצאים בשני צדי-המתרס, וכל אחד מהם מושך לכיוונו שלו.

מה אם כן גורם ליצירת התוס העמוקה שבין האנגלים והאינדיאנים?

בכדי לענות על שאלה זו עלינו לפנות למחוזות הנמצאים הרחק מאנגליה או מאמריקה, אל עבר ארצות-ערב, אל הסרט- "אלאדין". אלאדין כידוע הוא 'כלב אשפתות', הוא עני הנלחם יחד עם חברו אבו כנגד שליטי החוק- על כל פת לחם. יסמין, היא בתו היפיפיה של השולטן. יום אחד בורחת בחשאי יסמין מן הארמון, אל שוק-העיר היא פוגשת באלאדין, בן רגע האהבה פורחת ביניהם. יסמין אשר ביקשה להסוות את מעמדה האמיתי, מחופשת לבחורה פשוטה ודלה. וכך אלאדין והיא נראים כזוג מושלם. כאשר ממשיך הסרט, ויסמין שבה אל הארמון- ואלאדין מבקש להגיע אליה, אל הארמון, הוא יודע כי מעמדו הנחות לא ישווה לנסיכה, ולכן הא מבקש להגיע אליה בדמותו של נסיך. לכאורה, הוא עושה את הדבר הנכון, שכן כאשר התאהבו זו בזה היו שניהם באותו המעמד- עניים, ועתה כיוון שיסמין נסיכה היא אף אלאדין צריך להיות נסיך, עליו להיות הנסיך אלי. אולם, למרבה הפתעתו של אלאדין, ואולי גם של הצופה עצמו, אלאדין המחופש לנסיך אלי נדחה בבוז על-ידי יסמין, כמו יתר מחזריה.

מה אם כן הקסם שגרם להתאהבותם הראשונה בהיותם עניים, ומדוע אין הוא מתרחש שוב כאשר הפעם נפגשים בארמון, ולא ברחובה של עיר?

ר' נחמן מברסלב, בליקוטי מוהר"ן, תורה ס', אומר: "כי העשירות והבל היופי הם שני הפכים... ועל-כן מי שחומד יופי הנשים, נמצא שמקבל בחינת הפסק הנשימה, ועל-כן הוא בהפך מעשירות שהוא בחינת אריכות הנשימה... וזה בחינת (משלי, י"ג): "הון מהבל ימעט"- על ידי הבל הנ"ל נמעט הון"?

מדבריו של ר' נחמן אנו למדים כי אין העשירות- התאוה למצוא זהב, ואהבת איש-אשה יכולים לדור תחת קורת גג אחת.

שוב עתה אל הסרט בו התחלנו, "פוקהונטס- נראה כי המתח הזה הוא המוביל אולפני-דיסני ליצור את הניגוד בין האינדיאנים והאנגלים בסצינת הפתיחה לסרט. האנגלים יוצאים לחפש עולם

חדש במטרה להתעשר, מוכנים לוותר על אהבת נשותיהם ומשפחתם. ואילו האינדיאנים החיים בכפרים הפשוטים ובחיים שאין בהם רדיפה אחר כסף וזהב-דווקא הם יודעים אהבת איש-אישה ואהבת המשפחה מה היא.

בדומה לכך, ג'ון סמית וחבריו סבורים כי האדמה היא שלהם כיוון שהם גילו אותה, מצאו אותה, כבשו אותה. ואילו פוקהונטס מבקשת ללמד את ג'ון סמית כי לא כך הם פני הדברים, העולם איננו רכוש והון שעליך להשיג, אלא הוא כאיש משפחה שעליך ללמוד לאהוב, ללמוד להתקרב אליו, ולא להשיג אותו. כפי מלמדת פוקהונטס את ג'ון סמית בשירה:

"אנחנו פראים בעיניך
בהרבה עולמות ביקרת
זו כנראה עובדה
אבל בכל-זאת לא אבין,
אם הפרא זו אני
כיצד זה יש כל-כך הרבה שלא תדע?"

גם אם בכוח את ארצי כבשתם
האדמה איננה שלכם,
כי לכל עץ יצוד או צוק של אבן
יש חיים, נשמה יש, וגם שם.

לא כל אחד חושב וחש כמוך,
גם להיות שונה מותר להיות,
נסה רק בעקבות הזר ללכת,
ותלמד שיש ללמוד גם איך להיות.

השמעת זעקת זאב מול הלבנה,
או שאלת למה החיות בוכות,
האם שרת פעם עם קולות היער,
או צבעת בצבעים של הרוחות?

תרוץ איתי במסלולי האורן,
תטעם את מתיקות פירות הבר,
בא נתפלש בכל אותו היופי
בלי לשאול אם יתקיים כל זה מחר.
הגשם הנהר החי בנפש,
האגורים הם חברי מכבר,
קשורים בעבתות גורל ורגש,
בגלגל, במעגל שלא נגמר.

מה גובהו של עץ הסיגמו?
אם תכרות אותו לא תדע לפתור.

וגם לא תשמע זאב זועק מול הלבנה,
אם לבנים אנחנו או שחומים,
יש ללמוד לשיר עם שלל קולות היער
לצבוע בצבעי הרוח הקסומים.

אדמתך אינה שלך עד אשר תצבע אותה
במגוון צבעי הרוח הקסומים."

תקופת הזוגות

עבודה מתוקשבת - תקופת הזוגות ופרק א' במסכת אבות

תקופת הזוגות כפי שראינו היא התקופה הראשונה שממנה נמסרו לנו אמירות בשמם של חכמים בתורה של בעל פה. תקופת הזוגות הייתה בסוף ימי בית המקדש השני וחכמיה היו מגדולי התנאים (חכמי המשנה). אחד המקורות לדבריהם של החכמים מתקופת הזוגות, היא מסכת אבות (פרק א')

הכינו מצגת שתסכם בקצרה אודות תקופת הזוגות, אודות אחד מן הזוגות, ואמירות חשובות שאמרו, על פי ההוראות הבאות:

<p>שקופית 3:</p> <p>בחירה בזוג אחד מתקופת הזוגות וסיכום על אחד מהחכמים.</p>	<p>שקופית 2:</p> <p>סיכום כללי על תקופת הזוגות (מומלץ להיעזר באתר באנציקלופדיה יהודית דעת)</p>	<p>שקופית 1:</p> <p>כותרת</p> <p>+</p> <p>שם פרטי ושם משפחה</p>
<p>שקופית 6:</p> <p>פירוש דבריהם של חכמים, על פי אחד מהפירושים למסכת אבות.</p>	<p>שקופית 5:</p> <p>ציטוט ממסכת אבות א' - הכולל את אמרתו של שני החכמים עליהם כתבתם.</p>	<p>שקופית 4:</p> <p>סיכום על החכם השני</p>
<p>שקופית 9:</p> <p>ביבליוגרפיה - המקורות בהם נעזרתם.</p>	<p>שקופית 8:</p> <p>התייחסות אישית שלכם לנאמר במשנה - האם אתם מסכימים, האם לדעתכם זו עצה חשובה? וכדומה.</p>	<p>שקופית 7:</p> <p>פירוש אישי משלכם למשנה כפי שאתם מבינים ורואים אותה.</p>

המשנה

”זוהי חווית מסורת תורה שבעל-פה” (גל האנה-טאו ונספר 232)

חידוש מול מסורת

שישה סדרי המשנה

המשנה היא ספר החוקים הגדול והמקיף הראשון שנוצר במסורת התורה שבעל פה. אמנם, כפי שראינו, גם לחברי הכתות, בתקופה שקדמה לחז"ל היו הלכות, כללים וחוקים, אך על פי רוב הם לא פרטו את החוקים לפרטי פרטים, ואף לא דנו במגוון ההלכות בהם דנה המשנה. המשנה כוללת שישה סדרים - "שישה סדרי משנה" - ובהם:

סדר זרעים - העוסק במצוות הקשורות לעבודת האדמה, כמו: מסכת ביכורים המתארת כיצד היו מעלים ביכורים אל בית המקדש בימי קדם.

סדר מועד - העוסק בחגים השונים שבלוח השנה העברי, וכן בשבת, כגון מסכת יומא המתארת את יום הכיפורים ואת ההלכות הנלוות לו.

סדר נשים - העוסק בהלכות הקשורות לאדם וביתו, ובעיקר בין איש ואישתו, ובהם מסכת קידושין - המעצבת את הנישואים בין בני הזוג על פי ההלכה.

סדר נזיקין - העוסק בכל הקשור להלכות שבין אדם לחברו, לדוגמא, מסכת בבא מציעא העוסקת בהשבת אבידה.

סדר קודשין - העוסק בכל הקשור לעבודת המקדש, כגון מסכת מידות המתארת את מבנהו של בית המקדש.

סדר טהרות - העוסק בהלכות טומאה וטהרה, לדוגמא מסכת כלים העוסקת בסוגי הטומאות שיכולות לטמא את הכלים בביתו של האדם, ובדרכים שניתן או לא ניתן לטהר אותם.

לפניכם שישה בולים שעוצבו בשנת 2005 אשר כל אחד מהם מייצג סדר אחד מבין שישה סדרי משנה. כתבו בתיבה הריקה שבכל בול - את הסדר מן המשנה שהוא בא לייצג:

המשנה כתעוררת לחיים

פעמים רבות כאשר קוראים בראשונה קטעים אחדים מן המשנה, עולה בראשנו המחשבה כי היא עומד לפנינו ספר חוקים ארוך ומשעמם, אשר אין בו משמעות או תועלת מעבר לכך שהוא מאגד קבצי חוקים רבים על מגוון נושאים בחיי היום יום של האדם היהודי. ואולם, לאחר שנושם האדם את מילות המשנה, מגלה הוא נשמת-חיים מסתתרת בהם, וכגחלים לוחשת מחכות המילים לאותו אדם, לקרוא, אשר יעביר בהם את נשימתו, ויפח בהם רוח חדשה, וילבה את האש העצורה בהם. וכך כתב בלשון נפלאה המשורר הלאומי, חיים נחמן ביאליק, בהקדמתו לפירוש המשניות על סדר זרעים:

ביאליק ורביניצקי לומדים וכותבים בחברותא

"יש הרואים את לימוד המשנה כ"יבשה", דמיונה בעיניהם כעולם מאובן ודומם. וכבר יצא אחד מבעלי הסוד הראשונים ודרש: "המן הסלע הזה נוציא לכם מים? – זו תורה שבעל-פה". ואולם, כך ישפוט רק השופט למראה עיניו בלבד. מי שלבו ער ועינו פקוחה ואוזנו קשובה- הוא יגלה גם מתחת למסוות המאובנים האלה את פני החיים המופלאים, הקדמונים, המסתורים מאחוריהם, וגם מחיק "הסלע הזה" תגיע לאוזנו המית מים חיים מפכים. [...]

לא המשנה יבשה. יבשה נפשנו. ואם המשנה נראית כיבשה מבחון- לחה היא מבפנים".

ביאליק טוען כי המשנה נראית במבט ראשוני כאבן הופכין, קפואה ודוממה, ואולם מי שידבר אליה, כפי שציווה אלוהים את משה ואהרן- "ודברתם אל הסלע"- יוכל להוציא ממנה מעין חיים מפכה, אשר ממימיו יוכל העם העומד במדבר, אשר גרונו יבש ורוחו קצרה- להשביע את נפשו.

על פי ביאליק הרוח עמה בה הקורא צריכה להיות רעננה, צריכה להיות מלאת רגש על-מנת שהמילים הקפואות העומדות לפניו יתעוררו לחיים, על-מנת שיוכל למצוא בהם את אותן מרגליות ופנינים אשר ציפה לגלות בהן. אך ביאליק, לא הסביר ולא תיאר את הדרך החדשה שיבור לו האדם בכדי להפיח רוח חיים במילים הדוממות של המשנה העומדת בפניו. התשובה הראשונית היא כמובן כי הכל תלוי ברוח עמה נגש האדם אל הטקסט- האם יחפש לגלות מה מסתתר בין שורות המשנה, או שישתפק בקריאת המילים הדוממות. קטע מתוך נאמו של אחד מגדולי החכמים שקמו לעם היהודי במאה השנים האחרונות, פראנץ רוזנצווייג, יוכל להוות פריצת דרך בהבנה כיצד ניתן להחיות את המילים הקפואות שבמשנה. וכך הוא כתב בטיוטה לנאום הפתיחה לבית-המדרש היהודי החדש, בו האמין כי יוכל לסלול דרך חדשה וחייה של לימוד תורה גם לאנשים שהיו באותם ימים רחוקים מן היהדות כרחוק מזרח ממערב:

"זאת הפעם- תלמוד תורה בכיוון הפוך. לימוד זה שוב אינו יוצא מן התורה אל החיים, אלא אדרבה, מן החיים, מן העולם אשר לא ידע את המצווה או 'משים עצמו כאילו לא ידע' את המצווה, בחזרה אל התורה. זהו סימן-ההיכר של השעה. [...]"

דרך חדשה של לימוד היא זו; תלמד תורה שבו כל המרבה בנסכי נכר הרי זה משובח. היינו: דווקא לא הלמדן היהודי, לפחות לא הלמדן באשר למדן הוא, אלא אף הוא באשר התנכר, באשר אף הוא בין המבקשים לשוב אל אחוזתם ואל משפחתם.

לא זה העיקר לגלות 'יחסים' בין התחום היהודי לתחום הלא-יהודי- מלאכה זו נעשתה מזמן. לא ללמד סנגוריה על היהדות. אלא למצוא את הדרך אל לב חיינו ולבטוח בכך שלב זה יהודי הוא כי יהודים הננו".

רוזנצוויג טוען, אפוא, כי הדרך להגיע אל אותה ההתחדשות כוללת שני צעדים כביכול: הצעד הראשון- "סור מרע"- לעזוב את דרכי הלימוד שהיו מקובלות בעבר, והצעד השני- "ועשה טוב"- לפתח את דרך הלימוד החדשה, בה הלימוד אינו מתחיל במקורות ואינו נשאר רק בד' האמות של הלימוד, אלא הוא פתוח אל העולם שבחוץ: בין אם אלו חיי של האדם עצמו, ובין אם אלו מקורות שאינם עולים בקנה אחד עם מקורותיו של הלמדן המסורתי. ודווקא המפגש הזה, אומר רוזנצוויג, בין האדם שבא עם כל המטען החויתי, הרגשתי והרוחני של חיי לבין המקורות של מסורת ישראל, יוכל להאיר באור חדש את מילותיה הדוממות של המשנה או כל טקסט יהודי אחר. המפגש המחודש בין החיים העשירים בתוכן של האדם, לבין המקורות הוא זה שייתן למקורות את הרוח החיה עליה דיבר חיים נחמן ביאליק.

שאחת הדרכים להפוך את מילותיה השחורות משחור של המשנה, לחיים עשירי צבעים היא לדמיין את הדמויות הנזכרות במשנה, את תיאור הרחבות הבתים, כאילו אנו רואים אותם במו עיננו. לדמיין את עצמנו מתהלכים לא בין המילים הדוממות, אלא בין סמטאות צרות, שווקים סואנים, בין אלפי אנשים, מבני עמנו, שלהם, כמו לנו, היו אהבות ושנאות, קשיים ושמחות. להכיר את הנפשות הפועלות, לדעת במה עסקו, היכן גרו, מה אהבו ומה שנאו. לראות את חייהם לנגד עיננו.

כך תיאר שאול ליברמן, אחד מגדולי חוקרי התלמוד את חווית הלימוד שלו:

"לפיכך נתתי את דעתי לא להשיג בדברי המלומדים ולהתהלך ולסייר בעצמי, בדרכים וברחובות בארץ, במבואות ובסמטאות סורא, פומבדיתא ונהרדעא שבבבל, להסתכל ולהאזין לקול הרחוב. וכך נדדתי ממקום למקום לאורכן של מאות שנים".

(שאול ליברמן)

חידוש מול מסורת

חמישה תלמידים היו לו, לרבן יוחנן בן זכאי; ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושוע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך.

הוא היה מונה שבחן:

רבי אליעזר בן הורקנוס - בור סיד

שאינו מאבד טיפה;

יהושוע בן חנניה - אשרי יולדתו;

יוסי הכהן - חסיד;

שמעון בן נתנאל - ירא חטא;

אלעזר בן ערך, מעיין המתגבר.

הוא היה אומר, אם יהיו כל חכמי

ישראל בכף מאזניים, ואליעזר בן

הורקנוס בכף שנייה - מכריע את כולם.

אבא שאול אומר משמו, אם יהיו כל

חכמי ישראל בכף מאזניים ואליעזר בן

הורקנוס אף עימהם, ואלעזר בן ערך

בכף שנייה - מכריע הוא את כולם.

(משנה, מסכת אבות, ב', י-יא)

1. רבן יוחנן בן זכאי הציל את היהדות מכלייה בעת חורבן בית המקדש השני, כאשר העתיק את מרכזה הרוחני של היהדות מירושלים ליבנה. ביבנה, ישבו לפניו חמישה תלמידים שלכל אחד מהם היה תכונה ייחודית אחרת. חשבו על תכונה ייחודית שמאפיינת אתכם כתלמידים? האם אתם דומים לאחת מן הדמויות במשנה?

2. "בור סוד שאינו מאבד טיפה" - משמעו אדם שזוכר את כל מה שלמד. "מעיין המתגבר" - משמעו אדם שמחדש ויוצר בלימודו.

איזה מהתכונות חשובות בעיניכם יותר?

מסורת או חידוש? אמת או הכרעת הרוב?

בדבריו של רבן יוחנן בן זכאי הוא מתאר תוכנות שונות של תלמידיו. שניים מן התלמידים זוכים לתשומת לב מיוחדת במשנה, כאשר על פי מסורת שונות כל אחד מהם "שווה ערך" לכל החכמים שנגדו. על פי המסורת הראשונה רבי אליעזר - "בור הסודר שאינו מאבד טיפה" - שווה בחשיבותו למסורת של עם ישראל כמו כל יתר החכמים העומדים למולו על כף המאזניים. ועל פי מסורת שנייה, רבי אלעזר בן ערך - "המעין התגבר" - הוא זה שכל חכמי ישראל עומדים יחד בכדי להשתוות אליו. שתי מסורות אלו משקפות עמדות שונות ביחס למסורת והחידוש. על פי עמדה אחת, המסורת - זו שרבי אליעזר מהווה את עמוד הטווח שלה, היא הדבר החשוב ביותר בכינונה של תרבות. העברת התכנים, הסיפורים, המנהגים, הערכים והאמונות מדור לדור - היא הבסיס לקיומה של מסורת בכלל, ולמסורת ישראל בפרט. ואילו על פי העמדה השנייה - דווקא החידוש, השינויים הנערכים בכל דור, המתאימים את רוח המסורת אל התקופה, המקשרים בין את האמונות, הערכים והמנהגים - לבין חייהם של בני אותו דור, הם אלו ששומרים על המסורת שתשמר בלבם של העם.

שאלה עקרונית זו, אשר במשנה במסכת אבות היא נאמרת ברמיזה בלבד, מתוארת בתלמוד כאירוע דרמטי שהותיר את חותמו על כל האנשים שנכחו באותו היום בסנהדרין ביבנה.

באותם ימים, הערכות הלכתיות היו נקבעות בבית המדרש על פי הכרעת הרוב. תלמידי החכמים היו מנמקים את עמדותיהם, משיבים לשאלות חבריהם, ובסופו של דבר היו כל החכמים מצביעים ופוסקים הלכה בהתאם להצבעת הרוב.

באחד הימים, הגיעה אל בית המדרש שאלה בדבר הלכות טומאה וטהרה. כלל הוא במשנה שכלי חרס שנטמא אינו יכול להיטהר, ובכלל זה גם תנור העשוי מחרס. והחכמים נשאלו מה דינו של תנור העשוי מחרס, אך שהוא מורכב מחתיכות חתיכות אשר בין החתיכות ישנו חול. האם הוא נחשב ככלי חרס - ולכן אם יטמא לא יהיה ניתן לטהר אותו. או שאולי כיוון שהחול מפריד בין חתיכות החרס - אין התנור נחשב לכלי חרס, והוא אינו מקבל טומאה.

לאחר ששמעו החכמים את השאלה, הציגו החכמים את עמדותיהם. ובעוד שכל חכמי הסנהדרין סברו שהתנור נחשב לכלי חרס - ויכול להיטמא, רבי אליעזר החזיק בדעת יחיד וטען - שאין התנור נחשב ככלי חרס, ולכן אינו מקבל טומאה.

בדרך כלל, כפי שראינו, ההחלטות בבית המדרש התקבלו על דעת הרוב. וכך צריך היה להיות גם בפעם הזו. אלא שהפעם התרחש משהו שונה, יוצא מגדר הרגיל בבית המדרש...

קראו בחברותא את הסיפור התלמודי המובא בדפים שלפניכם, וחשבו על הדעות השונות שמציגים חכמים בסיפור, ועל היחס השונה שלהם אל ההלכה, אל המסורת והדרך להכריע בנושאים אלו.

רק לא היה באחאב - קיפיה לקרא "אשר הסתה אותו לחבל אשתו" [אתהך נוצא = אשתך קטנה - כסף עמך ושמת דבניה]. כל השערים של תפלה נעלו. חוץ משערי אונאה - הכועק על אולתת דכנים - אין הסער נעל בפניו. הכל על ידי שליח - נפרעים על כל עניות על ידי שליח. ובידו - לא מקרה לשלוח. פרגוד - מחילה שבו שכינה ללכא מרוס. אינו נעל - להפסיד לאייתן מן המקום, אלא תמיד רוחא לופת עד שיפיע. ובידו אנך - על פני - לפני, ואין מחילה כינו לבין העבירה. אימתי גבולך שלום - כשחלץ חטים ישביעך הקדוש ברוך הוא. מברא - כל שנותנים בו שעורים. נקיש ואתי תגרא - התגר תקשקש וכל. ואני שמעתי: הכל תקשקש, כדרך כלו רוסא ששמע בו קול הכנה כשמתקשקשין עליו. וידל ישראל - לעל מנייה כתיב "ויחטו עליהם וישחיתו את יבול הארץ". אוקירו נשייכו = כדלו נשוחים. מחווא - עיר שהיה רבא לז תפוסה כך שמה. חתכו חוליות - תנור העשוי חוליות מלכרו ככנס כדרך כלו חרס, ואחר כך לירף החוליות, ונתן חול בין חולא לחולא. ר' אליעזר משהר - שאין זה כלו חרס אלא כנו, כעין כלו גללים וכלו ארמה שאין מתקבלו עומאה. והכמים מממאין - לזולי בתר חוליות. שאר תנורים שלהם היו עשויים כעין קירות גדולות ופיו למעלה, אורף כשאר קירות ומטלטלים. אלא שהיה מושיבו על הארץ או על דק, ומתיק את טפילות הטיט קיבי על כולו לעשותו עד, שיקלוט ויחזיק את חומו.

תוספות

חתכו חוליות ונתן חול בין חולא לחולא - אם לא היה חול בינתים היה מודה רבי אליעזר דכלי חשוב הוא, שהטפלה סביב לתנור מחברת החוליות והעמידתן זו אל זו, ומשום דנתן חול בינתם להפריד החוליות זו מזו - מטהר ר' אליעזר. והכי תנן במסכת כלים (פרק ה') משנה ח': חתכו לרוחבו פחות פחות מארבעה טפחים - טהור, מרחו בטיט - טמא משיסקו לאפות בו סופגנים. הרחיק את הטפלה ונתן חול או צרור בינתים, בזה אמרו הגדה והטמאה והטהורה אופות בו והוא טהור. קתני חול דומיא דצרו, שהוא יבש.

וְאָמַר רַבִּי: כָּל הַהוֹלֵךְ בַּעֲצַת אִשְׁתּוֹ נוֹפֵל בְּגֵיהֶנּוּ, שְׁנֵאמַר "רַק לֹא הָיָה כְּאֶחָאָב וְגו'". - אָמַר לִיָּה רַב פֶּפְא לְאִבִּי: וְהָא אֲמַרִי אֵינְשִׁי: אֵיתְתָּהּ גּוּצָא גְחִין וְתִלְחוּשׁ לָהּ! - לֹא קִשְׁיָא, הָא - בְּמִילֵי דְעֻלְמָא, וְהָא - בְּמִילֵי דְבֵיתָא. לִישְׁנָא אַחְרִינָא: הָא - בְּמִילֵי דְשְׂמִיָא, וְהָא - בְּמִילֵי דְעֻלְמָא. - אָמַר רַב חֲסָדָא: כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלִים חוּץ מִשְׁעָרֵי אֹנְאָה, שְׁנֵאמַר "הִנֵּה ה' נָצַב עַל חוֹמַת אֲנָךְ וּבִידוֹ אֲנָךְ". - אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הִלֵּל נִפְרַע בְּיַדֵי שְׁלִיחַ חוּץ מֵאֹנְאָה, שְׁנֵאמַר "וּבִידוֹ אֲנָךְ". אָמַר רַבִּי אֶבְרָהָה: שְׁלֹשָׁה אֵין הַפְּרָגוֹד נִנְעָל בְּפִנְיֵיהֶם: אֹנְאָה, וְגֹל, וְעֹבֹדָה זָרָה. אֹנְאָה - דְּכֹתִיב "וּבִידוֹ אֲנָךְ", גֹּל - דְּכֹתִיב "חֲמֵס נִשְׁדִּי שְׁמַע בָּהּ עַל פְּנֵי תְּמִיד", עֹבֹדָה זָרָה - דְּכֹתִיב "הָעַם הַמְּכַעֲסִים אֹתִי עַל פְּנֵי תְּמִיד וְגו'". אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה: לְעוֹלָם יְהִי אָדָם זָהִיר בְּתַבּוּאָה בְּתוֹף בֵּיתוֹ, שְׂאִין מְרִיבָה מְצוּיָה בְּתוֹף בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא עַל עֶסְקֵי תַבּוּאָה, שְׁנֵאמַר "הַשֶּׁם גְּבוּלָךְ שְׁלוֹם חֶלֶב חֲטִים יִשְׁבִיעֶךָ". אָמַר רַב פֶּפְא: הֵינִי דְאֲמַרִי אֵינְשִׁי: כְּמִשְׁלַם שְׁעָרֵי מַכְדָּא נְקִישׁ וְאֹתִי תִגְרָא בְּבֵיתָא. וְאָמַר רַב חֲסָדָא בְּר פֶּפְא: לְעוֹלָם יְהִי אָדָם זָהִיר בְּתַבּוּאָה בְּתוֹף בֵּיתוֹ, שְׂאִין נְקִישׁ וְאֹתִי תִגְרָא אֶלָּא עַל עֶסְקֵי תַבּוּאָה, שְׁנֵאמַר "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְגו'". וְכֹתִיב "נִיחַנּוּ עֲלֵיהֶם וְגו'", וְכֹתִיב "וַיִּדְלַל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְּיָן". וְאָמַר רַבִּי חֵלְבּוֹ: לְעוֹלָם יְהִי אָדָם זָהִיר בְּכַבּוֹד אִשְׁתּוֹ, שְׂאִין בְּרַכָּה מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּשִׁבִיל אִשְׁתּוֹ, שְׁנֵאמַר "וְלֹאֲכַרְם הִטִּיב בְּעֹבְרָה". וְהֵינִי דְאָמַר לְהוּ רַבָּא לְבָנֵי מַחוּזָא: אֹקִירוּ לְנִשְׁיֵיכוֹ כִּי הֵיכִי דְתַתְּעִתְרוּ.

ב תָּנּוּ הָתָם: הַחֲתָכוּ חוֹלִיּוֹת וְנָתַן חוֹל בֵּין חוֹלָא לְחוֹלָא, רַבִּי אֶלְיָעָזָר מְסַהֵר וְחֲכָמִים מְסַמְּאִין.

ואמר רב כעין השלמה למה שאמר קודם: ומכר מקום כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם שנאמר "רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסיתה אותו איובל אשתו (מלכים א' כא, כה). אמר לו רב פפא לאביו: והא אמרי אינשי (והרי אומרים אנשים) כפתגם מקובל: איתתך גוצא - גחין ותלחוש לה [אם אשתך נמוכה - נחו ולחש לה] והתיעץ עמה. משמע שראוי ללכת בעצת אשתו ומשיבים: לא קשיא [אינו קשה] - הא במילי דעלמא [זה בעניני העולם] אין ראוי לשמוע בעצתה, והא במילי דביתא [זה בעניני הבית] כדאי להתיעץ עמה. לישנא אחרינא [לשון אחרת]: הא במילי דשמיא [זה בעניני שמים] אין ללכת בעצתה, והא במילי דעלמא [זה בעניני העולם] ראוי להתיעץ איתה. אמר רב חסדא: כל השערים של שמים עשויים להיות ננעלים, חוץ משערי אונאה, שמי שצרתו שערי שמים פתוחים לצעקה, שנאמר "הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך" (פסוים ו, ז) כלומר, כלי המידה, האנך, הוא הכלי שכביכול מצוי תמיד בידו, לראות אם לא נעשה עוול. ואמר ר' אלעזר: הלל, כל עבירות שנעשות, נפרע ה' בידי שליח, חוץ מאונאה, שנאמר "ובידו אנך", שה' בעצמו נפרע ממנה. אמר רבי אבהו: שלשה חסאים אין הפרגוד שבין העולם לשכינה ננעל בפניהם ותמיד מגיעה התלווה על כך, והם: אונאה, וגול, ועבודה זרה. וראה לדבר: אונאה דכתיב [שנאמר] "ובידו אנך". גול דכתיב [שנאמר] "חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד" (ירמיהו ו, ז) שתמיד ללא הפסק באה התלווה על חסא זה לפני ה', וכן עבודה זרה דכתיב - "העם המכבידים אותי על פני תמיד וזוכים בגנות ומקטרים על אלבנים" (ישעיה סה, ג). ואגב הדברים שנאמרו ביחסים בין אדם וביתו מביאים מה שאמר רב יהודה: לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו, שתמיד תהיה בתבואה בביתו, לפי שאין מריבה מצויה בתוך ביתו, של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר "השם גבולך שלום, חלב חטים ישיבעך" (תהילים קמו, יד) שאם חלב חטים בבית - שלום בו. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי (הוא שאומרים אנשים) כפתגם מקובל: כמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תגרא כביתא [כאשר נמרים השעורים מן הכד מקישה ובאה התיגרה בבית]. ואמר רב חנינא בר פפא: לעולם יהא אדם זהיר שתאה תבואה בתוך ביתו, שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה שנקתה מהם, שנאמר "והיה אם זרע ישראל ועלה מדן ובני קדם" (שופטים ג, ג) וכתיב "אמר ר' חלבו: לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין רבא לבני מחוזא [והוא שאמר להם רבא לבני מחוזא] עירו: אוקירו לנשייכו, כי היכי דתתערתו [כבדו את נשיכם כדי שתתעשרו בזכות זאת].

ואמר רב חנינא בר פפא: לעולם יהא אדם זהיר שתאה תבואה בתוך ביתו, שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה שנקתה מהם, שנאמר "והיה אם זרע ישראל ועלה מדן ובני קדם" (שופטים ג, ג) וכתיב "אמר ר' חלבו: לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין רבא לבני מחוזא [והוא שאמר להם רבא לבני מחוזא] עירו: אוקירו לנשייכו, כי היכי דתתערתו [כבדו את נשיכם כדי שתתעשרו בזכות זאת].

עוד מעשה שהיה קשור בעניני אונאה דברים. תנן התם [שנינו שם במשנה]: תנן חול בין חוליא לחוליא, ר' אליעזר מטהר שלדעתו כיון שיש הפסק חול בין החוליות אין זה נחשב ככלי שלם, ואיננו מקבל טומאה. וחכמים מטמאין שהרי בפועל תנור שלם הוא וראוי למלאכה.

סבורים שמדובר בתנור שנטמא ורצה לטהרו (תלמוד היר"פ ועוד). ומה שהזכיר חול שם - לפי שאגב החתוך פגם קצת, ורק על ידי החול יכול להעמיד החוליות (ירוש'א).

אורח הליכה

שערי אונאה לא נעלו / כל הצופע על אונאת דברים שנעשתה לו - נענה מיד. שערי אונאה לא נעלו / כל הצופע על אונאת דברים שנעשתה לו - נענה מיד. (שם סעף א') כבוד אשתו / ציוו החכמים שיחא ארם אחיק את אשתו כנפשו, ומכבדה יותר מנפשו. (רמב"ם, ספר נשים, הלכות אישות, פט"ו הי"ט) תנור שחתכו חוליות / תנור חרס שחתכו חוליות לרוחבו, אפילו נתן חול בין חלילי החליל, אם הם הכל כפיסם מכווץ - הרי זה מקבל טומאה. כרביי חכמים. (שם, ספר טהרות, הלכות כלים, פט"ו ה"ב)

מסורת הש"ס
ה. כלים פ"ב מ"ו. עריות פ"ו מ"ו. ברכות י"ט, א.

גרסות

השערים נעלים בכתי" ומקורות: כל השערים נעלו. הלל נפרע בידו שליח בכתי" ומקורות: הלל על ידי שליח. אונאה וזול בכתי" ומקורות: אלו הן אונאה וזול. דנקיש ואתי בכתי" ונקיש ואתי. תיגרא בביתא בכתי" תיגרא. ואמר ר' חלבו בכתי" ומקורות: אמר ר' חלבו. והיינו דאמר להו רבא בכתי" אמר להו רבא. מצויה בתוך ביתו של אדם בכתי" ועוד: מצויה לאדם.

לשון

פרגוד מקור המלה הוא כנראה אירוע, וקשור בשורש gund שפירושה לכש, אולי בצירוף pari-gund ויש סבורים שהמלה קשורה עם הפרסית הבינונית pardox מבובן של מסך, אהל. ועיקר הדימוי של ה"פסגה לפרגוד" נובע מן המסך שהיה לפני פתח המלכים בפרס.

החיים

תנור של עכנאי

הבניית תנור של עכנאי (מבוססת על תנור ממצדה). לדעת ר' אליעזר אם נתחן תנור (כפי הקיום המאוחרים בצירוף) הריהו נחשב מאז ככלי שאינו מקבל טומאה. אף אם הודבק שעת לאח מכו.

שימו לב לציור של תנורו של עכנאי, המבוסס על תנור שנמצא בעתיקות של מצדה.

רבי אליעזר סבור שהתנור טהור. חכמים סבורים- שהתנור טמא. כמו מי נפסקה ההלכה?

מסורת הש"ס

- א. ראה ירושלמי סו"ק פ"ג ה"א.
- ב. וכל הספור ירושלמי שם ובשניים רביס).
- ג. ברכות נ"ב א. עירובין ז' א. פסחים ק"ד, א. יבמות י"ד, א. חולין מד, א.
- ד. ראה ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב.
- ה. ברכות י"ט, א. וראה ירושלמי סו"ק ש"ס.

נסות

- שהקיפו דברים בכת"י שהקיפוחו הלכות.
- מקומם מאה אמה בכת"י ממקומו והלך מאה אמה חזרו וישב.
- חזרו אמת המים בכת"י חזרו המים.
- ראה מאמת - הלכה כמותי בכת"י ראה מן המים וחזרו המים לפקומו אמר להם אם כמותי הוא.
- לא נפלו בכת"י ומקורות: תנא, לא נפלו.
- יציאתה בת קול ואמרה בכת"י יציאתה בת קול ואמרה להם.
- או אנו משגיחין בכת"י אין משגיחין.
- כתבת בהר סיני בתורה בכת"י ומקורות: ונתת לנו על הר סיני וכתוב בה.
- ונמצא מחריב את כל העולם כולו בכת"י ומקורות: ויחריב את העולם.
- וישב לפנו בכת"י ומקורות: והלך מנעולו והלך וישב לו.
- כמדומה לו שתחריב בכת"י כמדומה לו שתחריב.

על פי חכמים- כיצד מכריעים בהלכה?

האם אתם מסכימים עם גישה זו- גם כאשר יודעים שדווקא היחיד מחזיק בדעה הנכונה והאמתית כמו בסיפור זה?

כיצד אתם מבינים את תגובתו של אלוהים לסיפור זה?

מה משמעות האמירה: "חייך ואמר: נצחוני בני נצחוני?"

בסופו של דבר - מנדים את רבי אליעזר, שעומד על דעתו. האם לדעתכם רבי אליעזר לפסוק הלכה בניגוד להמשיך לפסוק לחכמים?

וזה הוא הקרוי תנור של עכנאי. ושואלים: מאי (מה פירוש). ומדוע קוראים לו עכנאי (נחשז) אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו עליו חכמים דברים כעכנאי זר, כנחש זה השוכב בעיגול, וטמאוהו. תנא (שנה חכמים): באותו היום שדנו בדבר, השיב ר' אליעזר כל תשובות שבעולם להוכיח דעתו ולא קיבלו הימנו. לבסוף כשלא יכול להוכיח כענותו אמר להם לחכמים: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח, נעקר חרוב ממקומו מאה אמה. ואמרי לה (ויש אומרים) ארבע מאות אמה. אמרו לו חכמים: אין מביאין ראייה מן החרוב לענין הלכה. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו המים אשר באמת המים לאחוריהם וזרמו בכיוון ההפוך. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. ואכו הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם ר' יהושע בכתלים, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה (מתוכחים) כהלכה, אתם מה סיבכם בריב זהו מספרים? לא נפלו הכתלים מפני כבודו של ר' יהושע, ולא זקפו לגמרי מפני כבודו של ר' אליעזר, ועדיין מטין ועומדין. חזר ר' אליעזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יציאתה בת קול משמים ואמרה להם: מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר: כבר נאמר בתורה: "לא בשמים היא" (דברים ל, יב). ושואלים: מאי [מה] משמעותו של פסוק זה "לא בשמים היא"? לענינו אמר ר' ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, ועל כן אין אנו משגיחין בכת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב), וכיון שדעת הרבים בניגוד לר' אליעזר, אין הלכה כמותו. מסופר, קנים רבות לאחר אותו מעשה, אשכחיה [מצאן] ר' נתן לאליהו, אמר לו: מאי עבדי קודשא ברין? הוא בההיא שעתא [מה עשה הקב"ה באותה שעה] שאמר ר' יהושע מה שאמרנו אמר לו: קא חידך ואמר [חידך ואמר] נצחוני בני, נצחוני בני שהרי הביאו ראייה מן התורה. אמרו: אותו היום הביאו כל סהרות שטיהר ר' אליעזר על ידי תנור זה, ושרפום באש. ונמנו עליו בהצבעה וברכוחו (כלשונו נקיה: נידו אותו). ואמרו: מי ילך ויודיעו שהוא מנודתו אמר להם ר' עקיבא שהיה תלמידו ואהבו: אני אלה, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו בדרך מכאיבה ומעליבה, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה ר' עקיבא? לבש שחורים ונתעטף שחורים ככסוי של אבל וצער, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות כדרך שמרחיקין מן המנודה. אמר לו ר' אליעזר: עקיבא הי' יום מיומים שאתה לבוש וישב כדך אמר לו: רבי, כמדומה לי שתחריב בדילים ממך, כלומר, אמר בלשון עדינה: שהבדילוך מהם. אף הוא, ר' אליעזר, קרע בגדי חלץ מנעליו כדך שנוהג המנודה, ונשמש מכסאו, וישב על גבי קרקע. מספרים, זלגו עיניו דמעות, לקה העולם כולו: שליש בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים.

וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנאי זר, כנחש זה השוכב בעיגול, וטמאוהו. באותו היום שדנו בדבר, השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם להוכיח דעתו ולא קיבלו הימנו. לבסוף כשלא יכול להוכיח כענותו אמר להם לחכמים: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה. ואמרי לה (ויש אומרים) ארבע מאות אמה. אמרו לו חכמים: אין מביאין ראייה מן החרוב לענין הלכה. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו המים אשר באמת המים לאחוריהם וזרמו בכיוון ההפוך. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. ואכו הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם ר' יהושע בכתלים, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה (מתוכחים) כהלכה, אתם מה סיבכם בריב זהו מספרים? לא נפלו הכתלים מפני כבודו של ר' יהושע, ולא זקפו לגמרי מפני כבודו של ר' אליעזר, ועדיין מטין ועומדין. חזר ר' אליעזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יציאתה בת קול משמים ואמרה להם: מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר: כבר נאמר בתורה: "לא בשמים היא" (דברים ל, יב). ושואלים: מאי [מה] משמעותו של פסוק זה "לא בשמים היא"? לענינו אמר ר' ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, ועל כן אין אנו משגיחין בכת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב), וכיון שדעת הרבים בניגוד לר' אליעזר, אין הלכה כמותו. מסופר, קנים רבות לאחר אותו מעשה, אשכחיה [מצאן] ר' נתן לאליהו, אמר לו: מאי עבדי קודשא ברין? הוא בההיא שעתא [מה עשה הקב"ה באותה שעה] שאמר ר' יהושע מה שאמרנו אמר לו: קא חידך ואמר [חידך ואמר] נצחוני בני, נצחוני בני שהרי הביאו ראייה מן התורה. אמרו: אותו היום הביאו כל סהרות שטיהר ר' אליעזר על ידי תנור זה, ושרפום באש. ונמנו עליו בהצבעה וברכוחו (כלשונו נקיה: נידו אותו). ואמרו: מי ילך ויודיעו שהוא מנודתו אמר להם ר' עקיבא שהיה תלמידו ואהבו: אני אלה, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו בדרך מכאיבה ומעליבה, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה ר' עקיבא? לבש שחורים ונתעטף שחורים ככסוי של אבל וצער, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות כדרך שמרחיקין מן המנודה. אמר לו ר' אליעזר: עקיבא הי' יום מיומים שאתה לבוש וישב כדך אמר לו: רבי, כמדומה לי שתחריב בדילים ממך, כלומר, אמר בלשון עדינה: שהבדילוך מהם. אף הוא, ר' אליעזר, קרע בגדי חלץ מנעליו כדך שנוהג המנודה, ונשמש מכסאו, וישב על גבי קרקע. מספרים, זלגו עיניו דמעות, לקה העולם כולו: שליש בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים.

וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנאי זר, כנחש זה השוכב בעיגול, וטמאוהו. באותו היום שדנו בדבר, השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם להוכיח דעתו ולא קיבלו הימנו. לבסוף כשלא יכול להוכיח כענותו אמר להם לחכמים: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה. ואמרי לה (ויש אומרים) ארבע מאות אמה. אמרו לו חכמים: אין מביאין ראייה מן החרוב לענין הלכה. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו המים אשר באמת המים לאחוריהם וזרמו בכיוון ההפוך. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. ואכו הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם ר' יהושע בכתלים, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה (מתוכחים) כהלכה, אתם מה סיבכם בריב זהו מספרים? לא נפלו הכתלים מפני כבודו של ר' יהושע, ולא זקפו לגמרי מפני כבודו של ר' אליעזר, ועדיין מטין ועומדין. חזר ר' אליעזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יציאתה בת קול משמים ואמרה להם: מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר: כבר נאמר בתורה: "לא בשמים היא" (דברים ל, יב). ושואלים: מאי [מה] משמעותו של פסוק זה "לא בשמים היא"? לענינו אמר ר' ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, ועל כן אין אנו משגיחין בכת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב), וכיון שדעת הרבים בניגוד לר' אליעזר, אין הלכה כמותו. מסופר, קנים רבות לאחר אותו מעשה, אשכחיה [מצאן] ר' נתן לאליהו, אמר לו: מאי עבדי קודשא ברין? הוא בההיא שעתא [מה עשה הקב"ה באותה שעה] שאמר ר' יהושע מה שאמרנו אמר לו: קא חידך ואמר [חידך ואמר] נצחוני בני, נצחוני בני שהרי הביאו ראייה מן התורה. אמרו: אותו היום הביאו כל סהרות שטיהר ר' אליעזר על ידי תנור זה, ושרפום באש. ונמנו עליו בהצבעה וברכוחו (כלשונו נקיה: נידו אותו). ואמרו: מי ילך ויודיעו שהוא מנודתו אמר להם ר' עקיבא שהיה תלמידו ואהבו: אני אלה, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו בדרך מכאיבה ומעליבה, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה ר' עקיבא? לבש שחורים ונתעטף שחורים ככסוי של אבל וצער, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות כדרך שמרחיקין מן המנודה. אמר לו ר' אליעזר: עקיבא הי' יום מיומים שאתה לבוש וישב כדך אמר לו: רבי, כמדומה לי שתחריב בדילים ממך, כלומר, אמר בלשון עדינה: שהבדילוך מהם. אף הוא, ר' אליעזר, קרע בגדי חלץ מנעליו כדך שנוהג המנודה, ונשמש מכסאו, וישב על גבי קרקע. מספרים, זלגו עיניו דמעות, לקה העולם כולו: שליש בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים.

עיונים

השקפה רבית עכנאי - כנחש זה הנכרך בעגול ואין אפשרות לצאת ממנו, כך הקיפוחו תשובות ובטלו כל טענותיו ולא היה לו דרך לסתור אותן. (ר"י נאמן).

חזון, אמת מים - האירוק הראשונים בדבר זה, ומדוע שכשם שעושים מפתחים לנביאים כך נעשים לצדיקים בכל הדורות. ומפני שר' אליעזר התכוון לאמיתת של תורה סייע הקב"ה אף בידיו במפתחים אלה (ראה ב"ר"י ובר"י נאמן) וכבר הסבירו בדברי דרוש שונות מדוע אמרו הבררים דוקא בחרוב ואמת המים וכתלי בית המדרש (ראה במדרש"א ועוד). והיה שאמר שרצה להביא הוכחה מכל חלקי המציאות בעולם, ומכל ארבעת היסודות ו' שלמה מולכו). אכן, הרי"ה מביא פירוש שכל מעשה זה היה מראה חלום שראה אחד החכמים באתה שעה, אבל לפי שהיה זה חלום אמיתי שיש בו צד (בנראה שמו לב לדבריו).

יציאת בת קול - וכבר האירוק הרבה כיצד יצאה בת קול זו, והיה שפירש שהיה זה דבר סתום שלא נתפרש שהלכה כמותו בענין זה, או שהיה זה כעין נסיון לראות אם יעמוד בדבריהם (ר"י נאמן). ו' שלמה מולכו פירש שבאמת מעיקר דיון תנור זה תורה הוא, ומצד זה צדקו דברי ר' אליעזר, אלא חכמים טמאוהו מפני נורה שלא יעשו תנור דומה (בכונן בלי חול באמצעו) שהוא לכל הדעות טמא. ומצד שנתנו סיני לדברי תורה - יש בסיס מקור לדבריהם.

עכנאי - נחש. לרכו לעשות בעגולה להכניס זנבו אלל פיו. כל סהרות שטיהר ר' אליעזר - על ידי מעשה שאירע כשאלה הלכה זו נבית המלכה, כנדה עומתה לאלויר תנור זה, וחזרו ועשאו על גביו טהרות, וטוהרו ר' אליעזר ויבוארו ושקפוס לפנו. לבש שחורים - ענין זכר ואלל. אף הוא קרע בגדי - שהמנודה חייב בקריעה. - מנעליו - שהמנודה אסור בנשיה כסבל, כנודע קטן (טו, ג). וישב - מן הכסא.

סיפור זה מופיע גם בתלמוד הירושלמי. מצאו היכן בדף ישנה הפנייה לסיפור כפי שהוא מופיע בירושלמי.

כיצד אתם מבינים את משמעות המילים: "יציאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום".

מי אם כן צודק- רבי אליעזר או חכמים?

כיצד דוחה רבי יהושע את דבריה של בת הקול? מה משמעות האמירה הזו של רבי יהושע? האם אתם מסכימים עמו?

מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. - אמר לו רבי אליעזר: עקיבא הי' יום מיומים שאתה לבוש וישב כדך אמר לו: רבי, כמדומה לי שתחריב בדילים ממך. - אף הוא קרע בגדי חלץ מנעליו כדך שנוהג המנודה, ונשמש מכסאו, וישב על גבי קרקע. מספרים, זלגו עיניו דמעות, לקה העולם כולו: שליש בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים.

עיונים

האירוק הראשונים בדבר זה, ומדוע שכשם שעושים מפתחים לנביאים כך נעשים לצדיקים בכל הדורות. ומפני שר' אליעזר התכוון לאמיתת של תורה סייע הקב"ה אף בידיו במפתחים אלה (ראה ב"ר"י ובר"י נאמן) וכבר הסבירו בדברי דרוש שונות מדוע אמרו הבררים דוקא בחרוב ואמת המים וכתלי בית המדרש (ראה במדרש"א ועוד). והיה שאמר שרצה להביא הוכחה מכל חלקי המציאות בעולם, ומכל ארבעת היסודות ו' שלמה מולכו). אכן, הרי"ה מביא פירוש שכל מעשה זה היה מראה חלום שראה אחד החכמים באתה שעה, אבל לפי שהיה זה חלום אמיתי שיש בו צד (בנראה שמו לב לדבריו).

רבי אליעזר ורבי יהושע מייצגים שתי גישות שונות. הסבירו את עמדתו של כל אחד מהם ביחס להלכה. עם מי מהשניים אתם יותר מזדהים?

רבי אליעזר – מסורת

3. האם לדעתכם גישתו של רבי אליעזר היא נכונה. האם תלמיד צריך רק לשמר ולהעביר הלאה את מה שלימדו מוריו?

4. מה היתרון של תלמיד שזוכר את כל מה שלימדו אותו? האם יש לתכונה זו גם חיסרון? האם אתם הייתם רוצים להיות כרבי אליעזר?

ת"ר (שנו חכמים): מעשה ברבי אליעזר ששבת (התארח בשבת) בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה. שתים עשרה אמר להם – "שמעתי". שמונה עשר אמר להם – "לא שמעתי". ר' יוסי בר' יהודה אומר חילוף הדברים – שמונה עשר אמר להם – "שמעתי". שתים עשרה אמר להם – "לא שמעתי". אמרו לו: "כל דבריך אינן אלא מפי השמועה (שמעתי מרבותיך, ואתה עצמך לא חדשת דבר)!"

אמר להם: הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי (שכן עלי לספר על עצמי, וזאת לא שמעתי מרבותי). מימי לא קדמני אדם בבית המדרש ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי ולא שחתי שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם..."

(תלמוד בבלי, מסכת סוכה, כ"ח, ע"א)

1. רבן יוחנן תיאר את רבי אליעזר כ"בור סוד שאינו מאבד טיפה". מה משמעות כינוי זה על פי המסופר בקטע שלפניכם?

2. על פי קטע זה, מדוע התעקש רבי אליעזר ועמד על דעתו כנגד חכמים בסיפור התלמודי- "תנורו של עכנאי"? ומדוע הוא המשיך לפסוק כנגד דעת הרוב?

רבי עקיבא – הידוש

3. מה הדבר שגורם למשה להתעודד?
מה המסר שרוצה בעל המדרש ללמד
אותנו באמירה זו?

4. מי רשאי לחדש? האם רק אדם כרבי
עקיבא, או כל אדם כראות עיני?

אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה
משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא
שיושב וקושר כתרים לאותיות.
אמר לפניו: "רבנו של עולם, מי מעכב
על ידך?"

אמר לו: "אדם אחד יש שעתיד להיות
בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו,
שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין
תילין של הלכות".
אמר לפניו: "רבנו של עולם הראהו
לי".

אמר לו: "חזור לאחורך".
הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא היה
יודע מה הן אומרים תשש כחו.
כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו
תלמידיו: "רבי מנין לך?"
אמר להן: "הלכה למשה מסיני".
נתיישבה דעתו.

חזר ובא לפני הקדוש ברוך הוא אמר
לפניו:
"רבנו של עולם יש לך אדם כזה ואתה
נותן תורה על ידי?"
אמר לו: "שתוק, כך עלה במחשבה
לפני".

(תלמוד בבלי, מסכת מנחות, כ"ט ע"ב)

1. מדוע משה אינו מבין את דבריו של
רבי עקיבא? מה אנו יכולים ללמוד מכאן
על גישתו של רבי עקיבא למסורת?
האם הוא בדעה דומה לזו של רבי
אליעזר? עם מי מהשניים אתם מזדהים
יותר?

2. מה הסכנה שטמונה בחידוש
המסורת, ובחידוש של הדור הצעיר?
(חשבו על משה ברגעיו הראשונים
בבית המדרש של רבי עקיבא).

החידוש בימינו

יעקב חזן - ראשית חדשה

ריבוננו-של-העולם עצמו קושר תגים ותגי-תגים לכל אור שבתורה ומשאיר לדורות הבאים - ולרבי עקיבא גדול הדורות - לפענח ולפרש את התגים הללו. ונביא הנביאים - משה רבנו יושב צנוע בספסל השמיני, מקבל בהכנעה את פירושו של רבי עקיבא, כשהוא, משה רבנו, לא יורד לסוף דעתו. וכשנחלשה דעתו הוא שואל את בוראו: וכי מדוע לא נתת את התורה לזוה במקום לתתה לי? כלומר, עדיף המפרש פירושים על מי שקיבל את התורה בהר סיני. היו לנו קראים של התורה שבכתב, ששללו כל פירוש, כל שינוי בחוקי התורה. הכל ככתוב. כעת קמו לנו בארץ קראי התורה שבעל-פה. והם מנסים להטיל עלינו את כל הכתוב בה מבלי לנסות ולהתאימה למציאות המשתנה-לעולם שאין כל דמיון בינו לבין העולם בו גובה התורה שבעל-פה. בורא-העולם הכריח את עמנו הסורר לקבל את תורתו בהטילו עליו הר כגיגית. הם - הקראים של התורה שבעל פה - רוצים לקבור אותנו תחת ההר העצום של הלכות ופסוקים שנתהוו ונתגבשו במשך דורות. הם הופכים את תורת החיים לתורת החנק של חיינו [...] אני רואה אותנו - את היהודים החופשיים - כיורשיה האמיתיים של התרבות שלנו, של כל הטוב, היפה והאנושי שהנחילה לנו תרבות זאת, שהדת היתה לבושה ונשמתה במשך דורות. עלינו, על היהודים החופשיים, הוטל לא רק להיאבק על חירותנו, כי אם גם להציל את הדת היהודית - את כבודה - מעצמה.

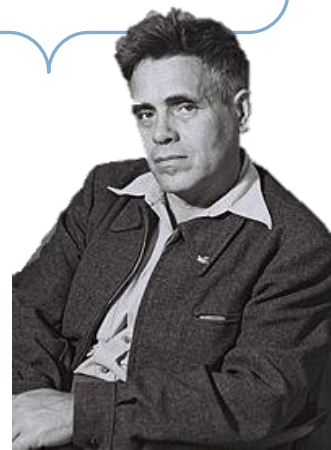
(יעקב חזן, "ראשית חדשה", עמ' 144)

1. יעקב חזן רואה ביהודים החופשיים (החילוניים) ממשיכי דרכו של רבי עקיבא. שממשיכים לשנות, לחדש ולהתאים את התורה למציאות, ולא רק משמרים את המסורת ש"קבלנו ממשה בהר סיני". האם אתם מסכימים עם עמדה זו? הסבירו את עמדתכם.

2. למה מרמז יעקב חזן בדבריו? (למי הוא מתכוון באומרו: "והם מנסים להטיל עלינו את כל הכתוב בה מבלי לנסות ולהתאימה למציאות המשתנה...")

3. מה היה עונה רבי אליעזר עונה ליעקב חזן על דבריו? עם מי מהשניים אתם מסכימים יותר?

4. מה הם הדברים שלדעתכם יש לשנות ולחדש ביהדות כפי שהיא בימינו- כדי להתאים אותה לתקופה שלנו, ומה לדעתכם נכון לשמר- למרות שאינו מתאים כל כך לימינו:

לשצר, לשדרג או לשנות?

השאלה של שימור המסורת אל מול חידושה, היא אינה שאלה תיאורטית בלבד. זו שאלה שבחיים שלנו אנו נדרשים אליה לא אחת. לפניכם מספר הצעות-בחנו בכל אחד מהמקרים הבאים- האם אתם תומכים במסורת או בחידוש:

עליה לתורה וקריאה בתורה על ידי נשים

חידוש: חוסר השוויון במקרה הזה זועק לשמיים- ולכן חייבים לאפשר לכל מי שרוצה לקרוא בתורה.

מסורת: מעולם נשים לא עלו לתורה (גם אם חכמים התיירו זאת באופן עקרוני). זאת המסורת של עם ישראל, וככה רוב בתי הכנסת נוהגים- ואין לשנות.

התפילות בבית הכנסת – חייבות להתקצר!

חידוש: אמנם אני לא מתפלל בקביעות, אבל אני אוהב להגיע אל בית הכנסת בחגים. ולדעתי התפילות יותר מדי ארוכות – ובשל כך רבים נמנעים מלבוא בכלל לתפילה.

מסורת: המסורת שלנו הרכיבה תפילה מיוחדת במינה- שיש בה מרכיבים שונים ונהדרים. אז אמנם נכון, היא ארוכה- ולפעמים מקשה עלינו, אבל בגלל הקושי שלנו, לוותר על דבר כל כך נפלא?!

בר מצווה / בת מצווה- בגיל 18!

חידוש: הסיבה שבגללה אנו חוגגים בת /בר מצווה בגילאים הללו, היא בעיקר מפני שבעבר בגיל הזה באמת היו מתבגרים: יוצאים לעבוד, מתחתנים וכדומה. ואם כך הדבר, בימינו נכון לחגוג את בר / בת המצווה בגיל 18- בגיל בו יוצאים מבית ההורים, מתגייסים לצבא וכדומה.

מסורת: מאז ומתמיד חגגו בת / בר מצווה בגילאים הללו- אז מה פתאום לשנות?! מקסימום אפשר לשנות את המשמעות של החגיגה, אבל לא את הגיל בו חוגגים.

המנון התקווה

חידוש: ההמנון הזה לא רלוונטי למיליוני אזרחים ישראלים שאינם יהודים. מדינת ישראל חייבת שההמנון שלה יתאים לכלל האזרחים, ולא רק ליהודים שביניהם.

מסורת: ההמנון הזה הוא כבר כמעט מאה שנה מלווה את עם ישראל, וכל ילד בגן למד כי זה ההמנון של המדינה, אז מה פתאום לשנות?!

עצמאות IN פסח OUT

חידוש: פסח הוא חג הרבה יותר מדי ישן בכדי שנחגוג אותו. עם ישראל יצא ממצרים? הרי זה היה לפני יותר משלושת אלפים שנים! זה לא קצת מוגזם להמשיך לחגוג את זה? הרבה יותר מתאים להפוך את החג המרכזי של השנה לחג העצמאות!

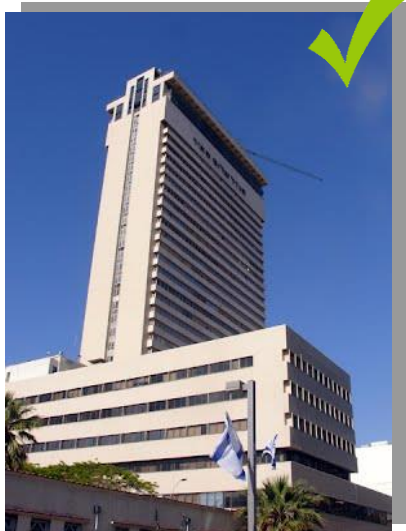
מסורת: דווקא בגלל היות חג הפסח כל כך עתיק- אנו חייבים להמשיך ולחגוג אותו. הוא מה שנתן את הכוח לעם שלנו במשך כל שנות הגלות. אילולא חג הפסח- כלל לא היה חג

שימור השפה העברית

מסורת: ישנה תחושה, ההולכת וגוברת בשנים האחרונות כי השפה העברית מאבדת מיופיה. מילים לועזיות נכנסות אל השפה, הסלנג מתפשט לכל עבר והמילים היפות של התנ"ך- נשכחות כלא היו. אנו חייבים לשמר את השפה העברית, כל שלל ביטויי הלשון המיוחדים שלה.

חידוש: השפה העברית כמו כל שפה היא "שפה חיה"- היא משתנה ומתאימה את עצמה למציאות. ואם השפה בימינו היא כזו, לא צריכה להיות לנו עם זה שום בעיה- כי זה בדיוק הקטע של שפה...

לסיכום, קראו את הביטויים והסתכלו על התמונות שלפניכם וחשבו אילו מבין התמונות מייצגות בעיניכם את היחס שבין השימור והחידוש בצורה הנכונה ביותר.

"ישן מפני חדש תוציאו..."

1

"עולם ישן-חדש"

2

"עולם ישן עדי היסוד נחרימה...
את עולמנו אז נקימה".

3

"הישן יתחדש והחדש יתקדש".

4

"חדש אסור מן התורה".

5

רגע אופנותי

הסיפור של "תנורו של עכנאי" המובא בתלמוד הבבלי (וכן בתלמוד הירושלמי בגרסה מעט שונה) הוא אחד מהסיפורים הדרמטיים ביותר הנמצאים בתלמוד, ומהסיפורים בעלי המשמעות החשובה ביותר ביחס למסורת ישראל. לכן אין זה מפתיע לגלות שסיפור זה ליווה את עם ישראל במשך דורות רבים, וחוקרים, סופרים הוגים ורבנים ראו בו אבן יסוד בעולמם הרוחני, והם עשו בו שימוש כראות עיניהם.

כפי שפתחנו ואמרנו, אחד הדרכים לעורר את מילותיה של המשנה לחיים היא לראות אותם לא כמילים דוממות, אלא כסיפור חי המתרחש לנגד עינינו, כפי שמתאר זאת חיים נחמן ביאליק:

"האין ריח השדה עולה מערוגות המשנה בסדר זרעים? האין שוקי ירושלים, מבואות ציפורי וסמטאות טבריה על כל המונס ושאוונס ועל כל מראות החיים העתיקים מבצבצים ועולים לעיניכם מבין השיטין של מועד, נשים ונזיקין? האין שומע מבין טורי קדשים וטהרות פעמוני כוהנים זריזים וצעדי לוויים משכימי קום בחפזם עם שחר אל ההיכל ועבודתם ולדוכנם?"

(הקדמה לפירוש סדר זרעים, חיים נחמן ביאליק)

בכדי לעזור לנו לדמיין ולראות לנגד עינינו את הנפשות הפועלות אנו מזמנים אתכם ליצור הצגה על בסיס הסיפור התלמודי – "תנורו של עכנאי". לפניכם קטע מתוך ספרה של יוכי ברנדס, "הפרדס של עקיבא", בו היא מתארת בין היתר את הסיפור – "תנורו של עכנאי" בצורה חיה ותוססת, היעזרו בו בכדי ליצור את ההצגה.

פסק ההלכה בעניין תנורו של עכנאי נדחה לסוף היום, הלכות חשובות יותר עומדות על הפרק, החכמים מציגים את נימוקיהם, הידיים מורמות, הקולות נספרים, ההלכה נפסקת, ספירה אחר ספירה, הלכה אחר הלכה, נמנים וגומרים, נמנים וגומרים.

סוף סוף מגיע הרגע שרבי אליעזר ציפה לו, תכף הוא יציג את הלכתו, אבל קודם הם, שניים מול אחד. דעת הרוב נשמעת ראשונה. חברי הסנהדרין מאיינים לנימוקים בחצי אוזן, רבי אליעזר לא מתרעם, אפשר להבין אותם, כבר שמעו הלכות חשובות מזו, ההפתעה נעוצה לא בנושא, אלא בדרך הפסיקה ותוצאותיה, לא תמיד מדרשי ההלכה מניבים פסקים מקלים. הנה, שורו וראו, דווקא המתבססים על הדרשות פסוקים שהתנור טמא, ואילו אני, שמתבסס רק על ההלכות הקדומות, אני פוסק שהתנור טהור.

ידיים מורמות, הקולות נספרים, רבי ישמעאל ורבי אלישע תומכים בדעתו המקילה של רבי אליעזר, כל היתר תומכים בדעתם המחמירה של שני החכמים, ההלכה נפסקת, תנורו של עכנאי – טמא.

חולפות כמה דקות, חברי הסנהדרין כבר דנים בהלכה הבאה, לפתע נשמעת שאגתו של רבי אליעזר: "הלכה כמותי!"

"כבר מנינו וגמרו", הם אומרים.

"לא שאלתם אותי שום שאלה", הוא צועק.

"יהי כן", נאנח רבן גמליאל, "נפתח את הדיון מחדש".

חכמים שואלים. רבי אליעזר משיב כל תשובות שבעולם.
הם לא מקבלים הימנו.

ההצבעה נערכת בפעם השנייה, נמנים וגומרים, תנורו של עכנאי – טמא.
רבי אליעזר קם ועומד מולם, עיניו מוסבות אל החלון וננעצות בעץ החרוב הגדול שנוטע בחצר, שפתיו נעות,
קול מזור בוקע מתכו, כאילו הוא מדבר ממעמקי מערה רחוקה:
"אם הלכה כמותי – חרוב זה יוכיח".

הם מחליפים ביניהם מביטים תמהים, למה מכוונם דבריו? מה פשר המשפט המוזר?
הרצפה רועדת תחת רגליהם, רעש משונה נשמע מבחוץ, הם מונקים מהספסלים ורצים אל החלון, עץ החרוב
נעקר ממקומו והולך על גבי שורשיו העבותים שנראים כרגלי עכביש אימתניות. החצר מלאה תלמידים, חלקם
נמלטים על נפשם בצווחות, חלקם מתבוננים במחזה ללא נוע.

רבן גמליאל ורבי יהושע נראים נסערים, אך לא מבוהלים, הבעת פניהם מעניקה לחברי הסנהדרין ביטחון, הם
נפנים לרבי אליעזר ואומרים לו:
"איך מביאים ראיה מן החרוב".

רבי אליעזר מעתיק את מבטו אל אמת המים, המתנשאת בקצה העיר.
"אם הלכה כמותי – אמת המים תוכיח".

הזרימה נעצרת, נחשול מתפרץ וקופא מעליה, מראהו כחומת זכוכית חלקה, כעבור רגע הוא נשפך חזרה
לאמה, הזרימה מתחדשת, אך המים משנים את כיוונם, במקום לרדת במורד האמה הם מטפסים כלפי מעלה.

חברי הסנהדרין מביטים בזרימה ההפוכה וצועקים כאיש אחד:
"איך מביאים ראיה מאמת המים!"

רבי אליעזר שועט החוצה, הם רצים בעקבותיו חסרי נשימה, גופו הענק נישא אל בית המדרש כמרחף על גבי
הרוח, זה המקום השנוא עליו, תכף יפנה לתלמידים וישאל בקול רוו בוז, מה חידוש היה לכם בבית המדרש
היום?

הוא לא מביט בתלמידים, הוא לא מביט בחכמים שנכנסים אחריו, אישוני מקובעים כעיני מת.
"אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו".

הלבנים נסדקות, הקירות נוטים פנימה, התלמידים הלכודים לא מנסים לברוח. מאוחר מדי, גורלם נחרץ, פה
תהיה קבורתם.

רבי יהושע מתיישב במרכז האולם, בדיוק תחת מפגש הקירות הקורסים, קול גערותו נשמע בתוך ענני החול
והאבק:

"חכים מנצחים זה את זה בהלכה, ואתם מה טיבכם?"

הקירות בולמים את קריסתם ונותרים תלויים בשיפוע, לא מתיישרים, אך גם לא נופלים, כאילו לא החליטו
כיצד לנהוג, להתמוטט כמצוות רבי אליעזר, או להזדקף כמצוות רבי יהושע.

רבי אליעזר עומד כפסל, שום שריר לא זע בגופו, ואז אט אט הוא מפנה את אָניו אל רבי יהושע ואומר לו
בשקט:

"אם הלכה כמותי מן השמיים יוכיחו".

התלמידים עוצמים עיניים בבעתה ומצפים לנורא מכול, אש עשן, גופרית, משברי רוח, חשרת עבים. אבל שום
אירוע חריג לא מתרחש דומייה מסביב, קול דממה דקה.

לפתע, בוקעת מתוך גופם, המיה רכה וענוגה כנעימת הנבל, כל אחד חש בה בדרך אחרת, אך כולם שומעים
אותה באותו הרגע:

"הלכה כאליעזר בני".

ההמיה מרחיבה את לבם במתק שכמוהו לא חשו מעודם, הם אינם רוצים להינתק ממנה, אך רבי יהושע גודע
אותה מתוכם בצעקה:

"איך משגיחים בבת קול!"

וכעבור רגע ביתר תקיפות:

"אחרי רבים להטות!"

הם אינם מאמינים למשמע אוזניהם, בת קול היא נבואה, אלוהים פוסק שההלכה כרבי אליעזר, איך רבי יהושע
מעז להעדיף את דעת הרוב? רבי יהושע עומד על רגליו וקורא:

"לא בשמיים היא!"

(הפרדס של עקיבא, יוכי ברנדס, עמ' 263–260)

העשרה

"נצחוני בני, נצחוני בני"

בסרט השל אולפני דיסני "צעצוע של סיפור 2" יש ויכוח מאוד חריף שמתנהל בין "וודי" ל"פיט-המסריח".

כאשר צופים בעין תמימה בסרט לא תמיד שמים לב לתוכן הוויכוח וודאי שלא לפילוסופיה שבכל אחת מהעמדות של שני הצדדים. ואף כאשר אנו מאזינים מעט לוויכוח הקולני שבין השניים, אנו פוסקים חד משמעית לטובתו של וודי, שכן כמו ילדים קטנים אנו תמיד רוצים שהגיבור שלנו (שהוא גם תמיד ה"טוב") יהיה זה שינצח (ואכן תמיד בסרטי הילדים כך קורה). אבל לו לרגע נצפה בסרט לא מנקודת מבטם של הילדים, אנחנו נשים פתאום לב שלא ברור בכלל מי מבין השניים צודק. וודי טוען שהחיים של הצעצועים צריכים להיות איפה שתמיד היו הצעצועים - בחלקתם של הילדים, בחדר המשחק על המיטה או בקופסת-המשחקים. וכן הוא טוען כי מטרת-חייו של כל צעצוע היא להיות בחברתו של ילד, אשר ישחק עמו, יאהב אותו וישתעשעו יחדיו. לעומתו מעמיד "פיט-המסריח" מציג אלטרנטיבה מחדשת ונוצצת, לפיה החיים הטובים והנעימים ביותר עלי-אדמות, חיים בלי נפילות מידיהם של ילדים, בלי קרעים ושריטות בבגדים, בלי קשקושי-עט על הפנים- החיים במוזיאון. ואם כל זאת לא מספיק הוא מוסיף ואומר כי אלו הם חיי נ-צ-ח, לא חיים אשר יום אחד יסתיימו לצד פח-האשפה בגלל שאותו ילד אהוב ימאס מהצעצוע "המיושן" שלו. לא חיים בהם אתה נותר לבדך בקופסה, מחכה למושיע שיבוא-ואיננו... (כפי שקרה לג'סי). אלא חיים שימשכו לעד, לנצח.

האם בדבריו אלו אין הוא מבטא את הכמיהה לה כמהים כל בני-האדם: חיי אלמוות, חיי נצח?

האם אין בדבריו אלו בקשה זהה לזו של קהלת בראשית דרכו: למצוא דבר-מה בחייו של האדם שאינו בר-חלוף, שניצב עומד לעד?

וודי משיב ל"פיט-המסריח" שהוא מבקש את החיים הללו כיוון שאין הוא באמת יודע כיצד הם חיי בובה בידיו של ילד (כיוון שאת בובתו של פיט-המסריח מעולם לא קנה ילד).

אך האם תשובה זו היא באמת מענה לדבריו של פיט?

האם אין בדבריו אמירה חריפה, כדבריו של קהלת:

"ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל הבל ורעות רוח!"

"פיט-המסריח" איננו חפץ בחיי הבל (הכוונה בהל אינה חסר-משמעות כפי שרבים מפרשים, אלא חולף-עובר, לא נצחי), הוא רוצה בחיי-המוזיאון שהם הוא רואה דבר שאיננו בר-חלוף. מי שלא מבין זאת כיוון שהוא "בובת שריף מיושנת" – וכידוע המיושנים הם תמיד יותר שמרנים- הוא וודי! הוא אינו מביט בעיניים פקוחות על המציאות, הוא מפחד לשאול את השאלות הקשות ביותר, והוא שבו במוסכמות החברתיות בתוכן הוא חי. לעומתו "פיט-המסריח" מחפש את האמת, את המשמעות הבלתי-חולפת של החיים. אך האם באמת הנצח נמצא שם- במוזיאון, במקום בו אין חיים? שמא עלינו לחפש את הנצחיות במקום אחר...

אצל פיט המסריח ככל הנראה הנצח מורכב ממציאאות-החומר במרחב, לאורך ציר הזמן. ולכן לשיטתו החיים הם עצם ההווה- עצם השהייה של החומר במרחב לאורך ציר הזמן. לעומת זאת אצל וודי הנצח הוא התנועה במרחב, וכל עוד שיש תנועה יש זמן ישנה המשכיות. ובו ברגע שאין תנועה- אין נצחיות- אין זמן בכלל.

והחיים? החיים הם המפגש בין אותו חומר לבין כל המרחב האינ-סופי של המציאות.

בעצם הוויכוח בין פיט-המסריח לוודי הוא גלגול של המחלוקת בין אריסטו והרמב"ם. אריסטו כמו וודי רואה את הזמן כתוצאה. כלומר התנועה במרחב היא זו שיוצרת את הזמן. ואילו הרמב"ם כמו פיט, רואה את הזמן כאובייקט קיים ועומד בדיוק כמו המרחב והחומר- ואשר בצירופם יחד הם מאפשרים תנועה.

במילים אחרות, הנצח של פיט והרמב"ם הוא כל עוד ישנו חומר על ציר הזמן האי-סופי. ואילו הנצח של וודי ואריסטו הוא כל עוד יש תנועה במרחב- כי כל עוד יש תנועה הזמן ממשיך להתקיים. בכדי להבין בצורה טובה יותר את תפיסת העולם של "וודי" עלינו לחזור לסיפור התלודי של תנורו של עכנאי. בסוף הסיפור, פוגש ר' נתן את אליהו הנביא ושואל אותו מה עשה

אמר לו: "חיידך ואמר: נצחוני בני, ניצחוני בני".

שמעתי מדני סגל פירוש יפיפה למילים אלו. המילה נצחוני מתפרשת בדרך כלל מלשון נצחון, אך ניתן לפרש אותה גם מלשון נצח. כלומר, שבאותה שעה שחכמים נחלקו בהלכה, ולא קבלו את דעתו של זה אשר בת-הקול תמכה בו, ישב הק"ב חיידך ואמר: בכך שבני חלקו עלי, ולא הלכו בעקבותי- בכך הם הנציחו אותו, הם הוסיפו תנועה לציר הזמן שלי". בכך שנוצר דו-שיח עם אלוהים, ולא ביטול העצמיות בפיו, נוצרה מציאות נצחית של האינ-סוף.

כלומר, הנצחיות היא אינה תלויה בזמן שנמשך והולך, אלא ביצירה ההולכת ומתפתחת. ברגע שאין יצירה- אין זמן, ואם אין זמן- כמובן שאין נצחיות.

על פי פיט המסריח- הנצח הוא הזמן שיכול להימשך לעד. אולם, וודי חודש- שאם אין יצירה, תנועה דבר מה שמשנתנה, מתקדם מתפתח- ממילא הזמן עומד מלכת, ואין אלו חיי נצח. "ניצחוני בני נצחוני"- הנצח הוא תוצאה של דיאלוג, של התפתחות, של תנועה ואי עמידה במקום. ולכן, עבור וודי הנצח בא לידי ביטוי דווקא כאשר הוא נמצא בידיו של ילד.

נצחיותו של אלוהים בסיפור תנורו של עכנאי- מתממשת דווקא כאשר מתווכחים עמו, חלוקים עליו, ולא כאשר מקדשים אותו ומשאירים אותו כמוצג במוזיאון.

התלמוד

מצווה הבאה בעבירה
או עבירה לשמה?

התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי

לאחר שערך רבי יהודה הנשיא את המשנה, המשיכו בבתי המדרש בארץ ישראל ובבבל ללמוד את המשנה: לדון בדבריה, לפרש את פסיקותיה, לברר את מקורותיה ולבחון מעשית את דרכיה.

הגמרא, כמו המשנה, לא נכתבה באותם ימים, אלא נמסרה בעל-פה, כך שכל דור אחראי לשמר ולמסור לדור הבא אחריו את "השמועות" – המסורות והאמירות שאמרו החכמים שבדור הקודם.

שני המקומות המרכזיים בהם חיו יהודים באותם ימים היו ארץ ישראל ובבל. בארץ ישראל, הישוב היהודי באותה תקופה היה בעיקר בגליל התחתון: באושא, ציפורי, בית שערים טבריה וקיסריה, וכן במספר בתי מדרש בדרום הארץ, כמו בית המדרש בלוד. ובבל הלכו והתפתחו מספר ישיבות גדולות, שהחשובות שבהן: סורא, פומבדיתא, נהרדעא ומחוזא.

בכדי לשמור על קשר בין שני המרכזים, בכדי לגייס כספים למען הישיבות בארץ ישראל, שהיו בדרך כלל במצב פחות טוב מאלו של אחיותיהם שבבל, ובעיקר בכדי להביא את תורתם של אמוראי ארץ ישראל לבבל – נשלחו שליחים מארץ ישראל לבבל. שליחים אלו נקראו "נחותיי" (יורדים) – כיוון ש"ירדו" מארץ ישראל לבבל דרך קבע. על תפקידם המיוחד של אותם שליחים כותב הרב עדין שטיינזלץ:

"כדי לכוון קשר יציב יותר עם תורת ארץ ישראל נוצר התפקיד של ה"נחותיי"(יורדים), חכמים שהו באים מארץ ישראל לבבל, ומוסרים את חידושי התורה של ישיבת טבריה. אחדים מה"נחותיי" היו סוחרים שהוצרכו להיות בבבל בשל עסקי המסחר שלהם, אולם רובם היו שליחי ישיבת ארץ ישראל, שנשלחו במיוחד לשם קיום קשר זה, ולעיתים גם לשם השגת תמיכה כלכלית במוסד הלימודי הגדול שהישוב של ארץ ישראל לא היה מסוגל יותר לפרנסו... החכמים האלה העבירו לבבל את מה שנתחדש בארץ ישראל. ואכן, התלמוד הבבלי כולל כמות עצומה של חומר שמקורו בארץ ישראל. תורת ארץ ישראל חיתה איפוא בבבל כשם שחיתה בארץ ישראל, ואף זכתה בישיבות חכמי בבל לניתוח ולפיתוח מעמיק".

(מתוך "התלמוד לכל", הרב עדין שטיינזלץ עמ' 42-43)

קשר זה הוביל לכך שאנו מוצאים היום את דבריהם של חכמי ארץ ישראל- גם בתלמוד הבבלי (ולא רק בתלמוד הירושלמי) וכן להיפך- את דבריהם של חכמי בבל בתלמוד הירושלמי. במחקר מקיף שנערך בשנים האחרונות מוכח כי חכמי בבל, לא רק שהכירו את דבריהם של חכמי ארץ ישראל, אלא שבסוגות רבות הם חולקים כבוד לחכמי ארץ ישראל, ומביאים את דבריהם לפני שהם מצטטים מדבריהם של חכמי בבל.

הסוגיות שבתלמוד, בשונה מן המשנה הן ארוכות, מפולפלות ומעלות שאלות רבות. בניגוד למשנה שהיא קובץ חוקים, שעל פי רוב כתוב בצורה מאוד ברורה, מסודרת, ומעטים בה המקרים והסיפורים יוצאי הדופן, התלמוד מלא במקרים מעין אלו. כמעט ואין סוגיה (נושא שבו עוסק התלמוד) מבלי שיובא סיפור מיוחד שמדגים את אותו מקרה או סותר אותו, או שאלה שמקשה על ההלכה הנלמדת באותה סוגיה, או חכמים שדנים במהותה של אותה אמירה. ופעמים הוא נדמה כי חסר סדר, חסר צורה והגיון, ואכן יש הטוענים כי כיון שהתלמוד מבוסס על לימוד בית מדרשי, הוא משמר בקרבו דיון אסוציאטיבי – שלא תמיד שומר על רצף ברור, אלא גולש לכל מיני כיוונים, בהתאם לדברים שהעלו תלמידי החכמים בזמן הלימוד. מאידך, יש הטוענים כי מתחת לכל ערבוב הנושאים והגלישה לסיפורים או דיונים שלכאורה אינם קשורים, מסתתר רעיון אחדותי אחד, שהתלמוד דן בו בדרכים שונות. הפילוסוף היהודי עמנואל לוינס, מגדולי הפילוסופים במאה ה-20, נהג לשאת הרצאה בתלמוד אחת בשנה, בה הוא הדגים כיצד ניתן לקרוא סוגיות מפולפלות באופן אחדותי, וכיצד ניתן לדלות מהם רעיונות מוסריים וערכיים שחשובים לימינו, לא פחות משהיו חשובים בימי התלמוד. וכך הוא אמר על התהליך הפרשני שלו לתלמוד באחד מהכנסים בהם קרא את "קריאותיו התלמודיות":

"אני יכול רק לנסות למצוא- מול הטקסט הזה, המורכב כפי שיכולתם לראות בעצמכם מקטעים הנראים סמוכים זה לזה בלי קשר ביניהם- את אחדותה ואת התפתחותה של ההגות הנישאת על גבם".

(עמנואל לוינס, "תשע קריאות תלמודיות", בתרגומו של דניאל אפשטיין, עמ' 37)

בנוסף על דברים עלנו, חשוב להבין כי כיוון שהתלמוד גולש בסוגיות שונות לכיוונים שונים, הרי שדבריו בנושאים שונים מפוזרים בכל מיני מקומות בתלמוד, ולא בהכרח באותו המקום שהוקדש לכך. משום כך, כאשר רוצים ללמוד לעומק נושא מן הנושים השונים הקיימים בתלמוד עלינו להבין כי לא נמצא את כל דברי התלמוד במקום אחד. בניגוד למשנה בה כאשר נרצה לעסוק בשבת- נדע כי עלינו ללמוד את מסכת שבת, הרי שבתלמוד עלינו לתור בכל המסכתות כולם, וכמובן בראש ובראשונה במסכת שבת, אך גם במסכתות שלכאורה כלל לא קשורות- כי גם שם נמצא את דבריהם של חכמים על השבת הבאים בהקשרים שונים ומשונים. וכן התלמוד לא מסודר על פי סוגי הספרות השונים הקיימים בו: "אגדה", "הלכה", "הגות" וכדומה, אלא הכל מעורב יחד, ועלינו ללמוד לדלות ממנו את אשר אנו מחפשים, כפי שמסביר חתנו של עמנואל לוינס, ג'ורג' הנסל:

"אחד המאפיינים של המחשבה התלמודית הוא העבודה שהיא מתקוממת נגד חלוקה נושאית. התחומים השונים, מחשבה תיאורטית, חוקים מכל הסוגים, עקרונות אתיים- כל אלה שזורים ומעורבים אלה באלה באופן מהותי כל כך..."

(ג'ורג' הנסל, חקירות תלמודיות, עמ' 23-24)

מצווה הבאה בעבירה

החלוקה במשנה ובתלמוד, בדרך כלל היא פשוטה למדי- ישנן הלכות אותן צריך לקיים מצד אחד, ומצד שני ישנם איסורים אותם אסור לעבור. חלוקה פשוטה ל"מצוות" ועבירות". בדומה לחוקי המדינה, או לכללים בבית הספר, או אפילו למנהגים שיוצר כל אדם לעצמו, אף התנאים (חכמי המשנה) והאמוראים (חכמי התלמוד) מחלקים את מעשינו בעולם ל"טוב" – הדברים אותם רצוי ונכון לקיים, ול"רע" – אותם דברים מהם יש להישמר ולהתרחק.

אך כמו שאנו יודעים החיים לא תמיד פשוטים כמו ספר החוקים, ולא כל מעשה ניתן לקבוע בפשטות להיכן הוא שייך- אל הטוב או אל הרע, אל הנכון או אל השגוי. ויש פעמים בהם מציאות החיים מזמנת את שני הדברים גם יחד. ה"טוב" מעורבב עם "הרע", "הנכון" שרוי יחד עם "השגוי", וקשה או אפילו בלתי אפשרי להפריד בין השניים.

ובמקרים מעין אלו, מתעורר השאלה מה עלינו לעשות – האם נכון או מותר לעשות מעשה טוב גם אם מעורב בו דבר-מה שלילי? או שמא עדיף להימנע משני המעשים יחד, הטוב והרע, ובלבד שלא לעשות מעשה שלילי?

גם חכמים לאורך הדורות מודעים היו לכך שהחיים שלנו הינם מורכבים מדי בכדי שנוכל לחלק אותם בפשטות ל"טוב" ו"רע", "רואי" ובלתי ראוי", "אמת" ו"שקר" וכדומה. ולכן במקורות שונים אנו מוצאים דיונים בשאלה כיצד נכון לפעול במקרה שה"מצווה" ו"האיסור" – באים יחד ולא ניתן להפריד ביניהם.

המשנה במסכת זבחים עוסקת בשאלה מה עושים במקרה ששני סוגים של קורבנות התערבבו אחד עם השני- והכללים של הקורבנות סותרים האחד את רעהו. מצד אחד- ישנם את אברי החטאת שהכהנים אוכלים ואסור להקריב אותם על המזבח, ומצד שני יש את אברי העולה- שאסור לאכול אותם וחייבים להקריב אותם על המזבח. וזו לשון המשנה:

"אברי החטאת שנתערבו באברי העולה-

רבי אליעזר: יתן למעלן,

ורואה אני את בשר החטאת מלמעלן כאילו הוא עצים.

וחכמים אומרים: תעבר צורתן ויצא לבית השריפה".

הפתרון של רבי אליעזר הוא שבמקרה כזה, כדאי לנסות "להרוויח" את המצווה גם אם אנחנו יודעים שיש בכך גם עבירה על איסור- ולכן צריך להקריב על המזבח את כל האיברים- גם של החטאת וגם של העולה. ובכדי לפתור את הבעיה של אברי החטאת שאסור להקריב על המזבח- אנו נתייחס אליהם כאילו היו עצים ולא איברי חטאת.

בניגוד לכך, הפתרון של חכמים הוא להניח את האיברים של הקורבנות ולא לעשות בהם שימוש כלל- לא להעלות על המזבח ולא לתת לכהנים ולחקות עד שישתנה המראה שלהם והם יתקלקלו, ואז הם יוצאו לבית השריפה ולא יהיה חשש שנתנו לכהנים דבר מה שאסור היה לתת להם, או שעלה על המזבח דבר מה שאסור היה שיעלה.

דבריהם של חכמים אל מול דבריו של רבי אליעזר במקרה זו יכולים להוות עבורנו שני דגמים של התמודדות עם מעשה "טוב" המעורב בדבר-מה "רע".

על פי רבי אליעזר מוטב לקבל יחד עם הטוב גם דבר-מה רע, ובלבד שנרוויח את הצד הטוב שבעניין. ואילו לדעת חכמים מוטב להימנע משניהם גם יחד, ובלבד שלא להוביל לדבר-מה רע, גם במכיר של ויתור על דבר מה טוב.

בעמודים הקרובים נכיר מקרוב שתי סוגיות תלמודיות העוסקות בשאלה של טוב ורע המעורבים זה בזה, ונשאל את עצמנו – מתי נאמר "מצווה הבאה בעבירה" – ועל כן אין המצווה נחשבת כמצווה, ומתי נאמר: "עבירה לשמה" – וכי העבירה מתגמדת אל מול המצווה הנעשית לצידה.

בעמוד הראשון נפגוש את אמרותיהם של שניים מחכמי המשנה: רבי שמעון בר יוחאי ורבי אליעזר בן הורקנוס המשקפים עמדות שונות, ולאחר מכן נראה כיצד שתי עמדות אלו באות לידי ביטוי בסוגיות תלמודיות במסכת סוכה ובמסכת הוריות.

לעשות או לא לעשות? – זו השאלה...

"לולב הגזול... פסול. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: משום דהוה ליה (שהרי הוא) מצווה הבאה בעבירה (וממילא זו אינה מצווה) (תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף ל' ע"א)

1. מדוע לדעתכם אומר רבי שמעון בר יוחאי שמצווה הבאה בעבירה – אינה מצווה? האם אתם מסכימים עם קביעה זו?

2. חשבו על מקרה מחייכם בו היה מעורב מעשה טוב עם דבר מה רע. האם לדעתכם הדבר הרע- פסל את המעשה כולו? האם הייתם חוזרים על אותו מעשה?

3. על פי ההלכה אסור לשחרר עבד כנעני (לא יהודי), ולצרף אותו לעם ישראל. האם רבי אליעזר הקשיב לכלל זה? מדוע?

"מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה (למניין לתפילה), ושחרר עבדו והשלימו לעשרה... והיכי עביד הכי? (ואיך עשה כך?) והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר: 'לעלם בהם תעבדו!' – לדבר מצווה שאני (עובר מצווה הדבר שונה) –מצווה הבאה בעבירה היא! (ולכן אסור לעשות זאת) –מצווה דרבים שאני". (המקרה הזה שונה כיוון שזו מצווה הנוגעת לרבים, ולא לאדם הפרטי). (תלמוד בבלי, מסכת ברכות דף מ"ז, ע"ב)

5. עם איזו מהעמדות אתם מסכימים יותר עם זו של רבי שמעון בר יוחאי או עם זו של רבי אליעזר. נמקו את עמדתכם.

4. האם רבי אליעזר מסכים עם הכלל שאמר רבי שמעון בר יוחאי?

בעד או נגד הסכם השילומים

השנה היא 1952. שבע שנים בלבד לאחר שהשואה הנוראה נסתיימה, וארבע שנים בלבד לאחר שהוקמה מדינת ישראל. והנה, ויכוח עקרוני, מר ונוקב פוקד את כנסת ישראל.

מדינת ישראל, בשנתה הרביעית בסך הכל, מצויה במשבר כלכלי קשה מאין כמוהו. בשל העולים הרבים שעלו אל הארץ מיום הקמתה, המדינה אינה מסוגלת להחזיק את עצמה מבחינה כלכלית. המצב כה גרוע, עד שלכל אדם יש מנת מזון מוקצבת לכל יום, ובוודאי שאי אפשר לדבר על רכישת מוצרי מותרות.

בשל המצב הקשה, מחפשת מדינת ישראל אחר מדינות, בעלות ברית, או ארגונים שונים מרחבי העולם שיוכלו לעזור לכלכלת ישראל, ולהכניס אל קופת המדינה כסף נוסף שיוכל לסייע בקליטת ההמונים שעלו מרחבי כל העולם.

אחת ההצעות שעולות בפני כנסת ישראל היא ההצעה לתבוע מגרמניה פיצויים עבור הרכוש שנבזז, והושחת בימי השואה, ובכלל זה גם פיצויים כללים שתשלם גרמניה לישראל, כתשלום על נוראות השואה. רעיון זה שהתפתח עוד בשלהי מלחמת העולם השנייה, אך אל ממשלת ישראל הוא הגיע רק בשנת 1950. וכשהגיעה ההצעה לפתחה של ממשלת ישראל, בסוף שנת 1950 וכן בתחילת שנת 1951 - היא נדחתה על הסף, מתוך התנגדות עקרונית לנהל משא ומתן עם גרמניה.

בשנת 1952, התפתחה ההצעה ובכדי לעקוף את הבעיה שבניהול משא ומתן עם גרמניה, הוצע לפנות לבנות הברית, המדינות שלחמו בגרמניה במלחמת העולם השנייה והכריעו אותה: ארצות הברית, ברית המועצות ואנגליה וגם אל צרפת, במטרה לדרוש מהם לנהל את המשא ומתן מול ממשלת גרמניה, בכדי להסדיר את עניין התשלומים.

לאחר שהתקבלה ההחלטה העקרונית בעניין בממשלת ישראל, הובאה ההצעה בפניה של כנסת ישראל. עם הגשתה של ההצעה בפני כנסת ישראל, התעורר ויכוח ציבורי מר ונוקב בשאלה - האם נכון לקבל ממשלת גרמניה תשלומים (פיצויים) או שאין לקבל מגרמניה דבר, אף לא פיצויים.

בשאלה זו, כמו גם בשאלות אחרות, נאבקו שני המנהיגים הגדולים באותה תקופה - דוד בן גוריון, שהיה באותם ימים ראש ממשלת ישראל ותמך בהצעה. וכנגדו מנחם בגין, שלימים יהיה אף הוא ראש ממשלת ישראל. בן גוריון ראה בהסכם הזדמנות להציל את הכלכלה הקורסת של המדינה הצעירה. והוא האמין שמוטב שלאחר שרצחו הנאצים הגרמנים את בני העם היהודי, לא הם יהיו אלו שיירשו את כספם ונחלתם. ולכן פעל למען קבלת השילומים ממשלת גרמניה. ואילו בגין סבר שקבלת התשלומים כמוה כמו סליחה וכפרה לגרמנים על מעשיהם, וכן בגידה בקורבנות השואה, ולכן התנגד בכל תוקף לתשלומים.

הויכוח שבין בגין ובן גוריון שקף את העמדות השונות שהיו חלוקות בקרב העם היושב בציון. היו שסברו כמו בן גוריון שבמקרה כזה, גם אם זו "עבירה" לנהל משא ומתן (אפילו עקיף) עם העם הגרמני שידי עווד מלאות בדמם של בני עמנו, הרי שזו "עבירה לשמה" - "עבירה לשם שמים", שכן המטרה שלה היא טובה, היא נועדה להציל את שארית הפליטה, את מדינת ישראל שמתקשה לעמוד על רגליה, וכן באופן אישי לניצולי השואה. מאידך היו שהחזיקו בדעתו של מנחם בגין, לפיה "מצווה הבאה בעבירה" אינה מצווה, ולכן במקרה זה, גם אם יש תועלת בקבלת התשלומים ממשלת גרמניה, הרי שזו תועלת שהורתה ולידתה בחטא, ולכן היא כל כולה אסורה.

קראו את עמדותיהם של בן גוריון ובגין המובאות בעמוד הבא, וחשבו – באיזו דרך אתם הייתם פועלים? האם הייתם רואים במעשה זה "עבירה" לשמה, או "מצווה הבאה בעבירה"?

"בני ירושלים, אזרחי ישראל, הערב עומד לקרות המקרה המחפיר ביותר בתולדות עמנו. בשעה מרה זו נעביר לנגד רוחנו את אבותינו הקדושים, אמהותינו הטבוחות ותינוקותינו שהובלו במיליונים לטבח על-ידי השטן שיצא מתחתית הגהינום להחריב את שארית עמנו.

לא היה אכזר אחד בעולם אשר העיז להגיע למעשה תועבה בממדים כפי שנעשו על-ידי המרצחים הגרמנים. את אבי הזקן, יחד עם חמש-מאות יהודי בריסק, הוציאו אל הנהר וטיבעו שם. נערות תמימות נקברו חיים כשראשיהן למטה. תינוקות נקרעו מזרועות אמהותיהם ונשלחו אלי כבשן ואש. לא הרג בלבד היה כאן, זו היתה התעללות גסה וברבריות מאין כמוה, מעשה אשר אין מילים בפי אנוש לתאר את עומק הזוועה, שאין לו תקדים בהיסטוריה.

והנה היום הזה, ארבע שנים לאחר האתחלתא דגאולה, עומד ראש הממשלה העברי ומודיע כי ילך לגרמניה בכדי לקבל כסף, כי ילך בעד בצע כסף למכור את כבוד עם ישראל ולהטיל עליו חרפת עד.

הם אומרים שקמה ממשלה גרמנית חדשה, שאיתה אפשר לדבר, לנהל משא-ומתן ולחתום על הסכם. לפני בוא היטלר לשלטון הצביע עבורו העם הגרמני. בצבא הגרמני שירתו 12 מיליון נאצים. אין גרמני אחד שלא רצח את אבותינו. כל גרמני הוא נאצי. כל גרמני הוא רוצח. אדנאואר הוא רוצח, גוסטרף - הוא רוצח. כל עוזריו מרצחים הם. [...]

נרים כולנו יד ונשבע בשם ירושלים, בשם עולי הגרדום, בשם זאב ז'בוטינסקי. באם אשכחך חרפת ההשמדה - תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרנה, אם לא אעלה חרפת ההשמדה בראש יגוני. בני ירושלים, למערכה! על כבוד ישראל ועתידו! כה יתן וכה יוסיף אלוקי ישראל!"

(מנחם בגין, ירושלים 1952)

"עזר כספי רב לפיתוח ישראל היו השילומים מגרמניה, שדרישתם וקבלתם עוררו סערה גדולה בכנסת ובעיתונות שלא הייתה כמוה בישראל.

ביום 12 במרס הגיש שר החוץ, משה שרת, בשם ממשלת ישראל אגרת לארבע מעצמות הכיבוש בגרמניה (ארצות הברית, ברית המועצות, בריטניה וצרפת), שבה הועלתה ונומקה תביעת ישראל מגרמניה (המערבית והמזרחית) בסך מיליארד וחצי דולר. "פשע בעל ממדים עצומים ואיומים כפי שביצעו הגרמנים בהשמדת שליש העם היהודי- אין לו כפרה בשום פיצוי חומרי", נאמר באיגרת, "כל הניתן להיעשות הוא להשיג שילומים ליורשי הקורבנות ושיקום הנותרים בחיים". [...]

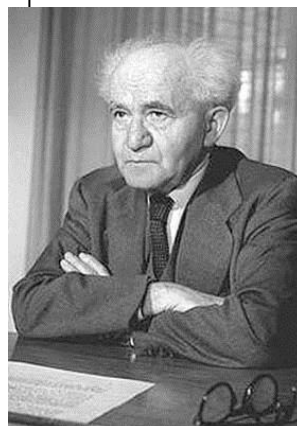
ב 7.11.1952 נפתח בכנסת, ויכוח בשאלה זו שנמשך שלושה ימים. ויכוח סוער כזה לא שמעה הכנסת כל שנות קיומה. ראש הממשלה פתח בויכוח, ובתוך שאר דבריו אמר כי "ממשלת ישראל נקטה בסכום של אחד וחצי מיליארד דולר, שהיא תובעת לעצמה למדינת ישראל משני חלקי גרמניה, מפני שזה הסכום המינימלי הנדרש לקליטתם ולשיקומם של חצי מליון העולים מהארצות שהיו כפופות לשלטון הנאצי". [...]

בסוף הויכוח הסוער שלא היה לו תקדים בתולדות הכנסת, נתקבלה הצעת הממשלה בהצעה שמית, ברוב של 61 נגד 50. [...]

עד סוף שנת 1965 קיבלה ממשלת ישראל 882 מליון דולר על חשבון השילומים. וגם חברי המפלגות שהתנגדו לשילומים נהנו ברצון רב מסוחרות השילומים."

(דוד בן גוריון, מדינת ישראל המחודשת, 421-

423)

העשרה

"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"

בסרטם של אולפני דיסני, "רובין הוד" כאשר רובין הוד וג'ון הקטן יושבים על העץ, מעלה ג'ון הקטן את השאלה הפילוסופית שרבים מאתנו שואלים בעקבות העלילה המפורסמת של "רובין הוד":

האם זה מוסרי לגנוב מהעשירים (במקרה הזה הנסיך ג'ון) ולתת לעניים ולפשוטי העם. האם בכך יוצא הצדק לאור, או שמא דבר זה מנוגד הוא לצו-המוסרי?

ראשית יש לענות ספציפית לסרט זה. וכאן התשובה היא שכיוון שהנסיך ג'ון עצמו איננו עשיר ביותר- לכן אין צריך לנהוג עמו במידת היושר. שכן המעשה המוסרי איננו צריך לנבוע אך ורק מתוך מצפוננו של האדם, אלא גם על-פי האדם העומד למולו, ואין זה ייתכן לנהוג עם אדם רשע כפי שנוהגים עם אדם ישר. כפי שאומר המדרש על יעקב:

"ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא. כי אמה לה שרצונו לדור עמו, אמרה ליה רמאי הוא ואי אתה יכול לדור עמו, אמר לה אם לרמאות אחיו אני בהיתר, כדבכתיב: "ועם עקש תתפתל" (תהילים, י"ח) ואם לתמימות בן רבקה אני דכתיב "עם נבר תתברר" (שם)".

אך לא בכך בקשנו לעסוק בשורות אלו. השאלה היא, מדוע רובין הוא עוזר לעניים?

או יותר נכון, מדוע כל אחת ואחת מהדמויות הראשיות בסרט: רובין הוד, ג'ון הקטן, הנסיך טאק (אינני מתכוון לספר עתה על כל אחת מהדמויות, אם אתם לא מכירים אז כדאי שתצפו בסרט) עוזרות לשכבות החלשות? האם יש אדם שיכול להיות פשוט טוב מטבעו, מבלי שיהיו אי אלו נגיעות אחרות אשר יגרמו לו לעשות את מעשיו הטובים? האם דבר מעין זה הוא אנושי?!

בסרט הגיבן מנוטרדאם אנו רואים גם כן כי יש התנהגויות מוסריות הנובעות ממניעים שונים:

- הבישוף של נוטרדאם מחייב את השופט פרולו לאמץ את קוויזימודו כאילו היה בנו כיוון ש"עיניה של הנוטרדאם רואות הכל...".
- הגיבן עוזר לאזמרלדה כיוון שהוא מאוהב בה,
- אזמרלדה עוזרת ועושה חסד כיוון שהיא רוצה חופש לעצמה,
- קפטן פיבוס אף הוא פועל מתוך ההתאהבות שלו באזמרלדה,
- וכן על זו הדרך—

הדמויות היחידות בסרט שחפצות לעשות טוב ולעזור רק כדי לסייע ל"אחר", ואף יותר מכך בו ברגע ש"האחר" אינו חפץ בעזרתם אין להם כל משמעות- הן הפסלים! דווקא הפסל העשוי מן האבן יכול להיות מוסרי באמת...

לכאורה זוהי אמירה שאין לה אח ורע בפילוסופיה, שכן המן האנושי הוא המוסרי, ולא החיות או הצמחים וודאי שלא הדומם! אולם בכתבי הרב קוק ניתן למצוא רעיון שמשיק לרעיון זה, אשר הופך את הסדר, ובמקום לשים את האדם כגולת הכותרת של הבריאה, הוא הופך את הסדר...

"הרצון הארצי החזק שאצל בעלי החיים, שאין להם הופעה שכלית גדולה, גם הוא מתחלש קצת מרעננותו ואומץ היש שלו דחיקות פעלו, על ידי אותו קורטוב האידיאלי הרצוני הנכנס תוכו, והא יונק את אומצו הגמור מתוך חיבורו עם עולם הצומח, שאין בן אפילו אותה ההפרעה המועטת של גלוי החיים. והצומח, עם כל זרימתו הבריאה, הבלתי מפוקפקת, מסובל הוא מנדידה וטפול ציורי מוגבל, והוא מתרפא מחולשתו על ידי התבססות חיבורו עם העולם הדוממי, שבו נפש בעלת קביעות ואומץ ועמידה תדירית. [...]. וכך נעשים כל רואי עולם חטיבה אחת".

או "וכך כולנו קשורים לגלג החיים" (מלך האריות, שם, שם). כלומר, הר קוק מסיר כי ישנו סדר הפוך בבריאה, שבו דווקא הדומם ניצב בראש הפרמידה ולא האדם, וכך כולנו קשורים בעתות גורל ורגש בגלגל, במעגל, שלא נגמר" (פוקהונטס, שם, שם).

מתוך דברי הרב קוק, ומתוך האמור על הסרט "הגיבן מנוטרדאם" אנו למדים כי דווקא האבן-הדוממת- היא זו ניצבת ברום-המעלה, שכן היא עומדת תמיד לשירותו של "האחר", מבלי כל שאיפה אגוצנטרית לה עצמה. חיי היום-יום אנו לוקחים דבר זה כמון מאליו, אך בסרט "הגיבן מנוטרדאם" פתאום אנו חשים עד כמה הדומם חשוב חיינו... פתאום כואב לנו שפסלי האבן דוממים-שותקים, ואנו מבקשים בכל לבנו כי הם יחזרו לחיים, ישובו להיות עזר לקווימואדו.

כאמור, במהלך חיינו אין אנו מייחסים לדומם חשיבות מעין זו, ואולם מה היה קורה אילו יום אחד כל הדומם אשר סביבנו היה קם לחיים ומתנהג כבני-אדם, היה פועל רק מתוך רצונותיו ושאיפותיו האגוצנטריות, ולא היה עומד שוב לשרתנו כפי שאנו חפצים? אולי אזי היינו מוקירים את חשיבותו של הדומם בעולמנו...

עבודה מתוקשבת - חכמי המשנה והתלמוד

במהלך הלימוד שלנו עד כמה פגשנו בכמה וכמה חכמים מתקופת המשנה והתלמוד- תנאים ואמוראים.

בחרו בחכם אחד מתקופה זו וערכו מצגת שתספר את קורות חייו, שתספר סיפור מרתק במיוחד שמסופר עליו או שהוא מספר, ושתחשוף בפנינו מקצת מאמרותיו ודעותיו.

שקופית 3:

סיפור ייחודי של אותה דמות (עליה, או שהיא מספרת).

שקופית 2:

תיאור ביוגרפי של החיים של אותה דמות: מתי היא חיה, היכן? באיזה בית מדרש למדה ולמידה? וכדומה.

שקופית 1:

כותרת
+
שם פרטי ושם משפחה

שקופית 6:

ביבליוגרפיה

שקופית 5:

דבר הלכה שנפסק על פי דעתה של אותה דמות.

שקופית 4:

אמירות חשובות, או דברי הלכה שנאמרו משמשה של אותה דמות.

FINLUX

A soldier in military gear, including a beret and a tactical vest, is looking down at a document he is holding. The background is a blurred outdoor setting.

התפילין

”עם בוקר לוחשות שפתיו,

תוך שלופף הוא בידיו

סביב תפילין רצועותיו,

מה רבו הם מעשיו,

כפני מלאך היו פניו

בעת הזו כאבותיו.”

(אבי, אביהו מדינה)

הלכה - למעשה

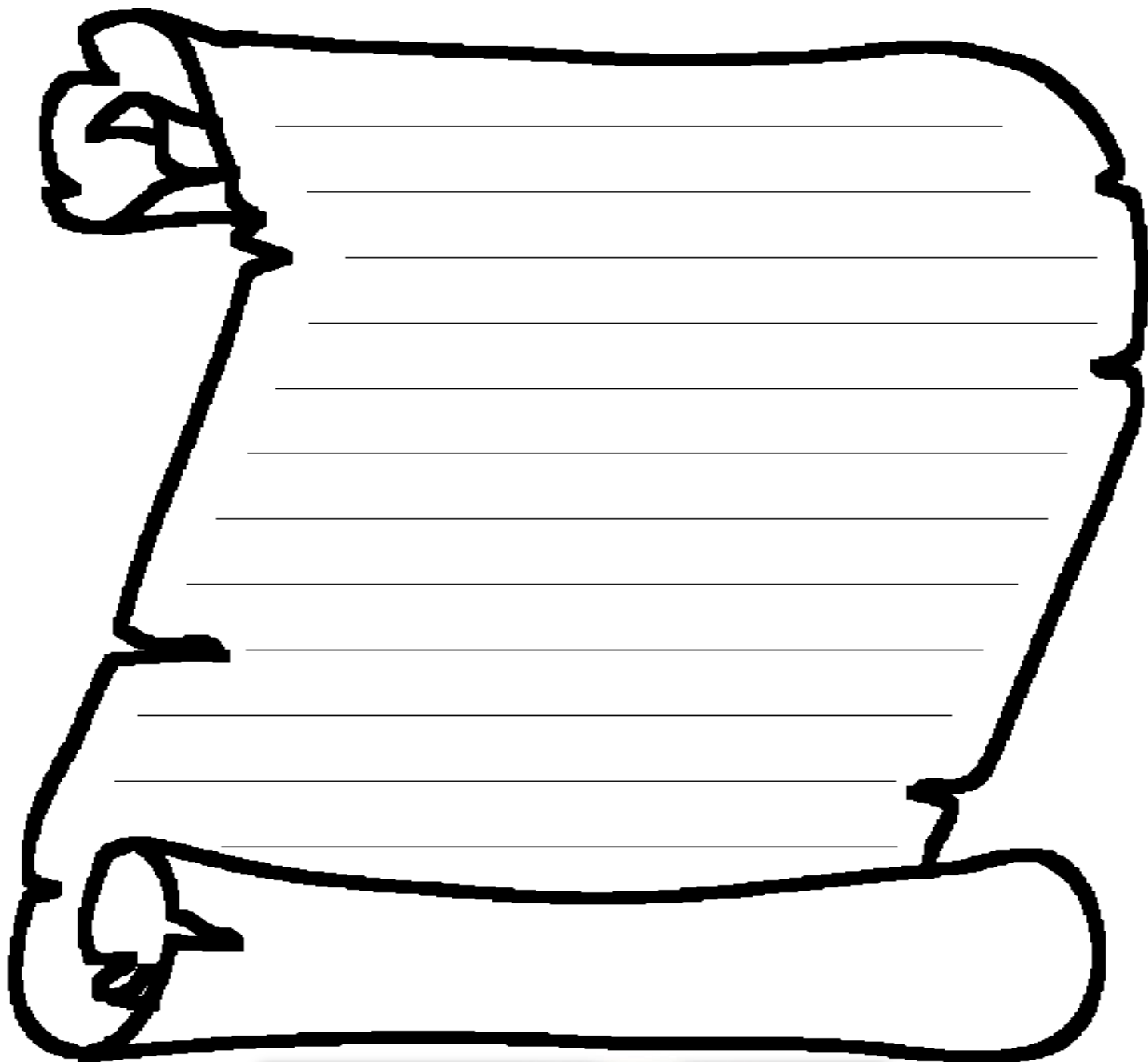
התפילין

הסתכלו על התפילין שלפניכם – על הצבע של התפילין, על הצורה, על רצועות העור, על הפרשיות ועוד, וכתבו את כל השאלות שעולות בראשכם (בעמוד הבא):

וידבר יהוה אל משה לאמר קדש לי כל זכור פטר כל רזם בבני ישראל
מזה ולא יאכל דומץ היום אתם יצאים בצדש האביב והיה כי יביאך יהוה
בצדש הזה שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי יצא לאהוה מצות יא
לי בצאתי ממצרים והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תו
והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני כאשר צעב לך ולא אבתיך ונתנה לך
וכל פטר דומר תפדה בשלה ואם לא תפדה וערפתי וכל זכור אדם בבני
יהוה ממצרים מצות עבדים והיה כי הקשה פרעה לטלחניו ויהוה יוהו
כל פטר רזם הזכרים וכל זכור בני אפדה והיה לאות על ירכה וכל
שמך ישראל יהוה אלהינו יהוה אלהיך בכל לב
נפשך ובכל מאדך והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבך ו
לבניך והדרתם בשבתך בביתך ובכל כרך בדרך ובשכרך ובקומך ול
לאות על ירך והיו לטעפת בין עיניך וכתבתם על מצות ביתך ובע
והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתו
נתן את יבורה ואבותם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם
לדורם בשבתך בביתך ובכל כרך בדרך ובשכרך ובקומך וכתבתם על

”כל מה שרציתי לדעת – ולא העזתי לשאול...”

A large, hand-drawn outline of a scroll, intended for writing. The scroll is oriented vertically and has a decorative, slightly irregular border. Inside the outline, there are ten horizontal lines spaced evenly, providing a guide for writing text.

מה כתוב בתוך התפילין?

בתוך התפילין של ראש ובתוך התפילין של יד מופיעות אותן ארבע פרשיות מן התורה:

- הראשונה, "שמע ישראל", מספר דברים פרק ו', פסוקים ד'-ט'.
- השנייה, "והיה אם שמוע" מספר דברים פרק י"א, פסוקים י"ג-כ"א.
- השלישית, פרשת "קדש לי כל בכור", מספר שמות, פרק י"ג, פסוקים א'-י'.
- והרביעית, "והיה כי יביאך", מספר שמות, פרק י"ג, פסוקים י"א-ט"ז.

לפניכם ארבע הפרשיות,

- א. קראו אותן, ובדקו מה המכנה המשותף בין ארבע הפרשיות.
- ב. מצאו את הציווי החוזר בכל ארבעת הפרשיות וסמנו אותו בצבע.
- ג. מצאו את

א. פרשת "שמע"

(ד) שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד: (ה) וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: (ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לִבְבְּךָ: (ז) וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: (ח) וְקִשְׁרְתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: (ט) וְכִתְבְתָם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

ב. פרשת "והיה אם שמוע"

(יג) וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שְׁמִיעוּ אֶל מְצֹוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: (יד) וְנָתַתִּי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפָּת דָּגְנְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ: (טו) וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לַבְהֵמָתְךָ וְאֶכְלָתָ וּשְׁבַעְתָּ: (טז) הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: (יז) וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְעִצַּר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם: (יח) וּשְׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לִבְבְּכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וְקִשְׁרְתֶם לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: (יט) וְלִמְדַתֶּם אֶתְכֶם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם

בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתֹּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: (כ) וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: (כא) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתִּיכֶם לֵתֵת לָהֶם בְּיַמֵּי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

ג. פרשת "קדש"

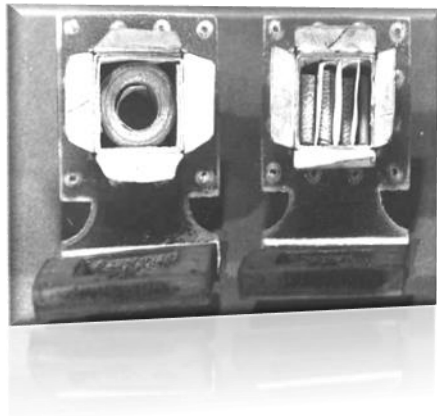
(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) קִדְּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֵת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאֶתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בַחֲזֹק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ: (ד) הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב: (ה) וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיךָ לֵתֵת לְךָ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ וְעַבְדֶּתְךָ אֵת הָעַבְדָּה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה: (ו) שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֵּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַה': (ז) מִצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שְׁבַעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכֹל גְּבֻלְךָ: (ח) וְהַגְדַּתְךָ לְבִנְךָ בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: (ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְיַד חֲזֹקָה הוֹצִיאֲךָ ה' מִמִּצְרַיִם: (י) וְשָׁמַרְתָּ אֵת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יְמִימָה:

ד. פרשת "והיה כי יביאך"

(יא) וְהָיָה כִּי יָבִיאֲךָ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וּלְאַבְתִּיךָ וּנְתַנָּה לְךָ: (יב) וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לַה' וְכָל פֶּטֶר שֹׁגֵר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַה': (יג) וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֵׁה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֵרַפְתּוּ וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָךָ תִּפְדֶּה: (יד) וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בַּחֲזֹק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: (טו) וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פְרַעֲה לְשַׁלַּחֵנוּ וַיַּהַרְג ה' כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר אָדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹבַח לַה' כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אֲפֻדָה: (טז) וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה וּלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בַחֲזֹק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם:

1) לפניכם תמונה של תפילין של יד ותפילין של ראש כשהן פתוחות.

רשמו את שמות הפרשיות שמגולגלות בתוך התפילין:

- א. _____
 ב. _____
 ג. _____
 ד. _____

2) מהו הצייווי המוזכר בכל אחת מהפרשיות שבתפילין?

3) מדוע לדעתכם נבחרו דווקא ארבע פרשיות אלו להיכלל בתפילין?

4) קראו שוב את הקטעים וחשבו מה המשמעות הדתית / רוחנית / ערכית שבגינה הם נבחרו להיכנס אל התפילין:

- א. _____
 ב. _____
 ג. _____
 ד. _____

מה משמעותם של התפילין?

3. מה מטרתן של התפילין על פי קטע זה?

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם, זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים... שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצַּת וּבִיּוֹם, הַשְּׁבִיעִי, חַג לַה'. ... וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ, בְּיוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּעִבּוֹר זֶה, עָשָׂה ה' לִי, בְּצֵאתִי, מִמִּצְרַיִם.

1. העתיקו את המילים מן הקטע שלפניכם שמדברות על התפילין:

4. מדוע לדעתכם מצווה התורה "לשים את האות" דווקא על היד ובין העיניים? מה מסמלים איברים אלו?

וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה', בְּפִיךָ: כִּי בְיַד חֻזְקָה, הוֹצֵאתָ ה' מִמִּצְרַיִם. וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵד מִיָּמִים יָמִימָה."

2. מהו החג שלצדו מוזכרת מצוות התפילין, מה אנו יכולים ללמוד מכך?

(שמות, י"ג, א'–י')

4. האם לדעתכם כוונת התורה בפסוקים אלו היא ליצירת חפץ ממש שיהיה על הגוף, כמו למשל התפילין, ולהניח אותם על הגוף, או שדברים אלו הן רק דרך ביטוי, כמו שאנו אומרים "שים עין" או "שים לב"?

משמעות התפילין – חיבור לתורה

"ולזכרון בין עיניך למען תהיה
תורת ה' בפיך" –

מכאן אמרו כל המניח תפילין

כאלו קורא בתורה, וכל הקורא

בתורה פטור מן התפילין.

(מכילתא דרבי ישמעאל [הורוויץ] בא,

מס' דפסחא, פרשה י"ז)

2. מדוע לדעתכם קבוע חכמים ואמרו-
ש"כל המניח תפילין כאילו קורא
בתורה"?

1. על פי מדרש זה- מה תפקידם של
התפילין?

3. האם אתם מסכימים עם האמירה של המדרש לפיה מי שלומד תורה פטור מהנחת תפילין? הסבירו!

4. האם לדעתכם המדרש "פועל" גם בכיוון ההפוך- כך שמי שמניח תפילין אינו צריך לעסוק בתורה? הסבירו.

משמעות התפילין – חיבור בין האדם ואלוהיו

4. הציעו פסוק אחר שמתאים להיכתב ב"תפילין של אלוהים":

אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין? שנאמר: 'נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו', בימינו זו תורה, שנאמר: 'מימינו אש דת למו', ובזרוע עזו אלו תפילין, שנאמר: 'ה' עז לעמו יתן'.

1. מה רוצים לבטא חכמים באומרים שאלוהים, כביכול מניח תפילין.

ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב: 'זראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש.

2. מהו הפסוק שכביכול כתוב בתפילין של אלוהים?

5. כיצד מסבירים חכמים את הקשר שבין התפילין של אלוהים לבין התפילין של עם ישראל?

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין: הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו? (התפילין הללו, של ריבון העולם, מה כתוב בהם?) אמר ליה (לו): 'זומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'...

3. מדוע לדעתכם נבחר פסוק זה?

6. מה אם כן המשמעות של התפילין על פי קטע זה?

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם; אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר: 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר: 'זומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'.

(ברכות ו ע"א)

משמעות התפילין – חיבור בין האדם ועמו

לא אוסיף עוד לתאר את אשר עבר עלי במחנה המוות אושוויץ. רק אספר על כוחה של אמונה בתוך תוכו של הגיהנום. שבועיים לפני חג שבועות הגיע טרנספורט של חמישה-עשר אלף יהודים לאושוויץ. מיד נעשתה סלקציה: את הילדים הקטנים לקחו להשמדה ואימהות שלא רצו להיפרד מילדיהן הלכו יחד איתם. הגרמנים העמידו כמה חביות ריקות והיהודים התבקשו להשליך לתוכן את כל דברי הערך שהביאו עמם כשהם עוברים ליד החביות עם פיות פתוחים – שמא הסתירו משהו בפה, ורק עם חגורה לגופם. כמה מחברי לבלוק הוכרחו אחר-כך למיין את החפצים.

בחור אחד מלודז' מצא בין דברי הערך תפילין של ראש. תוך סכנת נפשות, כשהוא יודע שהוא צפוי למיתה משונה אם יתפס – הוא הצליח להחביא את התפילין ולהביא אותן לבלוק שלנו. "על זהב ויהלומים אני מוותר", אמר לי, "אך לא על האוצר הזה". הוא הטמין את התפילין של ראש בתוך חור שעשה, אינני יודע כיצד, ברגל העץ של הדרגש שעליו ישן. בבוקר, כשהיינו יוצאים למסדר בשלג, כמעט עירומים, ואף אחד לא ידע מי יחזור לבלוק, עברנו ליד רגל הדרגש ונגענו בה. היו כאלה שבכו ואמרו: "שמע ישראל". הגרמנים אף פעם לא גילו את המחבוא ברגל העץ.

(פינחס-מנחם פייבלוביץ. "עודני זוכר..." עמ' 69-61)

1. מה הייתה משמעותן של התפילין עבור אותם יהודים עליהם מסופר בקטע זה?

2. מה המשמעות של התפילין עבורנו-כשאנו קוראים עדות נוראה זו?

3. התמונה שלפניכם צולמה בשואה. מה בכוחה לעורר בנו כיום כשאר אנו מניחים תפילין?

משמעות התפילין – מגנא ומצלא

3. מה תפקידם של התפילין על פי סיפור זה?

4. האם אתם מאמינים שסיפור זה התרחש במציאות, או שהוא רוצה להעביר לנו מסר כלשהו?

פעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל, שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו.

והיה אלישע מניחם ויוצא אל לשוק. ראהו קסדור (פקיד) אחד – רץ מפניו (אלישע) ורץ אחריו (הפקיד).

וכיוון שהגיע אצלו נטלן (אלישע) מעל ראשו ואחזן בידו, אמר לו:

”מה זה בידך?”

אמר לו: ”כנפי יונה”.

פשט את ידו ונמצאו כפני יונה.

לפיכך קורין אותו אלישע ”בעל כנפיים”.

(תלמוד בבלי, מסכת שבת, מ”ט ע”א)

1. מדוע לדעתכם התעקש אלישע להניח את התפילין, על אף שהרומאים גזרו גזרה כה קשה?

2. האם לדעתכם אלישע פעל נכון כשסיכן את עצמו? האם היה עליו לסמוך ”שיתרחש לו נס” כפי שבסופו של דבר קרה?

5. מהו המסר שאתם ”לוקחים איתכם” מסיפור זה ביחס לתפילין?

משמעות התפילין – בעיניי

ראינו אם כן שלתפילין יש משמעויות שונות:

- על פי התורה ניכר כי עיקר תפקידם הוא להזכיר לעם ישראל את הרגע בו הפכנו לעם – את יציאת מצרים.
- על פי חז"ל – אחת המשמעויות של התפילין היא לקבע בקרב העם את חשיבותה של התורה.
- על פי מקור אחר מתקפת חז"ל – התפילין מסמלות את הקשר שבין האדם ואלוהיו.
- על פי מקור נוסף מתקופת חז"ל תפקידן של התפילין הן לשמור ולהציל את האדם.
- ועל פי מקור מתקופת השואה – התפילין מבטאות את הקשר החזק למסורת אבותינו ולביטוי שלנו כיהודים.

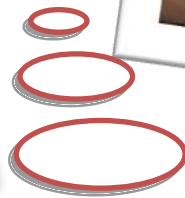
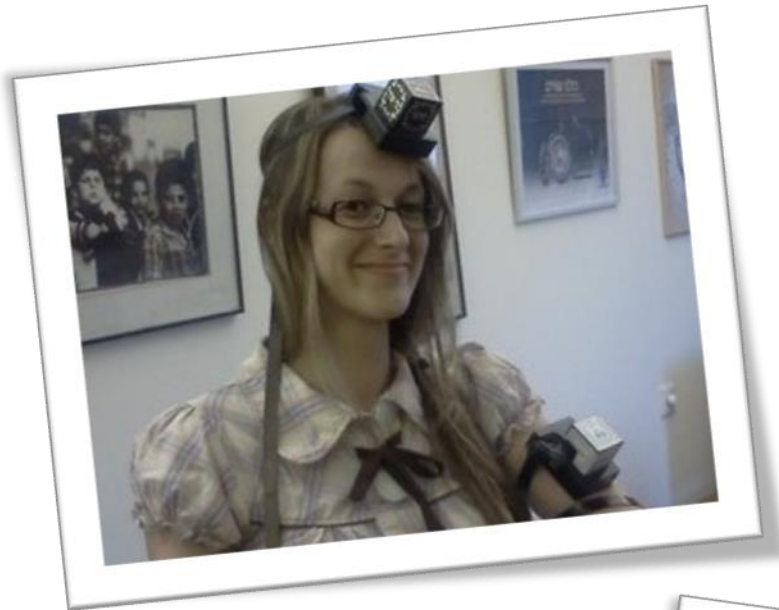
המשמעויות השונות של התפילין מאפשרות לכל אחד למצוא את ההסבר ואת המשמעות המתאימים ביותר לרוחו ולאמונתו.

ולכן כעת לאחר שלמדתם מספר מקורות העוסקים במשמעותה של התפילין, חשבו מה המשמעות של התפילין בעיניכם, ונסחו את דבריכם בצורה ברורה ומסודרת אותה תוכלו להקריא בפני חבריכם לכיתה:

האם נשים יכולות להניח תפילין?

מה מעוררות בכם התמונות הבאות?

A large red thought bubble shape containing four horizontal lines for writing.

האם נשים יכולות להניח תפילין?

"נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין..."

(מסכת ברכות, פרק ג', משנה ג')

2. מדוע לדעתך פטרו חכמים את הנשים מהנחת התפילין? האם הן פטורות מאותה סיבה שילדים קטנים פטורים?

1. על פי מקור זה, האם מותר לנשים להניח תפילין, אם היא חפצה? הוכיחו!

"היתבון (הקשו): הרי מיכל בת כושי (הכוונה לשאול המלך) היתה מנחת תפילין, ואשתו של ר' יונה היתה עולה לרגלים, ולא מיחו בהם חכמים?"

ר' חזקיה בשם ר' אבהו אשתו של יונה – הושבה (כלומר, לא נתנו לה לעלות לרגל),

מיכל בת כושי (בת שאול) מיחו בידה (מחו כנגדה) חכמים".

(תלמוד ירושלמי, פרק ב)

2. האם חכמים קבלו את מעשיהם של אותן נשים?

1. על פי מקור זה, האם מותר לנשים להניח תפילין, אם היא חפצה? ממי לומדים זאת?

3. אנו יודעים שאת ההלכה לא פוסקים רק מדברי המשנה והתלמוד, אלא גם מספרי ההלכה של החכמים שבאו בדורות מאוחרים יותר. על פי מקורות אלו, האם לדעתך חכמים יפסקו שנשים יכולות להניח תפילין או שאסור להן? הסבירו את דבריכם.

לפניכם שלוש קטעים מדבריהם של "הראשונים" – הפוסקים שחיו לאחר חתימת התלמוד, בסוף ימי הביניים. קראו אותם, וכתבו בקצרה מה עמדתו של כל אחד מהחכמים שלפניכם, וצבעו את דבריו של החכם שאתן מזדהות ביותר עם עמדתו:

"ואין בנות ישראל סומכות... אי נמי (כך גם) שכל מצווה שהנשים פטורות [ו]אם יעשו אותה איפשר לבוא לידי זלזול המצווה או לשום קלקול ע"י עשייתן מיחו בהם חכמים, כגון מיכל בת שאול שהייתה מנחת תפילין ומיחו בה חכמים... לפי שאינן זהירות לקיימן כראוי".
(הראב"ד, בפירושו לספרא המובא בבבלי במסכת חגיגה, ט"ז ע"ב)

הראב"ד - רבי אברהם בן דוד, אחד מגדולי הפוסקים בימי הביניים. חי בפרובנס שבין צרפת וספרד, בין השנים 1118-1198.

"נשים, עבדים וקטנים פטורין מן הציצית ומן התורה... נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה וכן שאר מצוות עשה שהנשים פטורות מהן, אם רצו לעשותן בלא ברכה, אין ממחין בידן".

(משנה תורה לרמב"ם, הלכות ציצית, פרק ג', הלכה ט')

הרמב"ם - רבי משה בן מימון, אחד מגדולי ישראל, עליו נאמר: "ממשה (רבינו) עד משה (הרמב"ם) - לא קם כמשה!" נולד בשנת 1135 בספרד ואת מרבית חייו, עד ליום מותו בשנת 1204 חי במצרים.

"וכל מצוות עשה שהזמן גרמא, אף על פי שאינה חובה, רשות דמצוה היא, ואף על פי שמברכות עליהן אשר קדשנו במצוותיו וצונו' לתקוע בשופר או לשמוע או לישב בסוכה או על נטילת לולב - אין אנו מוחין בידם כמיכל בת שאול שהיתה מנחת תפילין וכאשתו של יונה שהיתה עולה לרגל ולא מיחו בידן חכמים. וכדאיתא בפרק המוצא תפילין (עירובין צ"ו, ע"א). וכן יצאה הוראה מלפני חכמי המקום הזה [פרובאנס], ומלפני חכמי צרפת, והם האריכו להביא ראיות לדבריהם והם הכתובים בספריהם ובתשובותיהם".

(בעל המאור, מסכת ראש השנה, דף ל"ג, ע"א)

הרז"ה - רבי זרחיה הלוי, המכונה על שם ספרו "בעל המאור". מלבד ספרי ההלכה שכתב, כתב שירים ופיוטים, ויש מבין פיוטיו וקיונותיו אשר נכנסו לסידור התפילה. חי בפרובנס, במאה ה-12.

אחת ההתנגדויות המרכזיות להנחת התפילין בימינו נובעת מכך שזהו אחד מן הדגלים שהניפה התנועה הרפורמית (ראו תמונה למטה) ומכיוון שמעשה זה נתפס בעיני רבים כצעד מחאתי – "שהנשים יכולות לעשות כל מה שהגברים יכולים" – ולא באמת מתוך אמונה ודבקות במצוות.

קראו את התשובה שלפניכם העוסקת בהנחת תפילין על ידי נשים, ובחנו האם אתם מסכימות עם הנאמר בה:

את כותבת שאת מאוד רוצה להניח תפילין אבל לא ברור לי למה? אני חושב שנקודה מאוד חשובה שחשוב שתבררי לעצמך היא למה את רוצה כל כך בכך? האם בגלל שאומרים שאסור לנשים או בגלל רצון אמת? האם אותו רצון קיים גם לגבי לבישת ציצית והתפלל 3 פעמים ביום? אני פשוט מעלה את הנקודות האלו למחשבה כי אני חושב שהם משמעותיות מאוד, ודורשות יכולות להיות אמיתיים עם עצמנו. ברור כי שאלת המניע לא תיתן היתר הלכתי, אך מניע פסול או שאינו נכון בהחלט יכולה לגרום איסור הלכתי.

כדי להתיר דבר כעין זה צריך פסיקה של רבנים בעלי שיעור קומה, ואני לא חושב שכל אחד יכול לקום ולהגיד ככה נראה לי. יש דרכים רבות לעבוד את ה', ומה שנראה לי ברור שיש לעשות את זה כפי שה' רוצה וזה אומר לפי ההלכה. אם הרצון שלך נובע אכן מתחושה עמוקה כעין זו יש דרכים רבות לעשות זאת ולא דווקא על ידי תפילין. הרבה מאוד מצוות שניתן לקיים, ודברים שאנחנו לא מקפידים עליהם היום. כמו כן וודאי שניתן להתקדם הרבה בתחום של לימוד תורה ותפלה ודברים אחרים שחשובים לעשות כמו מעשי חסד.

(מתוך האתר "חברים מקשיבים")

3. האם את חושבת שנכון להתיר לנשים להניח תפילין? האם נכון גם לחייב את הנשים בדומה לגברים?

4. באופן אישי, האם היית רוצה להניח תפילין (פעם אחת/ לפעמים/ בקיעות...)? מדוע?

1. מדוע חשוב לברר מהו המניע שבגיננו רוצה האישה להניח תפילין? מהו החשש במקרה זה? האם אתן מסכימות עם חשש זה?

1. האם את מסכימה עם העמדה המוצגת בתשובה זו? מדוע?

ספרות השו"ת מהלכה אל החיים ובחזרה

מאמרים

ספרות השו"ת

ספרות השו"ת היא ספרות שמלווה את עם ישראל כבר דורות רבים. בספרות זו מלוקטות שאלות שנשלחו לחכמים בזמנים שונים, ותשובותיהם המפורטות של אותם חכמים. ראשי התיבות של המילה "שו"ת היא- שאלות ותשובות.

ספרות השו"ת כוללת ספרים רבים, ומאות אלפי שאלות ותשובות במגוון נושאים הקשורים ליהדות. אין כמעט חכמם יהודי, מהימם שלאחר חתימת התלמוד ועד ימינו שלצד ספרי ההלכה שכתב, ולצד ספרי ההגות שיצר, לא אסף גם את תשובותיו לספר של שאלות ותשובות. בימינו אנו התפשטה המגמה הזו גם לשאלות באינטרנט או שאלות sms. אך חשוב להבין את ההבדל שבין שאלות ותשובות אלו לשאלות ותשובות שבספרות השו"ת. בניגוד לשאלות והתשובות באינטרנט ובסלולרי, השאלות שבספרות השו"ת אינן שאלות קצרות כמו- אסור, מותר, נכון או לא נכון. אלא הן מפרטות את המקורות השונים מן המשנה והתלמוד, מהראשונים והאחרונים העוסקים באותו נושא, וחושפות את תפיסת עולמו של פוסק ההלכה העומד מאחורי תשובה מעמיקה זו. השאלות שנשלחו לחכמים מורכבות מרמות שונות: ישנן שאלות פשוטות בהלכה- שלרב המקבל את השאלה אין התלבטות רבה מה לענות, כמו למשל: האם מותר לאכול בכלי בשרי מאכל חלבי כשהוא קר.

אך ישנן גם שאלות מורכבות ביותר, שאלות שביסודן עומדת דילמה לא פשוטה, והתנגשות בין ערכים שונים- ולרב המקבל אותה נדרשת הערכה קשה ביותר.

במקרים כאלו, ניתן לומר, כי אין "הלכה" אחת, כפי שאמר הרב עמיטל:

"יש להפסיק את השימוש בהלכה בעניינים פוליטיים ומדיניים. הלכה יכולה להיות חומר נפץ מסוכן כשהיא נתונה בידי בני נוער, במקום להיות מוכרעת על ידי גדולי התורה. כל נער ונערה ב"בני עקיבא" מכירים היום רק קריטריון אחד של הלכה במובנה הצר. מדי שבוע אני נשאל ע"י צעירים מה לדעתי ההלכה בעניינים העומדים על הפרק.

המושג "הלכה" הוא נרחב וקדוש מכדי שיינתן בידי כל צעיר וצעירה, שאין להם את רוחב הדעת ההכרחי לשיקול דעת תורני בעניינים אלה.

בענייני הנהגת הכלל, העם והמדינה, התורה אינה קובעת הלכה חד משמעית, שתהיה רלוונטית באופן אוטומטי לכל מצב וכל דור. ידועים דברי הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" שמסביר, שהתורה לא כתבה באופן חד-משמעי האם מינוי מלך הוא חובה או רשות, שכן "משום דהנהגת המדינה משתנה על פי דעת מלוכה, או על פי דעת העם ונבחריהם... הרי בעניין השייך להנהגת הכלל, נוגע לסכנת נפשות שדוחה מצוות עשה, משום הכי לא אפשר בהחלט למנות מלך, כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך."

בשאלות גורליות בהנהגת האומה יש להתחשב במכלול שלם של גורמים - רוחניים, ביטחוניים, חברתיים, כלכליים וכד'; האם ניתן לדבר על "הלכה" חד-משמעית, שתיתן תשובה אחידה לכל מצב ולכל זמן, מבלי להתייחס לכל אותם גורמים?"

(הרב יהודה עמיטל, בכנס "חשבון נפש" שנערך ימים ספורים בלבד לאחר רצח רבין)

אמנם הרב עמיטל מדבר על נושאים הקשורים למדינה, אך ניתן להשליך מדבריו גם על נושאים שיש בהם מורכבות רבה, גם אם הם ברמה האישית והפרטית של האדם היחיד.

כך למשל מסופר ששאלו את הרב עמיטל ואת הרב ליכטנשטיין - כאשר שניהם שימשו כראשי ישיבת הר-עציון, מה היו עושים לו היו נקלעים לאי בודד, והיה עליהם לחלל שבת בשביל להציל גוי שנקלע אף הוא לבדו אל אותו המקום (והם השניים היחידים, כך שאי אפשר לטעון שיש להצילו מפני "דרכי שְׁדוּם") - האם היו מצילים אותו (ערך מוסרי) או שלא היו מצילים אותו (קביעה הלכתית)?

שניהם ענו, כך מספרים, שהיו מחללים את השבת בכדי להציל את אותו אדם. אך הרב ליכטנשטיין הוסיף ואמר כי היה עושה זאת, אך לאחר מכן היה עושה תשובה - כי בכל זאת הוא עבר על דברי התורה. ואילו הרב עמיטל טען שהוא קיים את דבר ה' - בכך שהציל אדם ממוות, ועל כן אין הוא צריך כלל לעשות תשובה.

התשובות של הרב עמיטל והרב ליכטנשטיין מדגימות שבמקרים מעין אלו, בהן החיים מעלים בפני האדם שאלות מורכבות וסבוכות, ההלכה איננה יכולה להיות חד משמעית וחד ערכית, ויש לקחת במכלול השיקולים שיקולים נוספים, ועל כן אך ברור שאנשים שונים יגיעו למסקנות הלכתיות שונות.

דוגמא נוספת לדילמה מוסרית / הלכתית ניתן למצוא בתלמוד. במסכת בבא מציעא מובא המקרה הבא:

"שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים. אם שותין שניהם - מתים, ואם שותה אחד מהן - מגיע לישוב."

(תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף ס"ב, ע"א)

- חשבו, מה אתם הייתם עושים במקרה כזה?
- מה אתם הייתם עונים, במקומם של כחכמים לו הייתם נשאלים שאלה מעין זו?
- האם לדעתכם יש הכרעה חד משמעית או הכרעה הלכתית בשאלה מעין זו?

התלמוד לא מכריע בשאלה זו, אלא מביא שתי דעות מנוגדות:

"דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: 'וחי אחיך עמך' - חייך קודמים לחיי חברך."

כפי שאנו יכולים לראות מהסוגיה הזו, השאלה שמעלה התלמוד לא מוכרעת לצד זה או אחר, אלא נשארת במתח שבין שתי הדעות של החכמים המציעים פתרון - רבי עקיבא ובן פטורא. (כמו וגם מחלוקת רבות אחרות בתלמוד).

באופן דומה ניתן לומר כי במקרים מורכבים במיוחד, בדילמות מוסריות והלכתיות, לא נמצא תשובה חד משמעית, וכל אדם או רב שתעמוד השאלה לפתחו יפסוק בה על פי ראות עיניו, לאחר שישקול את הדברים בצורה הטובה ביותר שיוכל.

דילמות מוסריות בתקופת השואה

גם בתקופת השואה, למרות הסבל הרב, הכאב הפיזי כמו גם הנפשי, ביקשו אנשים רבים לשמור על צלם אנוש, על דרך חיים של מוסר והלכה (במקרים שבהם מדובר באנשים דתיים).

לפניכם מספר מקרים של דילמות מוסריות / הלכתיות מסובכות, קשות ונוראיות עמם התמודדו אנשים בתקופת השואה:

א. התחלקו לקבוצות, ודנו באחד מהמקרים שבעמודים הבאים, מקרים אמתיים שהתרחשו בתקופת השואה.

חלק מהמקרים "נפתרו" על ידי האדם עצמו שנדרש לשאלה, וחלקן נשלחו לרבנים שחיו בתקופת השואה – בכדי לשמוע לעצתם.

ב. דונו בקבוצה בצדדים השונים של הדילמה, ובדרכים השונות העומדות לפתחו של האדם הניצב במרכזו של כל אחד מהמקרים, וחשבו מה אתם הייתם עושים במקומו.

ג. לאחר שכתבתם את הצדדים השונים במקרה שלפניכם, ואחרי שכל חברי הקבוצה הביעו את דעתם, עברו אל העמוד הבא, בו מתואר סופו של אותו מקרה- "הפתרון" בו נהגו האנשים, או הרבנים שחיו באותם ימים.

ד. כתבו האם אתם מסכימים עם "הפתרון" של אותם אנשים, ומה היה עליהם לעשות לדעתכם.

ה. הציגו בפני הכיתה את המקרה שלפניכם, ואת הצדדים השונים של הדילמה עמה התמודדו האנשים באותו מקרה.

ו. ערכו דיון כיתתי בעקבות הצגת המקרה שלכם, ובסופו הקריאו לכיתה את הדרך שבה בחרו האנשים במקרה שלכם ללכת בה, וערכו דיון גם על בחירה זו.

* הערה חשובה: השואה הייתה דבר נוראי שבו נקלעו אנשים לסיטואציות שבהן נאלצו לבחור בחירות מחרדות בין אפשרויות פעולה לא הוגנות. הדילמות בשיעור זה מביאות דוגמאות לאנשים שביקשו לשמר את ערכי המוסר, התורה וההלכה גם בתקופה נוראה מעין זו. חשוב לזכור זאת, כאשר אנו מתייחסים לפעולותיהם של אותם אנשים, וכאשר אנו דנים במעשים שלהם עצמם- חשוב לדון אותם לכף זכות, ולא חלילה לכף חובה.

במחבוא

באותו יום, 20 בספטמבר של שנת 1941, מוקדם בבוקר, נכנסו הגרמנים לגטו, כדי להוציא את תושביו למשלוח לטרבלינקה (מחנה השמדה). דיירי הבית התעוררו לקול צעקותיהם של הגרמנים. פקודותיהם, שציוו על כולם להתייצב ברחוב, נשמעו הולכות ומתקרבות. במהירות רבה הספיקו האנשים להתחבא בחדר קטן מאחורי פתח מוסתר, ועצרו את נשימתם. הם היו 17 נשים וגברים ושלושה ילדים, וביניהם תינוקת בת חודשיים. בחדר היה צפוף ומחניק, אבל איש לא התלונן, ולא השמיע קול, כשנשמעו צעדיהם המתקרבים של אנשי הגסטאפו (המשטרה הגרמנית). דרך הקירות שמעו את הפקודות של הגרמנים, שהזהירו את היהודים, שכל מי שייתפס מסתתר - יירו בו. באותו רגע התחילה פתאום התינוקת לבכות. האם ניסתה להרגיע אותה - להניק אותה, לנענע אותה, אך התינוקת סירבה משום-מה להירגע, וקול הבכי שלה הרעיד את האוויר, והכניס את האנשים למתח כבד. "שששש..." לחשה לה האם, וגם האחרים שרקו "שששש..." כנחשים.

"תעשי משהו!", סינן מישהו מבין שפתיו, "אחרת כולנו אבודים!"

כל האנשים הביטו בפני האם הלבנות, אך היא רק החזיקה חזק יותר את ילדתה. איש מהחבורה לא קם ולא זז. קול צעדי הגרמנים הגיע מהמדרגות, ומקרוב נשמעה יריית רובה...

כתבו מהי הדילמה המוסרית במקרה זה, ודרכי הפעולה השונות:

כתבו מה אתם הייתם עושים במקרה זה (במלא הכנות):

הסיום:

האב, שישב מרוחק מאישתו, קפץ ממקומו, ובידו כרית. עוד רגע היה מניף את הכרית ומתכופף אל התינוקת כדי לחנוק אותה, אך לפתע התמוטט האיש, ואיבד את הכרתו. באותו רגע קמה על רגליה אישה בעלת שיער שיבה, דחפה בכל כוחה את הפתח שהסתיר את הכניסה לחדר הקטן, ופרצה החוצה. היא עוד הספיקה להסתיר מאחוריה את הפתח, רגע לפני שאנשי הגסטאפו נכנסו אל הדירה. האישה צחקה בקול היסטרי, שהתחלף ביללה. החיילים ראו לפנייהם אישה מטורפת עושה העוויות ובמעט פחד תפסו אותה בשערותיה, כשהיא צועקת אליהם:

"אדונים, מדוע איחרתם לבוא? אני מחכה לכם! קחו אותי מהר לאן שלקחתם את ילדי ונכדי וכל משפחתי. מהרו! מהרו!"
אנשי הגסטאפו פרצו בצחוק, וגררו אותה למטה. כשעזבו הרוצחים את המקום ונעלמו גם מהחצר, יצאו האנשים מהמחבוא. צחוקה הנורא-המתחזה של הסבתא כאילו עוד נשמע בחלל האוויר.
"מאמע, מאמע!", קרא הבן-האב וכיסה בכפות ידיו את עיניו. האחרים עמדו עוד רגע ארוך צפופים ושותקים, וכל אחד הרגיש כאילו עורו נכווה באש.

תמרלי

אני נזכרת ביום האחרון בגטו, כשאני וישראל בעלי ניסינו לחפש עזרה להציל את ילדתנו הפעוטה, תמרלי, שנחטפה למשלוח למחנה השמדה. פנינו אל שוטר יהודי, אותו הכרנו, ששמו פרלשטיין. שוטר זה גר בימים ההם ברוחב דז'לנא 9, שם גרו השוטרים היהודיים עם משפחותיהם. משפחתו של פרלשטיין אהבה מאד את תמרלי הפעוטה, וכששמעו שנחטפה למשלוח, הוכו בהלם. פרלשטיין, שהיה אותה שעה בחדר, הוריד את כובע השוטרים שלו מראשו, ומסר אותו עם תעודותיו לישראל.

"רוץ מהר לאומשלגפלאץ (כיכר ההטענה)", קרא, "ותודיע לקצין התורן שילדתך בין הילדים החטופים. אני בטוח שתצליח להחזיר את תמרלי, מכיוון שמשפחות השוטרים מוגנות הן. הקרונות עדיין בכיכר, והמשלוח לא יזוז אלא בחצות הלילה."

בידיים רועדות חטף ישראל את הכובע, ולי אמר לחכות אצל משפחת פרלשטיין. כשהגיע ישראל לדלת, הוסיף השוטר הערה קטנה: "ישראל, שכחתי לומר לך, שבדרך עליך לחטוף מישהו, מבוגר או ילד, שיבוא במקומה של תמרלי, שכן מספר הנפשות במשלוח מוכרח להתאים."

נעמד ישראל כמאובן. דומה היה, שאינו תופס במה מדובר...

כתבו מהי הדילמה המוסרית במקרה זה, ודרכי הפעולה השונות:

כתבו מה אתם הייתם עושים במקרה זה (במלא הכנות):

הסיום:

נעמד ישראל כמאובן. דומה היה, שאינו תופס במה מדובר...
אבל מיד הסיר את כובע המשטרה מראשו, והניחו עם התעודות על השולחן.
"ילדתי היחידה", שמעתי את דבריו החנוקים, "ילדתי היחידה, רק אותה אני
רשאי להקריב קורבן, רק את שלי, רק את שלי!!!"

עבודת כפייה

באביב תש"ב (1942) בעירתו של הרב אהרונסון, סאניק, עדיין נותרו נשים וילדים, ואף גברים שהצליחו להתחמק מן המצוד. הם חיו בשקט יחסי. כמה יהודים עשירים, שנשלחו עם הגברים למחנה העבודה קונין, עשו מאמץ להחליף עצמם ביהודים ששרדו בעירה תמורת תשלום כספי. החילופין היו לעבודת כפייה בקונין, כאשר טרם נערכו אקציות למוות ממחנה זה.

בעקבות מעשיהם פנו אחדים לרב הקהילה, הרב אהרונסון – בשאלה האם מותר להם ל"גאול" את עצמם תמורת כסף, ולשם לאנשים אחרים מן הקהילה שיצאו לעבודות הכפייה במקומם.

כתבו מהי הדילמה המוסרית במקרה זה, ודרכי הפעולה השונות:

כתבו מה אתם הייתם עושים במקרה זה (במלא הכנות):

פסיקתו של הרב אהרונסון:

הרב שלל את המעשה בתקיפות: "גערתי בהם בכל כוחי, הטפתי להם מוסר, אמרתי להם שזה אסור על פי הדין והיושר..."

את האירוע כינה הרב בכותרת: "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז). השימוש בפסוק זה מעניין: זהו המקור לחובה ההלכתית של כל אדם להציל את רעהו מסכנה המאיימת עליו. כפי שפסק הרמב"ם:

"כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך, וכן הרואה חברו טובע בים, או לסטים באים עליו... ויכול להציל ולא הציל... או ששמע גויים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חברו והודיעו... העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך... שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד כל העולם כולו".

(הלכות רוצח ושמירת נפש פרק א' הלכות י"ד-ט"ז)

הרב למד קל וחומר לגבי הסוגיה שלפניו: אם חייב אדם מכוח לאו זה להציל את חברו, קל וחומר שהכנסת אדם לכלל סכנה אסורה מכוחו של לאו זה. הרב כותב כי אישית לא האמין שגורלם של הנשארים בסאניק יהיה שונה, אולם לא זאת הביא כנימוק.

צעדות המוות

שנת 1945, צעדת מוות של שרידי המחנות מבוכנוואלד לטרזינשטאט, דרך הרי הסודטים, תוך רעב, צמא וסדיזם.

במסע זה, כאשר עמדו רגליהם על סף החופש, אודים ששרדו מן התופת, וביקשו כל דרך להיאחז בחיים עד השחרור - עלתה שאלה המהווה ביטוי קשה ביותר לטרגדיה של עמנו בסיטואציה ללא תקדים -

האם מותרת בנסיבות אלו אכילת בשר אדם שמת, כדי להציל מאות אנשים שהגיעו עד הלום:

"אז פנה אלי אחד מידידי ז.פ. בשאלתו, להיות שאצלו הרגעים האחרונים כי מרגיש אפיסת הכוחות מסיבת הרעב, ורק עצה אחת עלתה ברעיונו להציל חיותו, והוא: לחתוך חתיכת בשר מגוף אדם מת ולאוכלו להשיב נפשו, וידבר על לבי לעשות מעשה כי באופן זה נוכל להציל כמה מאות ממוות בטוח ביותר, שהיו אז הימים האחרונים של המלחמה והחירות עומדת תחת כתלינו, וחבל על כל אדם שמת או נהרג ברגע אחרון זה, אחר עבור עלינו כל משברי שנות המלחמה".

כתבו מהי הדילמה המוסרית במקרה זה, ודרכי הפעולה השונות:

כתבו מה אתם הייתם עושים במקרה זה (במלא הכנות):

פסיקתו של הרב אהרונסון:

הרב שכנע אותו לא לנהוג כן, מתוך נימוקים מוסריים -

"עוד נשמתי בי טרם יצאה מרעב ושברון הלב נבהלתי למשמע אוזני ובמענה לדבריו הנאמרים באמת מלב צדק, התחלתי לבכות ונהמתי מקירות לבי:

"רבש"ע, קח את נפשי - ואל תביאני למדרגה נמוכה זו ח"ו". והשבתי לו אמת כי הצדק אתך, ואפשר שמעיקר הדין מותר ומצוות פיקוח נפש יש כאן... אבל שמע נא: יראתי כי יבואו לידי רציחה, שימצאו הרבה שיהרגו לחלשים ביותר, כדי להמציא להם אוכלם בהיתר ובהצנע. עוד זאת שבלי ספק ירגישו ה.ס.ס. בזה, ויהיה להם עלילה נכונה להרוג הכל באמתלא שהוא נגד צד וחוק העולם "אוכלי אדם" פראים וברברים..."

רקע הלכתי

הרב מוציא את השאלה מתחום הדין ההלכתי הספציפי, ומנתח את הדילמה במבט מוסרי-תורני רחב. בפן ההלכתי סבר כי ייתכן שיש מקום להתיר זאת בשעה של פיקוח נפש, וייתכן שהיה לכך תקדים בימי החורבן כפי שמתואר במגילת איכה ובמדרש:

"ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות המה" (איכה ד, י).

"אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים" (איכה ב, כג).

ואולם הוא בודק את השאלה בפרספקטיבה רחבה יותר.

ראשית, האם היתר כזה לא יביא לידי רצח, שמא יהיו אנשים שמחמת ההיתר יתירו לעצמם גם את אלו שהנם חלשים מאוד, אך עדיין בגדר חיים. שנית, ייתכן שדווקא אקט כזה עלול להגביר את רצח שארית היהודים ע"י הנאצים, ולהחמיר את סכנת החיים: אם יראו אותם הנאצים כ"אוכלי אדם", תחריף הדה-הומניזציה של היהודים הנותרים בעיני הנאצים, ועל ידי כך עשויה להביא ללגיטימציה של רצח כל הנותרים.

ביחסו של הרב לשאלה זו ובדבריו, בולטת באופן מיוחד התחושה הספונטנית של צער עמוק וקשה, וחשש נורא שלא יגיעו לשפלות המדרגה הזו. לא ביקורת על השאלה שנשאלה לאור התנאים "באמת מלב צדק", אלא בהלה ויגון, נהמת הלב על מצבם המשפיל, ותפילה עמוקה.

מסכת גרות

מיומי התנ"ך ועד ימינו

ההייל

רות, נעמי – ומה שביניהן

1. דבריה של רות לנעמי: "באשר תלכי-אלך וכו'..." הם מהפסוקים המפורסמים בתנ"ך. הסבירו את דבריה של רות במילים שלכם, וכתבו מדוע לדעתכם היא אומרת זאת לנעמי?

2. האם בכך מתגיירת למעשה רות? מה עוד עליה לעשות בכדי להפוך ליהודיה?

3. לאחר הנאום המרגש של רות, נעמי כלל לא מגיבה. מדוע לדעתכם לא מגיבה נעמי? מה היא חושבת בליבה? האם היא שמחה או שמא חוששת?

וַיְהִי בַיּוֹם שֶׁפָּטוּ הַשְּׂפָטִים, וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ; וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לַחֶם יְהוּדָה לְגוֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב, הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו. וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נְעֹמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו: מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן, אֶפְרַתִּים – מִבֵּית לַחֶם, יְהוּדָה. וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי-מוֹאָב, וַיְהִיו שָׁם. וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ, אִישׁ נְעֹמִי, וְתִשָּׂאָר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ. וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֵאֲבוֹתָיו: שֵׁם הָאֶחָת עֶרְפָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רות. וַיָּשָׁבוּ שָׁם בְּעֶשֶׂר שָׁנִים. וַיָּמָתוּ גַם שְׁנֵיהֶם: מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן. וְתִשָּׂאָר הָאִשָּׁה מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִשָּׁה. וְתָקַם הִיא וּכְלִתֶּיהָ וְתָשָׁב מִשְׂדֵי מוֹאָב, כִּי שָׁמְעָה בְּשֵׂדָה מוֹאָב כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ, לָתֵת לָהֶם לַחֶם. וְתִצֵּא מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁמָּה, וּשְׁתִּי כְלוּתֶיהָ עִמָּה; וְתִלְכְּנָה בְּדֶרֶךְ לָשׁוּב אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה. וְתֹאמַר נְעֹמִי לְשְׁתֵי כְלוּתֶיהָ: לָכֵּן שָׁבְנָה, אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה; יַעַשׂ ה' עִמָּכֶם חֶסֶד בְּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים וְעִמָּדִי. יִתֵּן ה' לָכֶם וּמִצְאוֹן מְנוּחָה, אִשָּׁה בֵּית אִישָׁה. וְתִשָּׁק לָהֶן, וְתִשָּׂאנָה קוֹלָן וְתִבְכְּינָה. וְתֹאמַרְנָה לָהֶן: כִּי אֲתֶדְנָשׁוּב לְעַמִּי. וְתֹאמַר נְעֹמִי: שָׁבְנָה בְּנַתִּי, לָמָּה תִלְכְּנָה עִמִּי, הַעוֹד לִי בָנִים בְּמַעַי וְהָיוּ לָכֶם לְאֻנָּשִׁים. שָׁבְנָה בְּנַתִּי לָכֵּן, כִּי זָקַנְתִּי מִהָיִוֹת לְאִישׁ, כִּי אֲמַרְתִּי יֵשׁ לִי תַקְוָה גַם הָיִיתִי הַלֵּילָה לְאִישׁ, וְגַם יְלַדְתִּי בָנִים. הֲלֹהֵן תִּשְׁבְּרֶנָּה, עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ, הֲלֹהֵן תַּעֲגֹנָה, לְבִלְתִּי הָיִוֹת לְאִישׁ; אֵל בְּנַתִּי, כִּי מַר לִי מְאֹד מִכֶּם, כִּי יִצְאָה בִּי יָד ה'. וְתִשָּׂאנָה קוֹלָן וְתִבְכְּינָה עוֹד; וְתִשָּׁק עֶרְפָּה לַחֲמוֹתֶיהָ, וְרוֹת דְּבָקָה בָּהֶן. וְתֹאמַר: הֲנִה שָׁבָה יְבַמְתֶּךָ אֶל עַמָּה, וְאֵל אֱלֹהֶיהָ, שׁוֹבֵי אַחֲרֵי יְבַמְתֶּךָ. וְתֹאמַר רות: אֵל תִּפְגַּעֵי בִּי לְעֹזְבֶךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ, כִּי אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִּי – אֱלֹהֶיךָ, וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי – אֱלֹהֵיךָ, עַמִּי – וְאֱלֹהֶיךָ – אֱלֹהֵי. בְּאֲשֶׁר תִּמּוֹתֵי – אֲמוֹת, וְשֵׁם אֲקַבֵּר; כִּי יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכִּי יוֹסִיף, כִּי הַמּוֹת, יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ. וְתֵרָא כִּי מִתְאַמְּצֶת הִיא לְלָכֵת אִתָּה, וְתִתְּחַדֵּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ.

(מגילת רות, פרק א, א – יח)

מדרש תמונה

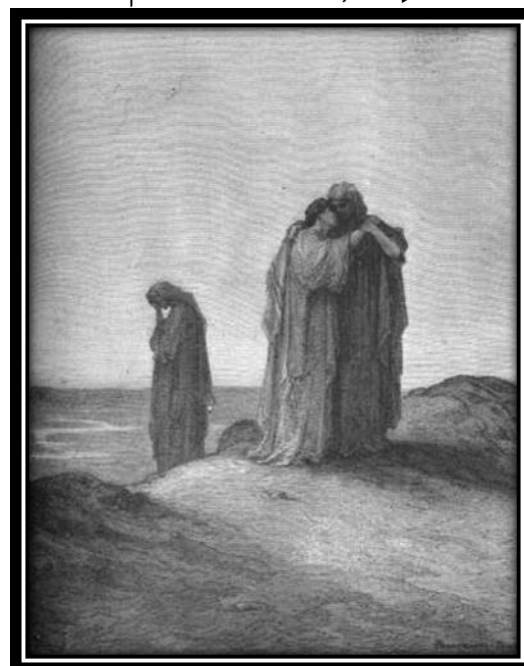
ציירים יהודים ושאינם יהודים (בעיקר נוצרים) ציירו לאורך הדורות את האירועים המשמעותיים המתוארים בתנ"ך. גם את האירוע הזה, בו מצהירה רות את נאמנותה המוחלטת לנעמי לעמה, תיארו הציירים בדרכים שונות.

ללא מילים, היטיבו לתאר הציירים ביצירותיהם את מערכת היחסים שבין רות ונעמי, המשתקפת באותם רגעים בודדים. (שימו לב לשפת הגוף של הדמויות, לתנועות הידיים, להבעת הפנים).

נסו לדמיין גם אתם כיצד נראה אותו הרגע, ובחרו בתמונה המשקפת זאת בצורה הטובה ביותר לדעתכם, או הוסיפו ציור נוסף:

פיטר לסטמן, 1614

גוסטב דורה, 1880

וויליאם בלייק, 1795

פיליפ הרמוגנס קלדרון, 1886

מדרש חז"ל

על-אף שניתן לומר, כי שניכר מן הציורים בעמוד הקודם, כי שתיקתה של נעמי איננה מקרית, וכי היא אינה שמחה או מרוצה מכך שרות מתעקשת לבוא איתה, חז"ל סברו כי שתיקתה של נעמי מעוררת תהייה, ובקשו להשלים את החסר, במדרש בו דובבו את נעמי ברווחים שבין מילותיה של רות:

ותאמר רות: "אל תפגעי בי לעזובך, לשוב מאחריך". מכל מקום דעתי להתגייר, אלא מוטב על ידך ולא על ידי אחרת. כיוון ששמעה נעמי כך, התחילה מסדרת לה הלכות גרים. אמרה לה (נעמי לרות): "בתי, אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסאות של עובדי כוכבים. אמרה לה (רות לנעמי): "אל אשר תלכי אלך". אמרה לה (נעמי לרות): "אין דרכם של ישראל לגור בבית שאין בו מזוזה". אמרה לה (רות לנעמי): "ובאשר תליני אלין". "עמך עמי" – אלו עונשים ואזהרות, "ואלוהיך אלוהיי" – אלו שאר מצוות... (מדרש רות רבה, ב')

2. האם אתם מסכימים עם רעיון זה של חכמים? הסבירו את עמדתכם.

1. מה התרחש באותם רגעים בין רות ונעמי על פי המדרש?

דמיינו גם אתם את אותה שיחה המתנהלת בין רות ונעמי באותם רגעים, והשלימו את דבריה של נעמי אשר "נעלמו" מענינו:

רות: "אל תפגעי בי לעזובך, לשוב מאחריך".

(נעמי):

רות: "כי אל אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אלין".

(נעמי):

רות: "עמך עמי" – אלו עונשים ואזהרות, "ואלוהיך אלוהיי".

(נעמי):

רות: "ובאשר תליני אלין".

(נעמי):

רות: "כה יעשה ה' לי וכה יוסיף, כי האמת יפריז ד'יני וד'יני".

(נעמי):

רות המואבייה בין יהודי בית-לחם

ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם, ויהי כבואנה בית לחם ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה: הזאת נעמי. ותאמר אליהן: אל תקראנה לי נעמי, קראני לי מרא, כי המר שדי לי מאד. אני מלאה הלכתי, וריקם השיבני ה'; למה תקראנה לי נעמי, וה' ענה בי ושדי הרע לי. ותשב נעמי ורות המואבייה כלתה עמה, השבה משדי מואב והמה באו בית לחם בתחלת קציר שערים. ולנעמי מודע לאישה, איש גבור חיל, ממשפחת אלימלך, ושמו בעז. ותאמר רות המואבייה אל נעמי: אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו. ותאמר לה: לכי בתי. ותלך ותבוא ותלקט בשדה אחרים; ויקר מקרה חלקת השדה לבעז אשר ממשפחת אלימלך. והנה בעז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים: ה' עמכם. ויאמרו לו: יברכה ה'. ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים: למי הנערה הזאת. ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר: נערה מואבייה היא, השבה עם נעמי משדי מואב. ותאמר: אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים, ותבוא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט. ויאמר בעז אל רות: הלוא שמעת בתי, אל תלכי ללקט בשדה אחר, וגם לא תעבורי מזה; וכה תדבקין עם נערתי. עיניך בשדה אשר יקצרון והלכת אחריהן הלוא צויתי את הנערים לבלתי נגעך. וצמת - והלכת אל הפלים ושתיית מאשר ישאבון הנערים. ותפל על פניה ותשתחו ארצה ותאמר אליו: מדוע מצאתי חן בעיניך להפירני ואנכי נכריה. ויען בעז ויאמר לה: הגד הגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך; ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום. ושלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל, אשר באת, לחסות תחת כנפיו. ותאמר: אמצא חן בעיניך אדני, כי נחמתני וכי דברת על לב שפתיך; ואנכי לא אהיה כאחת שפתיך. ויאמר לה בעז: לעת האכל גשי הלם ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחמץ. ותשב מצד הקוצרים ויצבט לה קלי, ותאכל ותשבע ותתר. ותקם, ללקט; ויצו בעז את נערו לאמר: גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה. וגם של תשלו לה מן הצבתים ועזבתם ולקטה ולא תגערו בה. ותלקט בשדה עד הערב; ותחבט את אשר לקטה, ויהי כאיפה שערים.

(מגילת רות, פרק א יט-כב; פרק ב, א-יז)

1. עיינו בקטע זה ובקטע הקודם, וסמנו בצבע אדום את כל המקומות בהם מוזכר שמה של רות כשלצדו הכינוי "המואביה". ובצבע כחול- את המקומות בהם נזכר שמה ללא תוספות. נסו להסביר מתי קוראים לרות בשמה בלבד, ומתי מוסיפים לו את הכינוי "המואביה"?

2. מה לדעתכם מבטא כינוי זה – "המואביה" (האם הוא חיובי או שלילי)? חשבו על האנשים אותם מכנים בחברה שלנו על פי מוצאם. מדוע עושים זאת?

3. כיצד מתייחס בעוז לרות? האם התנהגות זו יוצאת דופן? (הוכיחו את דבריכם מתגובתה של רות לבעוז)

מי אינו רשאי להצטרף לעם ישראל?

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה': גם דור עשירי- לא יבא להם בקהל ה' עד עולם. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך, בצאתכם ממצרים; ואשר שבר עליך את בלעם בן בעור, מפתור ארם נהרים- לקללך. ולא אבה ה' אלהיך, לשמע אל בלעם, ויחפך ה' אלהיך לך את הקללה, לברכה, כי אהבך ה' אלהיך. לא תדרש שלמם וטבתם כל ימך, לעולם. לא תתעב אדמי, כי אחיך הוא; לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו. בנים אשר יולדו להם, דור שלישי - יבא להם, בקהל ה'.

(דברים, כ"ג, ד-ט)

1. על פי פסוקים אלו- מאילו עמים לא ניתן להצטרף לעם ישראל לעולם? מדוע? ומאילו עמים ניתן להצטרף לעם ישראל רק כעבור שלושה דורות? מדוע?

2. האם לדעתכם נכון לאסור על אנשים מעמים מסוימים להצטרף לעם ישראל? מדוע?

3. דפדפו אל ראשית היחידה, אל הציטוטים ממגילת רות. מאיזה עם מגיעה רות? האם מותר לה להצטרף לעם ישראל על פי פסוקים אלו?

4. האם על פי פסוקים אלו פעלו נכון תושבי בית-לחם? האם אתם הייתם פועלים כמותם?

5. האם בימינו יש עמים או אנשים נוספים שהייתם מכניסים ל"רשימה שחורה" זו (של אנשים שלא יכולים להתגייר ולהצטרף לעם ישראל)?

עד לפני שמונה שנים ניהל ניקו באוך, צעיר גרמני בן 28, חיים רגילים למדי. הוא נולד למשפחה נוצרית בגרמניה וסבו אף שירת בתקופת מלחמת העולם השנייה בצבא הנאצי. בעקבות ביקור שערך בישראל לפני שמונה שנים, החליט ניקו להתגייר ובהמשך עלה לישראל ונשא לאישה בת דור שלישי לשואה ונולד להם בן.

ניקו השתתף במצעד החיים שנערך היום בפולין, ובשיחה עם ערוץ החדשות סיפר על הדרך בה נחשף ליהדות. "הקשר נוצר באופן מקרי, הייתי אומר. יש שאומרים שזה מהשמיים. אני פשוט כנער בביה"ס התחלתי להתעניין בפילוסופיה ויהדות והתחלתי ללמוד", הסביר ניקו.

"באיזשהו שלב הייתי צריך להחליט אם אני רוצה לעשות שירות לאומי או להתגייס לצבא. הייתה לי אפשרות לעשות שירות לאומי בחו"ל, ובחיתי להגיע לישראל כדי לראות איך היהודים חיים. הגעתי לקריית אונו והתנדבתי עם אנשים שיש להם פיגור שכלי ופיזי, במשך כמעט שנה. תוך כדי הכרתי בנות שירות לאומי והתחלתי להזדהות עם האנשים. הגעתי לקיבוץ בטירת צבי, שם ראיתי את המשפחות ואת הקרבה שלהם, והחלטתי שזה מה שאני רוצה", הדגיש.

"אמרו לי שלא מדברים על המלחמה"

ניקו, שסבו שירת בצבא הנאצי בזמן מלחמת העולם השנייה, סיפר גם על הקשר האישי שלו עם תקופת השואה: "כששאלתי את הסבים שלי, אמרו לי שלא מדברים על המלחמה. ידעתי שהם היו בצבא, אבל לא יותר מזה. את ההחלטה לעבור לישראל הם קיבלו בשלבים. טסתי הביתה בחג המולד והודעתי להם, הם אמרו לי בסדר. הם חשבו שמדובר רק בשנה אחת".

בנוסף, ניקו סיפר גם על התגובות שקיבל ממכריו לאחר שהחליט להתגייר: "זה נשמע לאנשים מוזר, אנשים לא מבינים. הם מקבלים, אבל לא מעט אנשים אומרים לי שהיו עושים בדיוק את ההיפך. אבל אני רוצה להצטרף לעם שכל כך הרבה אנשים שנאו. אני גיליתי למה אין סיבה לשנוא, אלא לאהוב את העם הזה".

"שואלים אותי אם אני מרגיש אשם ומרגיש צורך לפצות, אני לא יודע לענות על זה. יכול להיות שבתת-הכרה זה כן, אבל אין לי תשובה חד משמעית", הסביר ניקו. "אני מנסה להגדיר לעצמי. אני לא יכול להיפטר מהשורשים הגרמניים שלי. אני אוהב את ההורים והמשפחה שלי, אבל היום גרמניה זו ארץ טובה מאוד. מצד שני אני רואה את הבן שלי שהוא דור שלישי בארץ, יש המשכיות, ומה שאני עשיתי התאפשר. זה מה שאני מקבל מכל הדבר הזה".

<http://www.mako.co.il/news-israel/local/Article-6784630290bc631018.htm>

1. כפי שראינו התורה ציוותה שלא לקבל אנשים מעמים מסוימים, כיוון שהם פגעו בעברם בעם ישראל. האם לא נכון על פי אותו ההיגיון למנוע מאנשים מהעם הגרמני להתגייר ולהצטרף לעם היהודי?

2. האם נכון לקבל צאצאים של אנשים שפגעו בעם ישראל בצורה קשה להצטרף אל עם ישראל?

3. לו הייתם פוגשים בניקו באוך, או באדם שכמותו, אשר סבו שירת בצבא הנאצי, והוא מבקש להתגייר ולהצטרף לעם ישראל, מה הייתם אומרים לו:

מה בין רות ובין גרות?

1. על פי פסוקים אלו, כיצד מתכננת נעמי לעזור לכלתה, רות, ולהנציח את שם בנה?

2. על פי פשט הפסוקים רות לא התגיירה בשום שלב בחייה. כיצד אם כן מסכים בועז לשאת אותה לאשה? חשבו, כיצד קובעים "מיהו יהודי?" על פי ההלכה? האם ילדיהם של רות ובעוז יהיו יהודים?

3. דמיינו כי סיפור זה היה מתרחש בימינו- כאשר מנהיג דתי היה נדרש לשאת לאישה את אשת קורבו שנפטר, שהינה נוצרייה. האם היה מסכים? כיצד היו מתייחסים הסובבים אותו למעשה זה ולילדיו הנולדים ממנה?

ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר לקטה ותוצא ותתן לה את אשר הותרה משבעה. ותאמר לה חמותה: איפה לקטת היום, ואנה עשית, יהי מפירך ברוך. ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו, ותאמר: שם האיש אשר עשיתי עמו היום - בעז. ותאמר נעמי לכלתה: ברוך הוא לה, אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים. ותאמר לה נעמי: קרוב לנו האיש, מגאלנו הוא. ותאמר רות המואביה: גם פי אמר אלי - עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם בלו את כל הקציר אשר לי. ותאמר נעמי: אל-רות כלתה: טוב בתי כי תצאי עם נערותי ולא יפגעו בך בשדה אחר. ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השערים וקציר החטים, ותשב את חמותה. ותאמר לה נעמי חמותה: בתי, הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך. ועתה, הלא בעז מדעתנו, אשר היית את נערותי, הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה. ורחצת וסכת ושמת שמלתיך עליך וירדת הגרן. אל תודעי לאיש עד בלתו לאכל ולשתות. ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם, ובאת וגלית מרגלתי, ושכבת; והוא יגיד לך את אשר תעשין. ותאמר אליה: כל אשר תאמרי אלי אעשה. ותרד הגרן, ותעש ככל אשר צותה חמותה. ויאכל בעז וישת, וייטב לבו, ויבא לשכב בקצה הערמה; ותבא בלט ותגל מרגלתי ותשכב. ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת - והנה אשה שכבת מרגלתי. ויאמר: מי את. ותאמר: אנכי רות אמתך, ופרשת כנפיך על אמתך, כי גאל אתה. ויאמר: ברוכה את לה בתי, היטבת חסדך האחרון מן הראשון, לבלתי לבת אחרי הבחורים, אם דל ואם עשיר. ועתה בתי, אל תיראי, כל אשר תאמרי אעשה לך, כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את. ועתה כי אמנס, כי גאל אנכי, וגם יש גאל קרוב ממני. ליני הלילה, והיה בבקר אם יגאלך - טוב יגאל, ואם לא יחפץ לגאלך - וגאלתיך אנכי, חי ה'; שכבי עד הבקר. ותשכב מרגלותיו עד הבקר ותקם בטרם יכיר את רעהו, ויאמר: אל יודע כי באה האשה הגרן. ויאמר: הבי מטפחת אשר עליך ואחזי בה. ותאחז בה, וימד שש שערים וישת עליה ויבא העיר. ותבוא אל חמותה, ותאמר: מי את בתי, ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש. ותאמר: שש השערים האלה נתן לי, כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך. ותאמר: שבי בתי, עד אשר תדעין איך יפל דבר, כי לא ישקט האיש כי אם בלה הדבר היום.

(מגילת רות, פרק ב', יח-כג; פרק ג', א-יח)

מיהו יהודי?

רות המואבייה ובוועז היהודי, לו היו נושאים את ילדיהם בימינו ללא גיור של האם, אחת דינם היה – ילדיהם לא היו מוגדרים על פי ההלכה כיהודים, ולא יכלו להינשא, להתגרש או אפילו להיקבר בין קברי ישראל בבתי הקברות. בנוסף לכך, הם היו בוודאי מרגישים כי נעשה להם עוול, באם הם היו רוצים לראות עצמם כחלק מהעם היהודי.

בדומה לסיפור זה, במהלך שונות ההיסטוריה של העם היהודי התרחשו אלפי מקרים בהם התעוררה השאלה – מה יעלה בגורלו של ילד שאביו יהודי, אך אימו איננה יהודייה, או במקרים הדומים לזה, שנגעו כאחת בשאלה הגדולה – מיהו יהודי?

שאלה זו התעוררה בשיא עוצמתה לפני כחמש מאות שנה, כאשר צאצאיהם של האנוסים בספרד, אותם יהודים שהמירו את דתם כיוון שחרב מונחת הייתה על צווארם, ראו את עצמם כיהודים, על אף שלא היו כאלו על פי ההלכה (כיוון שנולדו לאם נוצרייה); האם נכון לקבלם חזרה אל חיק היהדות? האם יש לערוך לאותם אנוסים גיור? שאלות אלו המשיכו וליוו את עם ישראל במשך חמש מאות השנה האחרונות, בעיקר עם עלייתה של החילוניות, אשר יותר לא ראתה בהלכה כמקור הבלעדי ליהדות של האדם.

ואכן, גם בימינו, אנו נדרשים לשאלה זו, עם עלייתם של צאצאי יהודים רבים מברית המועצות לאחר שזו התפרקה, שעלו מתוקף חוק השבות (חוק המתיר לכל מי שסבו היה יהודי על פי ההלכה – לעלות לארץ) אך שאינם יהודים על פי ההלכה. רבים מהם, דווקא הקפידו לשמור על יהדותם, דווקא בכך שאבי המשפחה היה יהודי, ולא האם, כי כך נקבעה "הדת" בימי השלטון הקומוניסטי ברוסיה, אלא שכידוע לא כך הם הדברים על פי ההלכה. ועל כן רבים וטובים מיהודי ברית המועצות מצאו עצמם כאן – כלא יהודים.

ושוב נדרשים חכמי ישראל – רבנים, פרופסורים, הוגי דעות, אנשי ציבור ועוד – להכריע בשאלה קשה ומורכבת זו של – מיהו יהודי?

בדומה למצב בימינו גם לפני כשבעים שנה נדרשה כנסת ישראל לשאלה זו, והוחלט כי הועדה אשר בראשה יעמוד דוד בן גוריון, ראש ממשלת ישראל דאז, תתייעץ עם חכמי ישראל – דתיים ושאינם דתיים, בארץ ישראל ומחוצה לה, בניסיון לגבש תשובה לשאלה הקשה הזו – מיהו יהודי?

השאלה נשלחה לכחמישים חכמים, ביניהם ש"י עגנון, הרבי מלובביטש, הפילוסוף יהושע ברלין ואחרים. וכל אחד מהם השיב במכתב אישי לדוד בן גוריון בו הוא ניסח את עמדותיו והציג את תפיסת עולמו. (למתעניינים, ניתן לקרוא חלק מן התשובות, וכן להרחיב את העיסוק בשאלה זו, בספר "מיהו יהודי בימינו", שיצא בהוצאת "ידיעות אחרונות").

קראו את שאלתו של דוד בן גוריון, ולאחר מכן נסו לנסח כלל שיקבע מיהו יהודי או מה צריך לעשות אדם בכדי להיות יהודי:

ראש הממשלה

י"ג בשבט תשי"ט

27 באוקטובר 1958

אכ"ב

פונה אל כבודו בעקבות הגלוטה אשר ממשלת ישראל קיבלה ביום 18.7.1955 ואשר לפיה מונחה ועדה מורכבת מראש הממשלה, שר המשפטים ושר הפנים, שתבחן התיבות רישום ילידי נישואי גערובת שהוריהם, גם האב וגם האם, רוצים ארשום ילדיהם כיהודים. בהגלוטה זו הטיחה הממשלה על הועדה לשמוע גווג דעת של גכמי ישראל בארץ ובגורף ארץ בנדון זה, ולנסח הוראות רישום שתאמינו אמסורת המקובלת בכל גווי היהדות, האדוקים והגופשיים אכל זרמיהם, ולנאום המיוגדים של ישראל כמדונה יהודית ריבונות שמובטח בה גופש מצפון ודג וכמרכז אקיוף גווית. [...]

מעוררה השאלה במקרה והאם לא יהודיה ולא נגייר, אכל היא וגם האב מסכימים שאדם יהיה יהודי - אם ארשום אותו כיהודי על יסוד הכעת רצונם של ההורים והדעתם בגום אכל כי הילד אינו בן דג אגרת, או נוסף להסכמת ההורים והדעתם דרוש עוד טקס כל-שהוא, אמען שהילד ירשם כיהודי. בשאלה זו נדרשת ועדג השלושה להמליץ המוצותיה אממשלה, אגרי שתקבל גווג דעת גכמי ישראל כאמור ועיל. [...]

אזר כל הנאמר נהיה אסירי גודה אם כבודו יואיל גווג דעתו כיצד עוינו אנהג ברישום ילדי נישואי גערובת שסני הוריהם, גם האב היהודי וגם האם הא-יהודיה, רוצים ארשום אג ילדיהם כיהודים.

ג. ג. ג. ג. ג. ג.

הצטרפו גם אתם לחכמי ישראל, וכתבו מה דעתכם, מיהו יהודי? והאם כיצד יש לרשום את אותם ילדים שאביהם הוא יהודי, אמם לא, אך שני ההורים גם יחד רוצים כי ילדם יהיה יהודי:

גאריק:

אכ"ב: ראש ממשלת ישראל, דוד בן גוריון

ככ"ב רב,

מי אני? מה אני?

שורה לאה נולדה אל חיים קשים מנשוא. בבית בו נולדה שרר צמא לטיפה קטנה של קורת רוח ורעב אמיתי ללחם ולבשר. אמה אהבה את שורה לאה בכל מאודה, אך היא ידעה כי אין בכוחה להעניק לביתה הרכה שזה עתה הגיחה לאוויר העולם את כל הטוב שהיא זקוקה לו. בעיניים דומעות ובלב כבד החליטה אמה של שורה לאה ליצור קשר עם עובדת רווחה שגרה בקרבת מקום, ולבקש ממנה כי תעזור לה למצוא בית חם ואוהב שיוכל להעניק לביתה הקטנה את כל אשר היא הייתה רוצה, אך אין ביכולתה.

כעבור שבועות אחדים נמצאה משפחה מתאימה. משפחה ברוכת ילדים, אך גם ברוכת פרנסה - אשר גרה בעברה השני של המדינה. לאחר שמלאו את כל הניירת הדרושה לעניין, נפגשו אמה של שורה לאה עם ההורים שעתידים לאמץ את ילדתה האהובה.

ואכן, שורה לאה זכתה לגדול בבית חם ונעים, שהעניק לה את כל צרכיה החומריים והרוחניים כאחד. המשפחה כולה עטפה אותה בחמימות, וילדי המשפחה אימצו אותה לחיכם כאילו הייתה בשר מבשרם. לו הייתם רואים בעיניכם את המשפחה, ואת שורה לאה בתוכם, לא הייתם יכולים לנחש שדווקא היא הגיחה לעולם מרחמה של אישה אחרת, ולא מאותה אם שכעת חובקת אותה.

המשפחה בה גדלה שורה לאה הייתה משפחה דתית אדוקה מאוד. אבי המשפחה היה רב קהילה גדול, ואשתו הייתה מחנכת בבית הספר לבנות, בו גם למדה שורה לאה כשבגרה. בכל שבת היו מארחים בני המשפחה רבבות מתלמידיהם של האב והאם, וביתם הפך לאחת לבית-מדרש שוקק חיים. גם שורה לאה הייתה משתתפת דרך קבע בשיעורים שהיו נערכים בביתם, והיא הפגינה בקיאות מרשימה וחרירות רבה בכל פעם שרק ניתנה לה ההזדמנות להשמיע את עמדתה. ככל שעברו השנים כן גברה אהבתה של שורה לאה לשמירת תורה ומצוות. כשמלאו לה שתים-עשרה שנה, ולאחר שחגגו לה בת-מצווה, היא התחילה להקפיד על שלוש תפילות ביום, ממש כמו הבנים שהגיעו לגיל מצוות. בכל שבת הלכה מוקדם לבית הכנסת לשמוע את קריאת התורה ולהנות מסלסוליו של החזן. אהבתה לתורה ולמצוות באה לידי ביטוי גם בקריאת הספרים הרבים שקראה ולמדה. בכל פעם שיצאה מן הבית ספר קטן ליווה אותה בתרמילה, ומעת לעת הייתה מעיינת בו. במיוחד אהבה לקרוא את מגילת שיר השירים מן התנ"ך בניגון כמו שלימד אותה אביה.

כשהגיעה שורה לאה לגיל שמונה-עשרה ידעה זה מכבר כי היא מאומצת. הדבר לא הטריד אותה ולא פגע בה כלל, אך הוא סיקרן אותה עד מאוד. מאז ששמעה על כך בפעם הראשונה היא רצתה לראות את אמה הביולוגית. לחזות בפניה, לבחון האם דומים הם לפניה, לשמוע ממנה מדוע לא יכולה הייתה היא לגדלה, וכיצד הרגישה באותם ימים בודדים בהם היא שכבה לצידה.

לבקשתה של שורה לאה פנתה אמה המאמצת אל עובדת הרווחה שהביאה את שורה לאה לביתם לפני כשמונה עשרה שנים וביקשה ממנה לנסות ולאתר את אמה הביולוגית. כעבור ימים אחדים נשמע צלצל טלפון בביתה של שורה לאה שעתיד להפוך ולערער את כל עולמה.

מצידו השני של קו הטלפון נשמע קולה של אמה הביולוגית של שורה לאה. אמה כל כך התרגשה עד שבקושי הצליחה שורה לאה להבין מה היא אומרת, והיכן היא מבקשת להיפגש איתה. אך לבסוף הבינה שורה לאה והן קבעו להיפגש בבית קפה שנמצא לא רחוק מבית המשפחה שאימצה את שורה לאה. רגע לפני שקו הטלפון נותק שורה לאה שלא יכולה הייתה עוד להתאפק, שאלה את אמה הביולוגית את השאלה שמיום ששמעה שהיא מאומצת לא הפסיקה לצוץ ולעלות בראשה. למרות שאין זה מנומס, ולמרות שתכננה לחכות בסבלנות למפגש עם אמה ואז לגלות, פלט פיה את השאלה עוד לפני שהספיקה שורה לאה לעצור בעדו ואמרה: "את דתייה?" מן העבר השנייה השתררה דממה. אמה הופתע מאוד למשמע השאלה, אך כעברו שניות אחדות שעבור שורה לאה נדמו לשעות ארוכות, נשמעה התשובה המשמחת: "כן".

כשהגיעה שורה לאה אל בית הקפה היא ניסתה לצוד בעיניה את אמה. "מישהי בערך בת ארבעים", חשבה לעצמה, "היא אמרה שהיא דתייה, כך שהיא צריכה להיות לבושה בצורה די צנועה". "אני מניחה שהיא גם קצת דומה לי", המשיכו המחשבות לרוץ בראשה תוך שעיניה עוברות על היושבים בבית הקפה. אך לא נמצאה אף אחת "אולי היא טרם הגיעה..." חשבה לעצמה, ובעודה היא חושבת ניגשה אליה אישה לבושת גופייה ומכניסים קצרים כשחיוך רחב על פניה...

"לא השתנית מיום שנולדת", קראה לעברה האישה הזרה. "אבל היא אמרה שהיא דתייה", חשבה שורה לאה "מה קורה כאן?, האם לא שמעתי טוב...". ובאחת כל המחשבות הטרדניות פסקו, וחבוק חם ואהוב, כמו שרק אמא יכולה להעניק לביתה, עטף את גופה של שורה לאה, ומילא את קרבה בחום ואהבה במקומן של כל אותן מחשבות זרות. "כמה טוב לראות אותך, להכיר אותך..." התעשתה שורה לאה סוף-כך-סוף והוציאה את המילים הראשונות מפיה. "בואי", אמרה לה אמה, "נתיישב שם", והצביעה על פינת בית הקפה.

לאחר שדברו במשך שעות ארוכות, ביקשה שורה לאה להבין גם את פשר דבריה של אמה, מיום האתמול בטלפון, כשאמרה לה שהיא דתייה. "לא היית צריכה לשקר לי", אמרה שורה לאה, "הייתי באה בכל מקרה לפגוש אותך, גם אם היית אומרת לי שאינך דתייה..."

"אבל אני דתייה" השיבה לה אמה למרבה תדהמתה של שורה לאה. "הנה, ראי..."

ובעוד שורה לאה מצפה לראות ספר תהילים קטן, או אולי שרשרת של מגן – דוד הוציאה אמה של שורה לאה מתיקה שרשרת עם צלב, ואמרה בשמחה: "הוא מלווה אותי לכל מקום". "ותדעי לך, שני גם הולכת לכנסייה בכל יום..." אך שורה לאה לא יכולה להמשיך ולהקשיב לדבריה של אמה, היא פנתה אליה בעיניים דומעות ואמרה: "עכשיו אני מבינה הכל... עכשיו אני מבינה". הן נפרדו לשלום, מבלי לדעת אם ישובו ויפגשו, ושורה לאה פתה לביתה של חברתה הטובה ביותר. לביתם של ההורים המאמצים לא רצתה כעת ללכת, היא לא יכלה לשאת את הכאב שתגרום להם לאחר שתגלה להם את האמת...

כשהגיעה לביתה של חברתה הטובה יעל, היא מצאה אותה כשהיא יושבת עם חברה נוספת לספסל הלימודים, מוריה. שורה לאה התחילה לספר להן על כל מה שקרה...

"אינך יהודיה?! אני לא מאמינה! את לא יהודיה, את נוצריה! איך עשית לנו דבר כזה? הרי זה אומר שכל מה שעשינו יחד לא היה אלא שקר אחד גדול! הפרשות החלה שעשיתי בביתי בעצם היו טריפה! טימאת את בית הכנסת בתפילות שלך! תורידו את השרשרת עם מגן-הדוד שעל צווארך, אינך חלק מאתנו!"

- "השתגעתי? צעקה כנגדה יעל, "אינך מבינה כי אין זה אשמתה! וחוף מזה מבחינתי היא הייתה יהודיה והיא תשאר יהודייה לעולם!"

"יופי שזו דעתך, אבל זו לא ההלכה! אם היא נולדה לאם נוצריה היא נוצריה, סוף פסוק! אם היא רוצה להיות יהודיה היא צריכה עכשיו להתגייר כמו כל אחד אחר!"

"מה להתגייר? עוד מעט תגידי שגם אני צריכה להתגייר? היא, את הגיור שלה כבר עשתה! בכל שמונה-עשרה השנים החולפות..."

בכל אותו הזמן ישבה שורה לאה ובכתה, היא ידעה כי ויכוח זה שמתנהל כעת בין שתי חברותיה, הוא רק ראשיתו של מאבק ארוך וקשה, מסע של ייסורים שיהיה עליה לעבור בתקופה הקרובה. "אלי אלי, למה עזבתני?!" לחשה שורה לאה, כשהיא יוצאת מביתה של יעל, וצעקות שתי חברותיה הולכות ומתרחקות מאוזניה.

האם נכון לדרוש ממנה לעבור תהליך גיור?

האם בעיניכם שורה לאה יהודייה, כפי שטוענת
יעל, או שמא היא נוצרייה, כפי שטוענת מוריה?

חשבו, כיצד אתם הייתם מרגישים אם לאחר
שכל החיים הייתם חיים כיהודים לכל דבר,
לפתע הייתם מגלים כי אינם יהודים?

חשבו, כיצד תרגיש שורה לאה אם תיזרש
להתגייר?
מה משמעות הדבר לגבי כל החיים שחיה עד
אותה עת?

מה הייתם עושים במקומה של שורה לאה?

דמיינו לעצמכם שאתם הרב אליו מגיע סיפורה של שורה לאה, ועליכם לפסוק הלכה בעניין. נסו לחבר תשובה
הלכתית לשאלה זו תוך שאתם מסתמכים על מקורות שונים (כדוגמת מגילת רות):

סיפור דומה לסיפורה של שורה לאה, אך הפוך ממנו לגמרי, הוא סיפורו של הכומר הקתולי הפולני רומולד וואשקינל או בשמו היהודי- יעקב וקסלר, אשר נקרע בין זהותו הנוצרית עמה גדל במשך מרבית ימיו, לבין זהותו היהודית אליה נחשף רק בבגרותו, לאחר שכבר שקוע היה עמוק בעולמה הרוחני של הנצרות, ככומר נוצרי, מאמין ואדוק בכל מאודו.

בכדי לשמוע על סיפורו המיוחד, ולהיחשף אל הזהות הכפולה והקרועה של רומולד או יעקב, נצפה בסרט: "קרוע". תוך כדי הצפייה בסרט חשבו על הדמיון והשוני בין סיפורו לבין סיפורה של שורה ולאה וענו על השאלות הבאות:

האם בעיניכם רומולד שנוולד כיעקב עודנו יהודי, גם בעת שהוא עומד בכנסייה וערוך מיסה (תפילה נוצרית) בתור כומר?

לו היה רוצה רומולד לשוב לגמרי אל היהדות, האם לדעתכם היה עליו לעבור גיור? מדוע?

האם רומולד יכול לעבור תהליך גיור ולהצטרף לקהילה הדתית תוך שהוא עודנו ממשיך לשאת דרשות בכנסייה בכל יום א'?

מי בין השניים יותר יהודי לדעתכם?

האם אותו כומר נוצרי, שאמו יהודייה ועל כן הוא יהודי על פי ההלכה, אך כל חייו חי כנוצרי מאמין, ואף היה לכומר, או אותה נערה שומרת תורה ומצוות אוהבת את אלהי ישראל ומריגשה חלק מעמו, אך אמה נוצריה, ועל כן על פי ההלכה היא איננה יהודיה. (נמקו היטב את דבריכם).

מרות המואביה – לאם המלכות

1. ראינו בחלק הקודם כי על פי התורה אסור לעמוני ומואבי לבוא בקהל ה'. אם כן כיצד ניתן להבין את מה שהתרחש בסופו של המגילה?

2. בסיומה של המגילה הופכת רות מ"רות המואביה" ל"אם המלכות" - אשר ממנה יצא דוד המלך. חשבו על כל סיפורה של רות, האם בשלב כלשהו היא עוברת תהליך של גיור? היכן?

3. האם לדעתכם צריכה הייתה רות לעבור טקס גיור או תהליך גיור כלשהו? מה היה עליה לעבור?

ובעזו עלה השער וישב שם והנה הגאל עבר, אשר דבר בעז, ויאמר: סורה, שבה פה פלגי אלמני. ויסר וישב. ויקח עשרה אנשים מוקני העיר ויאמר: שבו פה. וישבו. ויאמר לגאל: חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך, מכרה נעמי השבה משדה מואב. ואני אמרתי אגלה אנך לאמר - קנה נגד הישבים ונגד זקני עמי, אם תגאל - גאל, ואם לא יגאל - הגידה לי ואדעה כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך. ויאמר: אנכי אגאל. ויאמר בעז: ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו. ויאמר הגאל: לא אוכל לגאל לי, פן אשחית את נחלתי. גאל לך אתה את גאלתי, כי לא אוכל לגאל. וזאת לפני בישראל על הגאלה ועל התמורה, לקים כל-דבר, שלף איש נעלו ונתן לרעהו, וזאת התעודה, בישראל. ויאמר הגאל לבעז: קנה לך. וישלף נעלו. ויאמר בעז לזקנים וכל העם: עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך, ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי. וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו, ולא יפרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו, עדים אתם היום. ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים: עדים, יתן ה' את האשה הפאה אל ביתך פרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל באפרתה, וקרא שם בבית לחם. ויהי ביתך בבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת. ויקח בעז את רות ותהילו לאשה, ויבא אליה. ויתן ה' לה הריון ותלד בן. ותאמרנה הנשים אל נעמי: ברוך ה' אשר לא השבית לך גאל היום, ויקרא שמו בישראל. והיה לך למשיב נפש, ולכלכל את שיבתך, כי בלתך אשר אהבתך ילדתו, אשר היא טובה לך משבעה בנים. ותקח נעמי את היילד ותשתהו בחיקה, ותהי לו לאמנת. ותקראנה לו השכנות שם לאמר, ילד בן לנעמי, ותקראנה שמו עובד, הוא אבי ישי אבי דוד. ואלה תולדות פרץ: פרץ - הוליד אתחצרון. וחצרון - הוליד את רם. ורם - הוליד את עמינדב. ועמינדב - הוליד את נחשון. ונחשון - הוליד את שלמה. ושלמון - הוליד את בעז. ובעז - הוליד את עובד. ועובד - הוליד את ישי. וישי - הוליד את דוד.

(מגילת רות, פרק ד, א-כב)

תהליך הגיור:

בימי התנ"ך אנו לא מוצאים עדות לכך שהיה תהליך גיור כלשהו (כמובן, שאין זה אומר בהכרח שלא היה), ואת ראשיתו של תהליך גיור – הכולל לימוד, הכירות ושמירה עם מקצת ממצוות התורה וכן עריכת "טקס מעבר" – אנו מוצאים בימיהם של חכמי המשנה והתלמוד.

לפניכם קטע מתוך מסכת גרים, קראו את סעיפים א, וענו על השאלות:

פה

מסכת גרים פרק ראשון

הקדמה למסכת גרים

מצאתי בספר שמחת הרגל נדפס בליוורני. אשר חבר מהור"ר דיים יוסף דוד אוולאי מיקרי אנשי ירושלים עה"ק תוכ"ב ובסוף ספרו נדפס מסכת גרים הביאה הרב בעל מגדל עוז כמה פעמים בפ"ג מהלכות אסורי ביאה להרמב"ם ז"ל. אכן לא ידע אנוש ערכה. והיא עלומה. והמחבר ספר הג"ל הוציאה לאורה וכתב בזה הלשון. מס' זו מדגמט מסכת קטנות והיא לא נדפסה והועתקה מהש"ס המצויה בעיר פפערשא כתוב על קלף בעיר פאריז בשנת ק"ג לאלף הששי לאחד מקרובי רבינו שמשון משאנץ. והוכרתי ש"ס זה בספרי הקטן שער יוסף. גם הוזכר בספר קרבן נתנאל בדף האחרון עכ"ל ספר הג"ל אכן מס' זו הציגה ערומה. כיום הולדה. מבלי פירוש לדבריה. כדרך כל ריעותיה. שאר מס' קטנות נעו מעגלותיה. על כן נתתי אל לבי דברי חז"ל המתחיל במצוה אימרים לו גמור. וכאשר פרשתי בעו"ה כל המסכת קטנות בפירוש קל ונכון ככה עשיתי למס' הזאת לבארה באר הטוב ע"פ ש"ס ופוסקים כיד ה' הטובה עליו וראיתי בה מובא כל הלכה איה מקום כבודה כד"ס למען ירוץ הקורה בה: גם אלה דברי המחבר ספר נחלת יעקב הקטן המכונה יאקאב כ"ה ברוך נוימבורג ז"ל מתושבי ק"ק אופיבארך בשנת און וחקר ותקן לפ"ק:

מסכת גרים

פרק ראשון א (א) הרהר להתיייר אין מקבלין אותו מיד (ב) אומרים לו מה יך להתיייר והלא אתה רואה את האומה הזאת (ג) נמוכה וכפופה ושפילה מכל האומות וחולאים (ד) יסורים באים עליהן וקוברין בנים ובני בנים ונהרגין על המילה ועל הטבילה ועל (ה) שאר כל המצוות ואינם נוהגים כפרהסאי כשאר כל האומות: ב (ז) אם אמר איני כדאי (ח) פוטרין אותו והולך לו: ג קבל עליו (ט) תורידהו לבית הטבילה וכיסהו (י) במים עד

הנהגות החיד"א

פ"א (הלי"א) נמוכה כפופה ושפלה. פירוש נמוכה מצד עצמה וכפופה שהאומות כופפין אותה ועי"ז היא שפלה מכל האומות. הדרך ררש ורמו אפשר רנעין סוף המסכתא לתחלתה. דבשילהי מכילתין מייתי קרא ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון דארץ ישראל מכפרת. ואפשר לרמוז שכן ר"ת שפל כפוף נמוך וכי יפלא בעיני העם על ישראל שהם שפלים כפופים נמוכים מכל האומות התשובה היא כי בזה נטהרים מהעונות ור"ש ובל יאמר שכן חליתי דר"ת שכן שפל כפוף נמוך חליתי ולא ישאל על זה כי העם היושב בה ובאמצעות יסורין אלו נשוא עון ונסלת לו: (הל"ד) בנדה ובחלה ובהדלקת הנר. הוא בכלל מ"ש בש"ס וכפוסקים דמודיעין לאשה מקצת מצוות דרישתיה ונשי הני תלתא וא"צ לפרש והם רמזות בשם חוה ר"ת חלה וסת הדלקה:

הנהגות הגרי"ב

(א) [יבמות דף מו.]: (ב) [שם]: (ג) [שם]: (ד) [שם דף מו.]: (ה) [שם].

ההלכה שקראנו מייחסת חשיבות רבה למניעי הגיור. והיא רוצה לבחון את מניעיו של האדם הרוצה להתגייר.

- האם לדעתכם יש חשיבות למניע שבגינה רוצה אדם להצטרף לעם היהודי? מדוע?
- האם יש סיבות שמרגיזות ומקוממות אתכם?
- האם לדעתכם, ישנם סיבות שאינן לגיטימיות לגיור?

בעמודים הבאים מובא קטע מן התלמוד הבבלי

המרחיב את ההלכה ממסכת גרים. קראו אותו וענו על

יש לי מושג

מסכתות קטנות

מסכת גרים היא אחת מתוך ארבע-עשרה מסכתות שאינן מופיעות כחלק מן המשנה והתלמוד. בין המסכתות האלו ניתן למצוא את מסכת תפילין, מסכת ציצית, מסכת עבדים ועוד.

מסכתות אלה, הן ככל הנראה מאוחרות יותר ממסכתות התלמוד האחרות, והן שולבו בתקופה מאוחרת כחלק מסדר נזיקין של התלמוד.

החולץ ליבמתו

פרק רביעי

יבמות

מסורת הש"ס

- א. מסכת נדרים ס"א ח.
- ב. תוספתא מקצת מ"א א.
- ג. יבמות קט"ז ב קדושין ע"ב.
- ד. ג. ב. בבלה דברי ר' יב"ד.
- ה. לקטות נ"ח ח.
- ו. ר"י עירובין ס"ב א ע"ז ע"ב ב.

גריסות

שניה ויש במקורות. שניה. עומדים לה כתיב יעקב וימורסן לה. ובגדה ויש מקורות שאין נביאים סלה זו ויש גורסים ובגדה וימל קרי. כספחת ויש כתיב ויעבד ויעבד כספחת בעור. דכתיב ויעבד - יעקב כתיב ויעבד כספחת זה חסר. ומעשר עני סאי טעמא ויש במקורות ומעשר עני מאי טעמא הני. אמר ר' חייא כתיב ויאמר ר' חייא.

לא רוב טובה ולא רוב פורענות לפי שיעקר מתן שכר הוא לעתיד לבוא. ואין מרבין עליו כתיב: ואין מדקדקין עליו בפרטי מצות. אם קיבל על עצמו - מלין אותו מיד. נשתהיר בו ציצין (חתיכות כשר מן הערלה) המעכבין את המילה, שלא ימול כהלכה - חוזרים ומלין אותו שניה. נתרפא מן המילה - מטבילין אותו מיד.

לא רוב טובה ולא רוב פורענות. ואין מרבין עליו. ואין מדקדקין עליו. קיבל - מלין אותו מיד. נשתהיר בו ציצין המעכבין את המילה - חוזרים ומלין אותו שניה. נתרפא - מטבילין אותו מיד.

מדוע לדעתכם אומרים חכמים: "ואין מרבין עליו", "ואין מדקדקין עליו"?

מה רוצים למנוע חכמים ביחס זה אל המתגייר?

על מה כן חשוב לדקדק ולהקפיד עם המתגיירים?

מה משמעות המילה ספחת?

מדוע לדעתכם אומר זאת רבי חלבו?

האם אתם מסכימים איתו?

כיצד אנו מתייחסים לגרים, לזרים, לעולים החדשים, היושבים בתוכנו?

קשים גרים לישראל כספחת - לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות, וישראל למדן ממעשיהם. ובמסכת נידה פירש בקונטרס עוד לשון אחר: משום דכל ישראל ערבים זה בזה. וקשה: דבפרק "אלו נאמרים" (סוטה לו, ב) משמע שאלא היו ערבין על הגרים, דלא חשיב התם ערוב של ערב רב. ועוד יש לומר: דקשים לישראל - לפי שמתערבין בהם, ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל. ויש מפרשים: לפני שביותר הוזהרו ישראל על הגרים, ואין יכולין להזהר מאונאתן.

בגלות. מכל מקום אין הפירוש שולטת בהם עד שיכלו לגמור באמות אחרות ר"א מן הגר. נתרפא מטבילין אותו: הרמב"ן העלה את השאלה ושנינוה בקצור ברוס' ר"ה "מטבילין" מספר מהו אין מטבילין את הגר מיד, הימיל לאחר זמן. כדי שלא להשהות את המצוה! הוביא ראייה שטבילה כיו מחילה ממש שאמר בו גיורת משפחה טובלת. והטבילה עולה גם לילד. שאינו צריך לאחור מכן אלא מילה כלבר. והכחה זו נדחתה בדרמים שנות: היו שאמרו שביין שאין הולד ראוי למילה עולה לו הטבילה מקדם (תוס'). או שהטעם הוא משום שנוצר נשבע לחלק (י"ח) מאמו. ולכן טבילתה מתילה גם לו (י"ד). והרשב"א העיר שאף שאלת הרמב"ן לא היתה אלא לפי השיטה הנמרא שאינה מקבלת שעופר הוא ירך אמו, ויש אומרים שמה שאמרו שהטבילה עולה לבנה - הבהונה היא לכת דחוקא. שאינה צריכה טבילה אחרת. אלא אם הוא כן יצטרך מילה קודם (ראה ברשב"א). והרמב"ן מביא חסבר אחר מדוע מקדימים את המילה. לפי שהמילה היא דבר קשה ומכאיב, כך שאם נרצה הגר לפרוש - יפרוש קודם. אלא שרמב"ן סבר כי לפחות בדעיבד מועילה טבילה לפני המילה. ואילו הרשב"א והרמב"א סבורים שאין טבילה זו מועילה כלל לפי שהיא עולה. ואין הטבילה אלא כעין גמר של מעשה הגירות. והביא דוגמה לזר מריצי שהיה של כלי גרים, שתחילה צריכים תועלה ורק אחר כך טבילה.

אורח הלכה
מילה טבילה / גר שקיבל עליו גירות מליים אוחו מיד, וממתוניה לו ער שיתרפא ואהי טובלים אותו.
(גרמב"ם, ספר קדושת, הלכות אסורו ביאה, פ"ד היה. ש"ע רס"ב ב טבילה גר ועבד משוחרר / גר ועבד משוחרר צריכים טבילה במקוה הכשר לטבילת נדה. ה' חווצץ כספחת נדה חווצץ אף כספחת גרים זבובים.
(רמב"ם) שם פ"ד הי"ג. שם. ספר טהרות. הלכות מקואות. פ"ב דכ"ב. ש"ע כ"ב כ"ג נ"ד נ"ה נ"ו על פחות משות פרטה: / כ"ג נ"ח הי"ב על הגול, וחויב משום גול אמילו על כ"ד נשוא פרטה. ואם נמצא חויב - נדרג על עעירה זו.
(רמב"ם, ספר שופטים. הלכות מלכים, פ"ט כ"ב

התוספות, בדיבור המתחיל: "קשים" - מציעים הסברים שונים לפירוש דברי של רבי חלבו: "קשים יגרים לישראל כספחת".

העתיקו פירוש אחד שמצא חן בעיניכם:

ופירוש אחד שאתם חולקים עליו:

שכן נח נהרג על פחות משנה פרוטה, שאם גול כלשהו - הרי הוא חייב מיתה, משום שעבר על אחת ממצוות בני נח. ולא ניתן להשבין שאין נמהל לו על מה שעבר גם אם מחזיר את הגזילה. שלובו נכרי אין תיקון לעבירה על ידי השבת הגזילה, לכן יש להודיע לגר אותן מצוות שיש בהן נחיתת ממון והפקרת נכסיו לאחרים.

קודם טבילה, וכדאמר: איך גר עד שימ ע"ה, א) מעוברת שנתגיירה בתה אין צרי דאכתי לו

במקום שהנדה טובלת - טבילת נד חווצץ דנפקא לן בקל וחומר מ

ורבינו תם מפרש דנפקא לן מחא דדרשינן בעובדה זרה (ע"ה, ב): "אך במי נדה יתחטא" - מים שהנדה טובלת בהם, וכמה דנפקא מחא דדרשינן בפרק "במה אשה" (שבת ס"ד, ב) תהיה בנדתה - תהא בנדתה עד

שם גר ועבד טובלים - בבגלי שמעתין משמע דעבד בעי טבילה כשמשוחרר, ולא סגי ליה בטבילה קמיתא. וקשה: דבן אירוסין לשפחתו, ואמר לו בו והתקדשתי בו - משמע דמקדשתי, אף על גב דלא טבלתי; ויש לומר: דאירוי כעין שחרור קודמת לגט, כדמשמע לקמן, דקתני: ומטבילה לשם שחרור ומשחררה, ומותר

וכל דבר שחווצץ בטבילה כ"ו וכנדה - תימה: דלענין הכשר מקוה פשיטא ליה שאין לחלק בין נדה לבעלה, ובין טהרות, דק תלי נדה בטבילת טומאה וטהרה; ויש לומר: דכחציצה מילי דאיכא מילי טובא דלא היו אלא מדרבנן, כגון רובו ואינו מקפ

דבחציצה דרבנן נמי אין לחלק בין לבעלה לטהרות, ואיכא מילי דחציצה דאמר בפרק בתרא דנדה (ס"ז, א): הני מילי - לטהרות, אבל לבעלה - לא, והיינו ספק ד"א אבל ודאי חציצה, אפילו דרבנן - לא חקילו לבעלה יותר מלטהרות, ובקונטרס לא נרס ליה במסכת נדה משום הא דהכא.

שכן נח נהרג על פחות משנה פרוטה, שאם גול כלשהו - הרי הוא חייב מיתה, משום שעבר על אחת ממצוות בני נח. ולא ניתן להשבין שאין נמהל לו על מה שעבר גם אם מחזיר את הגזילה. שלובו נכרי אין תיקון לעבירה על ידי השבת הגזילה, לכן יש להודיע לגר אותן מצוות שיש בהן נחיתת ממון והפקרת נכסיו לאחרים.

קודם טבילה, וכדאמר: איך גר עד שימ ע"ה, א) מעוברת שנתגיירה בתה אין צרי דאכתי לו

במקום שהנדה טובלת - טבילת נד חווצץ דנפקא לן בקל וחומר מ

ורבינו תם מפרש דנפקא לן מחא דדרשינן בעובדה זרה (ע"ה, ב): "אך במי נדה יתחטא" - מים שהנדה טובלת בהם, וכמה דנפקא מחא דדרשינן בפרק "במה אשה" (שבת ס"ד, ב) תהיה בנדתה - תהא בנדתה עד

שם גר ועבד טובלים - בבגלי שמעתין משמע דעבד בעי טבילה כשמשוחרר, ולא סגי ליה בטבילה קמיתא. וקשה: דבן אירוסין לשפחתו, ואמר לו בו והתקדשתי בו - משמע דמקדשתי, אף על גב דלא טבלתי; ויש לומר: דאירוי כעין שחרור קודמת לגט, כדמשמע לקמן, דקתני: ומטבילה לשם שחרור ומשחררה, ומותר

וכל דבר שחווצץ בטבילה כ"ו וכנדה - תימה: דלענין הכשר מקוה פשיטא ליה שאין לחלק בין נדה לבעלה, ובין טהרות, דק תלי נדה בטבילת טומאה וטהרה; ויש לומר: דכחציצה מילי דאיכא מילי טובא דלא היו אלא מדרבנן, כגון רובו ואינו מקפ

אבל ודאי חציצה, אפילו דרבנן - לא חקילו לבעלה יותר מלטהרות, ובקונטרס לא נרס ליה במסכת נדה משום הא דהכא.

קשים גרים לישראל כספחת - לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות, וישראל למדן ממעשיהם. ובמסכת נידה פירש בקונטרס עוד לשון אחר: משום דכל ישראל ערבים זה בזה. וקשה: דבפרק "אלו נאמרים" (סוטה לו, ב) משמע שאלא היו ערבין על הגרים, דלא חשיב התם ערוב של ערב רב. ועוד יש לומר: דקשים לישראל - לפי שמתערבין בהם, ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל. ויש מפרשים: לפני שביותר הוזהרו ישראל על הגרים, ואין יכולין להזהר מאונאתן.

בגלות. מכל מקום אין הפירוש שולטת בהם עד שיכלו לגמור באמות אחרות ר"א מן הגר. נתרפא מטבילין אותו: הרמב"ן העלה את השאלה ושנינוה בקצור ברוס' ר"ה "מטבילין" מספר מהו אין מטבילין את הגר מיד, הימיל לאחר זמן. כדי שלא להשהות את המצוה! הוביא ראייה שטבילה כיו מחילה ממש שאמר בו גיורת משפחה טובלת. והטבילה עולה גם לילד. שאינו צריך לאחור מכן אלא מילה כלבר. והכחה זו נדחתה בדרמים שנות: היו שאמרו שביין שאין הולד ראוי למילה עולה לו הטבילה מקדם (תוס'). או שהטעם הוא משום שנוצר נשבע לחלק (י"ח) מאמו. ולכן טבילתה מתילה גם לו (י"ד). והרשב"א העיר שאף שאלת הרמב"ן לא היתה אלא לפי השיטה הנמרא שאינה מקבלת שעופר הוא ירך אמו, ויש אומרים שמה שאמרו שהטבילה עולה לבנה - הבהונה היא לכת דחוקא. שאינה צריכה טבילה אחרת. אלא אם הוא כן יצטרך מילה קודם (ראה ברשב"א). והרמב"ן מביא חסבר אחר מדוע מקדימים את המילה. לפי שהמילה היא דבר קשה ומכאיב, כך שאם נרצה הגר לפרוש - יפרוש קודם. אלא שרמב"ן סבר כי לפחות בדעיבד מועילה טבילה לפני המילה. ואילו הרשב"א והרמב"א סבורים שאין טבילה זו מועילה כלל לפי שהיא עולה. ואין הטבילה אלא כעין גמר של מעשה הגירות. והביא דוגמה לזר מריצי שהיה של כלי גרים, שתחילה צריכים תועלה ורק אחר כך טבילה.

אורח הלכה
מילה טבילה / גר שקיבל עליו גירות מליים אוחו מיד, וממתוניה לו ער שיתרפא ואהי טובלים אותו.
(גרמב"ם, ספר קדושת, הלכות אסורו ביאה, פ"ד היה. ש"ע רס"ב ב טבילה גר ועבד משוחרר / גר ועבד משוחרר צריכים טבילה במקוה הכשר לטבילת נדה. ה' חווצץ כספחת נדה חווצץ אף כספחת גרים זבובים.
(רמב"ם) שם פ"ד הי"ג. שם. ספר טהרות. הלכות מקואות. פ"ב דכ"ב. ש"ע כ"ב כ"ג נ"ד נ"ה נ"ו על פחות משות פרטה: / כ"ג נ"ח הי"ב על הגול, וחויב משום גול אמילו על כ"ד נשוא פרטה. ואם נמצא חויב - נדרג על עעירה זו.
(רמב"ם, ספר שופטים. הלכות מלכים, פ"ט כ"ב

שכן נח נהרג על פחות משנה פרוטה, שאם גול כלשהו - הרי הוא חייב מיתה, משום שעבר על אחת ממצוות בני נח. ולא ניתן להשבין שאין נמהל לו על מה שעבר גם אם מחזיר את הגזילה. שלובו נכרי אין תיקון לעבירה על ידי השבת הגזילה, לכן יש להודיע לגר אותן מצוות שיש בהן נחיתת ממון והפקרת נכסיו לאחרים.

כפי שראינו, על פי התלמוד יש ללמד את המתגייר את "מקצת מצוות". השאלה היא מה נכלל באותה קבוצת מצוות שאנו חושבים לנכון ללמד ולחייב את המתגייר.

דרגו את "עשרת הדברות למתגייר" – הדברים החשובים ביותר בעיניכם שראוי ונכון להקפיד שכל אדם שרוצה להצטרף לעם ישראל ילמד וגם יעשה אותם. היעזרו בתמונות המובאות בעמוד הבא.

(דרגו בראש הרשימה את הדבר החשוב ביותר בעיניכם, וכן הלאה בסדר יורד)

עשרת הדברות למתגייר

לשרת בצבא ההגנה לישראל

להאמין באלוהים

לדבר עברית

ללמוד את
ההיסטוריה
של ישראל

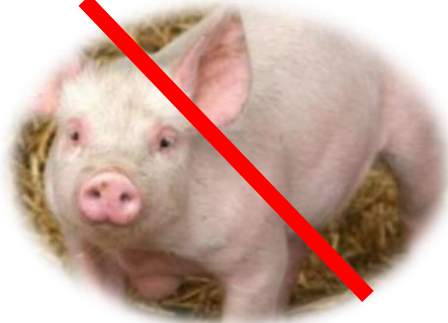
להתפלל כל יום

לשמור שבת

לעזור לאחר

לשמור כשרות

לצום ביום כיפור

לעשות ברית מילה

ללמוד תורה

לברך על האוכל

לגור בארץ ישראל

כל התורה – על רגל אחת

מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי,

אמר לו: "גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת". דחפו באמת הבניין שבידו.

בא לפני הלל – גייריה (גייר אותו).

אמר לו: "דעלך סני לחברך – לא תעביד. (מה ששנוא עליך, אל תעשה לחברך)

זו היא כל התורה כולה,

ואידך פירושה הוא – זיל גמור

(– והשאר פירוש הוא, לך ולמד)".

(תלמוד בבלי, מסכת שבת, לא ע"א)

1. בסיפור התלמודי לא אומר שמאי דבר. חשבו מה אמר לאותו גר כשביקש ממנו לגייר אותו על רגל אחת:

3. לו הייתם במקומם של הלל ושמאי- כמו מי מבין השניים הייתם נוהגים? כהלל או כשמאי? מדוע?

2. האם באמת ניתן להתגייר על רגל אחת? האם אין בכך זלזול בכל מה שמייצגת היהדות?

4. מהו הכלל שאתם הייתם אומרים שהוא יסוד היסודות של היהדות, שאותו חיי הרוצה להתגייר ללמוד או לעשות בראש ובראשונה?

5. האם כלל זה משקף את הדבר הראשון שכתבתם ב"עשרת הדיברות למתגייר"? אם יש פער בין הדברים- הסבירו מדוע.

עבודת אישית

עבודה לדוגמא • צומות החורבן

מצגת והצגה

שלב העבודה:

1. בשלב הראשון עליכם לבחור בנושא שמעניין אתכם. הישבו על שאלה שהייתם רוצים ללמוד אודותיה ולדון בעקבותיה עם יתר חברי הכיתה, ונסחו את השאלה בצורה ברורה ומעניינת.
2. חפשו בספרים ובאינטרנט מספר תשובות רציניות שניתנו לשאלה זו במרוצת הדורות. הביאו אותם כלשונם, ולצידם כתבו גם הסבר במילים שלכם.
3. בעקבות המקורות כתבו גם את עמדתכם האישית. האם היא קרובה לאחת מן הדעות שהמצאתם, או שיש לכם תשובה אחרת לחלוטין.
4. לאחר שתכתבו את העבודה בצורה מסודרת יהיה עליכם להציג את העבודה בפני חברי הכיתה- באמצעות דיון שתערכו סביב השאלה שהעליתם, ותוך חשיפת יתר חברי הכיתה למקורות השונים שהכנסתם לתוך עבודתכם.

צורת הגשה:

1. את העבודה יש לערוך במצגת במחשב.
2. מבנה העבודה צריך לכלול:
 - א. שער
 - ב. תוכן עניינים
 - ג. השאלה אותה בחרתם לחקור
 - ד. הצגת העמדות השונות
 - ה. העמדה שלכם בנושא
 - ו. סיכום
 - ז. ביביליוגרפיה

הצגה בכיתה:

לאחר כתיבת העבודה, עליכם לבנות דף לימוד ליתר חבריכם לכיתה, אותו תעבירו באחד מהשיעורים הקרובים.

דוגמא לעבודה ולדף הלימוד תוכלו למצוא בעמודים הבאים...

י"ז בתמוז - יום צום או יום שמחה?

מגיש : ...

למורה :

מקצוע : תושבי"ע

תאריך : ...

תוכן עניינים:

– האם צריך לצום גם בימינו, כשיש לנו מדינה?

– יום צום

– יום שמחה

– באופן אישי

– ביבליוגרפיה

האם צריך לצום גם בימינו, כשיש לנו מדינה?

השאלה בדבר קיום האבל בתקופות של צמיחה לאומית

ימי הצום המלווים את לוח השנה הם מסורת עתיקה וחשובה העוברת מדור לדור מזה אלפיים וחמש מאות שנה. ימי צום אלו, שנקבעו בימי חורבן בית המקדש הראשון, וחזרו ונתקנו בימי חורבן בית המקדש השני, היו המפתח לשימור זיכרון ירושלים, והקשר לארץ ישראל בימים בהם גלה העם מארצו. בנוסף בימי הגלות הם הובילו לחשיבה מחודשת ולחשבון נפש אישי של כל אדם. יחד עם זאת, עם כל חשיבות זיכרון ירושלים בדברי הנביאים ובדברי חז"ל, כבר בתקופת בית שני, שנבנה 70 שנה לאחר חורבן המקדש הראשון, שאלו היהודים את הנביא זכריה:

"הַאֲבָקָה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי * (חודש אב)... כִּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כִּמָּה שָׁנִים" (זכריה, ז, ג)

(הכוונה ל-70 השנים שבין חורבן בית ראשון לבין בניית בית שני)

שבי ציון בעצם שאלו האם לאחר שהמקדש נבנה מחדש וחזר לעמוד על תילו, האם על העם לצום את הצומות הקשורים לחורבן.

הנביא זכריה השיב לעם בשם האל:

"כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת

צוֹם הַרְבִּיעִי (הצום שחל בחודש הרביעי שהוא תמוז)

וְצוֹם הַחֲמִישִׁי (הצום שחל בחודש החמישי שהוא אב)

וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי (הצום שחל בחודש השביעי שהוא תשרי)

וְצוֹם הָעֲשִׂירִי (הצום שחל בחודש העשירי שהוא טבת)

יְהִיָּה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׂשׁוֹן וְלִשְׂמֵחָה וְלִמְעֻדִים טוֹבִים

וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבֹּי"

(זכריה, ח, י"ט)

מדברי הנביא לא היה ברור אם התכוון לשעתו או לעתיד לבוא ובין חכמים נוצרה מחלוקת האם גם בתקופת שלום ושלווה יש להתענות בארבעת התעניות אם לאו.

ואכן שאלה זו מלווה גם אותנו כיום- האם היום הגענו כבר למצב של "ששון ושמחה"- ולא די שאין להתענות ימים אלו, אלא שצריך להפוך אותם לימי שמחה. או שמא, אנו עדיין רחוקים מהמנוחה והנחלה- ולכן עלינו להמשיך ולצום.

מתקופת ראשית הציונות ועד ימינו

מאז תקופת ראשית הציונות צפה ועלתה שאלה זו- בדבר שימור האבל על חורבן ירושלים, ושמירת צומות החורבן. שראו בתעניות החורבן 'עול' שיש להתנער ממנו, יחד עם דפוסים גלתיים נוספים הנוגדים את התקומה וההתחדשות של 'העברי החדש' בארצו. לעומתם, היו אחרים שסברו כי תעניות החורבן הינם אירועים החשובים לציון גם בהווה ובעתיד, ועל גביהם נבנית התודעה הלאומית הציונית. כפי שאפשר ללמוד משתי הקטעים שלפנינו:

"היה לי קשה לצום בתשעה באב. זה לא היה קשור במועקה גופנית.

כשומר מסורת, אני רגיל בימי צום. הקושי נבע מן השכנוע הפנימי, שאקט האבל בתשעה באב לוקה בחוסר רלוונטיות בסיסית, שהוא משקף עיוורון היסטורי ומסמל את ניוון החשיבה הדתית. איך אפשר להצדיק קינה על בתים שחרבו לפני אלפי שנים, בשעה שסביבנו צומח לתפארת הבית השלישי? רבי עקיבא צחק כשראה את חורבות המקדש, מפני שהאמין שתהייה תקומה. ואנחנו, על אחת כמה וכמה, שומה עלינו להדחיק תחושת אבל. אם במשך אלפיים שנה צם העם היהודי מתוך הפנמת גורלו ההיסטורי, יהיה זה משגה אירוני אם נמשיך לצום כמצוות אנשים מלומדה, תוך התעלמות מכך שאנו כותבים היסטוריה בימינו".

(עקיבא טורק, מתוך מאמרו "הבית השלישי והאחרון", ילקוט לט' באב, עמ' 221)

"כל כמה שירבו הישגינו בארץ, וכל כמה שנרבה ונגבר כאן, וגם לכשנזכה ונחיה כאן חיים שאין בהם בושה וכלימה - לא נאמר "נגאלנו" כל עוד לא תמה גלותנו. כל עוד ישראל פזורים בגלות ונתונים לגזירות ולאיבה ולביזיון ולשמד, כמו בתימן שבאסיה, באלג'יר שבאפריקה, בגרמניה שבאירופה, ואינם נהנים מ"שיווי זכויות" ומחסדי הטעימה כבצרפת הקפיטליסטית וברית המועצות הקומוניסטית. לא אשכח, לא אוכל שכוח את יום החורבן, היום האיום מכל הימים, יום גורלנו".

(ברל כצנלסון, דבר, י"ד באב תרצ"ד-1934)

ושוב, נשאלת השאלה מה מקומם של הצומות האלו בימינו- האם הם צריכים להמשיך ולהישאר ימי צום כבימים עברו, או שמוטלת עלינו המלאכה לחדש ולעשות מהם ימי ששון ושמחה?

יום צום:

אמנם נכון, שבמידה רבה החורבן עצמו שבעקבותיו נקבעו ימי הצום אינו רלוונטי בימינו, כיוון ששבנו לארצנו, וירושלים משגשגת וצומחת. אך מבחינה ערכית ניתן למצוא בשימור זיכרון החורבן, בתענית, גם משמעות אקטואלית. אם מתבוננים בסיבות שהובילו לחורבנות- בבית הראשון- עבירות חמורות שנאסרו על ידי האל (עבודה זרה, רצח וגילוי עריות) ובבית השני- יחסי אנוש מקולקלים בין אדם לחברו, הרי שלכל הדעות יש עוד מה לתקן, גם בימינו אלו.

כפי שהסביר פרופסור אסא כשר:

"יום תשעה באב מעניין אותי.... מפני שדברים אחרים עלולים לארע אותנו ואת בנינו, אם לא נמצא עניין בהיבט אחד של תשעה באב, נבין אותו ונלמד את לקחו, כראוי.

... יום תשעה באב מעניין אותי, לא בגלל הטרגדיה של תוצאות החורבן, אלא בגלל הדרמה של סיבותיו. את התוצאות אין להשיב, מה שהיה היה. את הסיבות אפשר להשיב, שהרי אפשר לחזור על השגיאות העיקריות, אבל אפשר גם לא לחזור עליהן: אפשר וראוי שלא מה שהיה הוא שיהיה".

(פרופ' אסא כשר, מתוך מאמרו "תשעה באב: המשמעות האקטואלית", מעריב, ט' באב

תשנ"ו)

רעיון דומה ניתן למצוא במכתב שבעמוד הבא, קראו אותו וכתבו כאן האם אתם מסכימים עם העמדה המוצגת בו, ומדוע:

שום הרב אייל.

השבוע אמרנו בכיתה על צום עשרה בטבת, אבל אני מכירה הרבה אנשים (מבוגרים) שבכלל לא צמים ביום הזה. ואולי באמת לא צריך לצום, כי הרי היום יש לנו מדינה ואנחנו יכולים אפילו אירושלים, אז על מה בדיוק אנחנו מתאבלים?

גוֹדֵה,

רונית

מה אתם הייתם עונים לשאלתה של רונית?

שום רונית

שאלת שאלה מצוינת. אני רוצה להתייחס להנהגות של אי אלו אנשים, כפי שתיארת בשאלתך. אלא לעיקר דבריק בשאלה - האם בימינו, כשיש לנו מדינה, וירושלים היא בירתה כבימי קדם, ואנו בני גורין אפילו על פי ראות עינינו, ומתוך אמונתנו, האם עדיין צריך להתענות על הגורכן שפקד את רצונו לפני כאלפיים שנה?

הרמב"ם בהלכות גשנות כתב: "יש שם ימים שכל ישראל מתענות בהם... כדי לעורר האזנות אפגות דרכי הגשובה... שבצרכון דברים אלו נשוב להטיב". (משנה גורה ארמב"ם, האבות גשנות, ה' א)

אם כן, עיקרה של הגשנות איננה על מה שהיה בעבר, אלא על מה שישנו בהווה. וכל עוד הגייס שלנו אינם מתוקנים בשמותם, כל עוד לא "תוקן העולם במלכות שדי" עוינו להתשיך לצום בכדי לעורר את זכרנו לגשובה ולמעשים טובים.

בנוסף ברצוננו אומר כי עוינו להכיר גוֹדֵה, והודות לאלו אקב"ה שזיכנו להיות בדור זה, דור שיצא מאפלה אורה, ומעשבות אפלה. עוינו להצביע ולשמח בכך שיש לנו מדינה בכל יום ויום ולא רק ביום העצמאות, אך האם באמת הגענו אל המנוחה ולא הנאה? האם המצב בימינו הוא מושלם עד כדי כך שנכל אתאר אותו כ"גאולה השלימה"? האם זכינו בבנין בית המקדש ובשוב הכהנים והלוויים אל עבודתם?

אני מתפלל ומייחל שניכר אהבה בין אדם לאדם ובין אדם למקום בזכות יום הגשנות, ושנצצה כולנו לגאולה שומה בקרוב בימינו.

כל טוב,

הרב אייל

* השאלה והתשובה מבוססת על תשובה שניתנה באתר "מורשת".

יום שמחה

בניגוד לעמדה המסורתית, הממשיכה ומשמרת את צומות החורבן, יש שסוברים שבעקבות הקמתה של מדינת ישראל אין מקום עוד להמשיך ולהתאבל על העבר, אלא יש לשמוח בשמחת הווה.

הטוענים כך מבססים את דבריהם על דברי הנביא זכריה :

”כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת: צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה, וּלְמַעֲדֵים טוֹבִים; וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם, אָהֲבוּ.”

(זכריה, פרק ח, פסוק י"ט)

כלומר, על פי הנביא זכריה עתידים ימי הצום שנקבעו לזכר חורבן ירושלים והמקדש- להפוך לימי שמחה.

השאלה הגדולה היא- אימתי יקרה הדבר וימי הצומות יהפכו לימי ששון ושמחה.

הגמרא, במסכת ראש השנה ביקשה לבאר את דברי הנביא ולענות על שאלה זו :

”פעם אחת קוראים לימים הללו ימי צום

ופעם אחת קוראים להם ששון ושמחה.

בזמן שיש שלום- יהיו לששון ולשמחה.

אין שלום- צום.

אמר רב פפא:

בזמן שיש שלום- יהיו לששון ולשמחה;

יש שמד- צום;

אין שמד ואין שלום- רצו מתענים רצו אין מתענים;

אך שונה תשעה באב- שהוכפלו בו הצרות, ועל כן תמיד יש לצום אותו.”

(מעובד על פי תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, דף י"ח, ע"ב)

השאלה הגדולה היא מה פירוש המילה שלום בקטע זה? האם הכוונה לתקופה שאין בה מלחמות כלל? האם הכוונה לבניית בית המקדש וביאת המשיח? או שאולי הכוונה להקמת מדינת ישראל?

בקרב פרשני התלמוד נשמעו דעות מגוונות בהסבר מילה זו. אחד מהם, המאירי, בפירושו קבע שהמילה שלום משמעה - שאין יד האומות תקפה על עם ישראל, אלא שיש לו עצמאות, וכך הוא כותב:

”אף על פי שבתמוז ובטבת היו מתענין, לא היו שלוחין יוצאין בהם שאין התענית שבהם חלה בכל זמן. כיצד? בזמן שיש שלום - רוצה לומר, שאין יד אומות תקפה עלינו אין מתענין בהם אפילו מתורת רשות...”

בעקבות דבריו של המאירי, ישנם אנשים שהחליטו שלא נכון להמשיך ולצום את צומות החורבן (למעט תשעה באב) כיוון שקמה מדינת ישראל, ואין יד אומות העולם תקפה על ישראל, כפי שכתב עקיבא שטרנברג בספרו, תמורות בשדה ההלכה:

”מאז קום המדינה וביסוסה חל שינוי מהותי במצב הבסיסי של עם ישראל לעומת כל הדורות מאז חורבן הבית. פעם הראשונה מאז תקופת בית שני יש לעם ישראל היכולת לאכוף משפט על עצמו ועל הסובבים אותו. שינוי זה גרם למעבר ממצב של ”אין שלום ואין שמד” - בו רצו מתענין רצו אין מתענין, למצב של ”שלום” - כלומר יד ישראל תקפה על עובדי כוכבים (גויים) - בו קיים איסור לצום אפילו מתורת רשות. על כן, הירא את דבר ה' והמאמין באתחלתא דגאולה וקיום נבואת הנביא זכירה ימנע עצמו מלצום בימים אלו.”

(דברי הצומות וזעקתם? על המנהג להתענות בארבע צומות בימינו, תמורות בשדה ההלכה, עקיבא שטרנברג)

ומה אתם חושבים באופן אישי?

האם לדעתכם נכון להמשיך ולצום היום, או שמא הצומות כבר אינם רלוונטיים ונכון להפוך אותם לימי שמחה?

ביבליוגרפיה:

- ספר המועדים
- אתר האינטרנט "מורשת"
- "אלה מועדי ישראל", יום טוב לוינסקי
- תמורות בשדה ההלכה, עקיבא שטרנברג
- "מפתחות לגלגל השנה", חל"ד
- "מקדש ישראל והזמנים"- מאמרים קצים על חגי ישראל
- אתר האינטרנט "בן יהודה"
- ספר זכריה
- תלמוד בבלי, מסכת מגילה
-

צומות החורבן – ימי צום או ימי שמחה?

בעקבות חורבן בית המקדש הראשון נקבעו ארבעה תאריכים שמטרתם הייתה לציין את חורבן ירושלים: צום עשרה בטבת- שנקבע ביום שבו הקים נבוכדנצר מלך בבל מצור על ירושלים. צום י"ז בתמוז- שנקבע ביום בו נפרצו חומות ירושלים בידי צבאו של נבוכדנצר (שנה וחצי לאחר שהוקם המצור בעשרה בטבת). צום תשעה באב- שנקבע ביום בו נחרב בית המקדש. וצום גדליה, בג' בתשרי, שנקבע ביום שבו נרצח המננהיג של הישוב היהודי לאחר חורבן בית המקדש בידי יהודי אחר, מה שהוביל בסופו של דבר להגליית שארית הפליטה שעוד נותרה בארץ לאחר חורבן בית המקדש.

שבעים שנה לאחר חורבן בית המקדש (ולאחר שנקבעו צומות החורבן) החלו לעלות עולים מבל חזרה אל ארץ ישראל בכדי לחדש בה את השלטון היהודי ולהקים בה את בית המקדש. לאחר שעלו ארצה והחלו בבניין ירושלים והארץ כולה תהו העולים האם עליהם להמשיך ולצום בימי הצום שנקבעו על חורבן בית המקדש, גם בתקופה משמחת זו שבה הם נמצאים (שיבת ציון):

”הַאֲבָבָה בְּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי (הכוונה לצום תשעה באב)... בְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה בְּמֶה שָׁנִים?”

1. הסבירו מדוע שיבת העם לארץ ישראל ובנייתה מחדש של ירושלים מעוררות את השאלה- האם להמשיך ולציין את ימי האבל שנקבעו על חורבן ירושלים, המקדש וארץ ישראל?

2. מה אתם הייתם עונים לשאלה זו של העם? (האם לדעתכם הם צריכים לצום או לא?)

1. הסבירו במילים שלכם מהי תשובתו של ה' לשאלתו של עם ישראל? (מה יהיה מעמדם של ארבעת צומות החורבן בעתיד?)

2. למה הכוונה במילים "יהיה.. לששון ולשמחה"- על איזו תקופה מדובר? האם לדעתכם הקטע הזה יכול להתייחס גם לימינו?

על שאלה זו השיב הנביא זכריה בשם ה':

”כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת: צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, וּלְמַעֲדִים טוֹבִים; וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם, אָהָבוּ.”

(זכריה, פרק ח, פסוק י"ט)

בעקבות דברי הנביא זכריה חכמי התלמוד ניסו לברר – מתי ארבעת התאריכים הללו :
עשרה בטבת, י"ז בתמוז, תשעה באב וג' בתשרי (צום גדליה) ימשיכו ויהיו ימי צום, ומתי
הם יוגדרו כימי שמחה וששון :

"פעם אחת קוראים לימים הללו ימי צום

ופעם אחת קוראים להם ששון ושמחה.

בזמן שיש שלום – יהיו לששון ולשמחה.

אין שלום – צום.

אמר רב פפא:

בזמן שיש שלום – יהיו לששון ולשמחה;

יש שמד – צום;

אין שמד ואין שלום – רצו מתענים רצו אין מתענים;

אך שונה תשעה באב – שהוכפלו בו הצרות, ועל כן תמיד יש לצום
אותו".

(מעובד על פי תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, דף י"ח, ע"ב)

1. מהם שלוש התקופות שמציין רב פפא-
ומה צריך לעשות בימי אלו בכל אחד
מהתקופות על פי דבריו?

2. האם אתם חושבים שבתקופה טובה עבור
עם ישראל, כבר לא צריך לזכור את הימים
הרעים, או שהם תמיד רלוונטיים?

1. מהי תקופה של שלום לדעתכם? (נסו
לחשוב מה ההגדרה של שלום בהקשר הזה
של צומות החורבן)

2. האם בימינו כשיש מדינה צריך לצום?
מדוע? (התבססו בדבריכם על ההגדרה
שכתבתם או ציירתם למילה "שלום")

בימינו, בעקבות שובו של עם ישראל לארצו, הקמת מדינת ישראל ופריחתה התעורר הדיון – האם יש להמשיך ולצום את ימי תעניות החורבן, או שהן כבר לא רלוונטיות. לפניכם שתי עמדות שונות ביחס לשאלה זו, קראו אותם, וחשבו מהי עמדתכם:

1. מה משמעות המושג "הבית השלישי" בדבריו של עקיבא טורק?

2. מדוע קשה היה לעקיבא טורק לצום בתשעה באב?

1. המשמעות שרואה אסא כשר בתשעה באב? האם משמעות זו תלויה במצב בו אנו נמצאים- שמד, שלום, מצב ביניים, או שהיא נשארת תמיד באותו המצב?

היה לי קשה לצום בתשעה באב. זה לא היה קשור במועקה (קושי) גופנית. כשמור מסורת, אני רגיל בימי צום. הקושי נבע מן השכנוע הפנימי, שאקט האבל בתשעה באב לוקה בחסר רלוונטיות בסיסית, שהוא משקף עיוורון היסטורי...

איך אפשר להצדיק קינה (שיר עצוב) על בתים שחרבו לפני אלפי שנים, בשעה שסביבנו צומח לתפארת הבית השלישי?

רבי עקיבא צחק כשראה את חורבות המקדש, מפני שהאמין שתהייה תקומה. ואנחנו, על אחת כמה וכמה, שומה עלינו להדחיק תחושת אבל. אם במשך אלפיים שנה צם העם היהודי מתוך הפנמת גורלו ההיסטורי, יהיה זה משגה חמור אם נמשיך לצום כמצוות אנשים מלומדה, תוך התעלמות מכך שאנו כותבים היסטוריה בימינו".

(עקיבא טורק, מתוך מאמרו "הבית השלישי והאחרון", ילקוט לט' באב, עמ' 221)

יום תשעה באב מעניין אותי... מפני שדברים אחרים עלולים לארע אותנו ואת בנינו, אם לא נמצא עניין בהיבט אחד של תשעה באב, נבין אותו ונלמד את לקחו, כראוי.

... יום תשעה באב מעניין אותי, לא בגלל הטרגדיה של תוצאות החורבן, אלא בגלל הדמה של סיבותיו. את התוצאות אין להשיב, מה שהיה היה. את הסיבות אפשר להשיב, שהרי אפשר לחזור על השגיאות העיקריות, אבל אפשר גם לא לחזור עליהם, אפשר וראוי שלא מה שהיה הוא שיהיה".

(פרופסור אסא כשר, מתוך מאמרו: "תשעה באב- המשמעות האקטואלית", מעריב, ט' באב, תשנ"ו)

3. האם אתם מסכימים עם דבריו של עקיבא טורק שהצום והאבל בתשעה באב כבר אינו משמעותי בימינו (כיוון שיש לנו מדינה)? הסבירו את עמדתכם!

2. עם מי מבין השניים המוצגים בעמוד זה אתם יותר מזדהים? האם לדעתכם יש להמשיך ולצום בתעניות החורבן, מדוע?

יְהוּדִים טוֹבִים

יְהוּדִים טוֹבִים
שְׂאֵנִי בְּכָל־לֹא מִכִּיר
מִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים
וְגַם פֶּה מִהָעִיר
הֵייתִי רוֹצֶה שְׂיִדְעוּ כוֹלָם
שֵׁשׁ יוֹתֵר מִדֶּרֶךְ אַחַת בְּעוֹלָם
לְהִיּוֹת יְהוּדִי
וְהַדֶּרֶךְ הַזֹּאת הִיא שְׁלִי